

III. ÉVFOLYAM • POSTARINA PLACENA U GOTOVOM • 1934 FEBRUAR

2

KALANGYA

IRODALMI FOLYÓIRAT: SZENTELEKY KORNEL ALKOTÁSA

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY, RADO IMRE, KENDE FERENC

TARTALOM:

UJHELYI MIKLÓS: Vajudó eszmék	85
DEZIMIR BLAGOJEVICS: A beteg (Vers) Kristály István fordítása	87
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Sífus (Elbeszélés)	88
CSUKA ZOLTÁN: Pécsi elégia (Vers)	91
SZENTELEKY KORNÉL: Az anyám (Vers)	92
HERCEG JÁNOS: Virágot tessék... (Novella)	94
KRISTÁLY ISTVÁN: Isteni színjáték (Vers)	99
ZMAJ JOVAN JOVANOVIĆ: Téli nap (Vers) Kristály István fordítása	100
OZIRÁKY IMRE: Két fehér galamb a szélben (Elbeszélés)	101
DUBAS KÁLMÁN: Téli éjszaka (Vers)	106
BRAJDER LAJOS: Erdély és a Vajdaság (Tanulmány)	107
NÉMETH LÁSZLÓ: Ember és szerep (Tanulmány) Folytatás	111
RADÓ IMRE: Mélypont alatt (Regény) Folytatás	122

KISEBBSÉGI KULTÚRELET:

LIGETI ERNŐ: Ismeretlen Erdély (Tanulmány)	137
BATTA PÉTER: Kulturális feladataik gazdasági téren	141

LÁTHATAR:

SZIRMAY KÁROLY: Tamás István: A kék vonat	145
SZIRMAI KÁROLY: Stadler Aurél versei	147
CSUKA ZOLTÁN: Baumgarten jutalmat kapott Fekete Lajos	148
SZKEPTIKUS: Eszrevételek Orbán Ignác: Konkrét gazdasági javaslatok című művéhez	148
LUCIA: Pearl S. Buck: Az édes anyaföld	153
KISEBB BÍRLATOK	155

KÖNYVESZETUNK:

BIBLIOGRAFIAI FELSOROLÁS (2. közlemény)	162
---	-----

Minden közleményért írója felelős.

Felelős szerkesztő: Blazsek Ferenc.

Szerkesztőség és kiadóhivatal postai címe: **SZUBOTICA, Pošt. Ish. 122.**

Szerkesztőség: Szubotica, Manojlovićeva 3.

Kiadótulajdonos: Inotay Béla, Szubotica, Jasadinska ul. 1.

Előfizetési árak:

Jugoszláviában:		Magyarországon:	
Számanként	Din. 15—	Számanként	Pengő 2—
Negyedévenként	Din. 45—	Negyedévenként	Pengő 6—
Félévenként	Din. 90—	Félévenként	Pengő 12—
Egész évre	Din. 180—	Egész évre	Pengő 24—

KALANGYA

Irodalmi folyóirat

Alapította :

Szeneteleky Kornél

Szerkesztik:

Szirmai Károly

Radó Imre

Kende Ferenc

III. évf.

1934 február hó

2. szám

Vajudó eszmék

E helyütt, ahol a nagypolitika nem téma, ahol mindössze egy népkisebbség kulturpolitikai lelkiismeretének ébresztője variálódik, hadd essék most szó a világeseményekben kavargó problémákról, hiszen ezek kirengései egy népkisebbség kulturprogramját sem hagyják érintetlenül.

*

Kezdetben volt a háboru — a bibliai genézis mintájára úgy lehet majd valamikor kezdeni annak a korszaknak történetét, amely a maga vajudásainak tolófájdalmaival az egész emberiséget gyötöri. A kezdet örvényébe behullott a liberalizmus, a demokrácia és a testvériség s mire vége lett a tömegmészárlásnak, azok, akik a régi ideálok ujjászületéséről álmodoztak, csakhamar kiábrándító tapasztalatokra döbrentek rá. Európa keletén merész ígék harsantak fel és rivalltak rá a feltápáskodó liberalizmusra és demokráciára. Nyugaton sürgőssé vált a védekezés a felvörösítő tanok ellen és létrejött a fasizmus, amely a liberalizmus és demokrácia lerombolását, a bolsevizmus elleni harc fontos szakaszává avatta. A fasizmus terrorral végezte az alapvető munkát, a polgári társadalom rendjének és a nemzeti egységnek védelmében, amikor pedig egész Olaszországban megerősítette pozícióját, végrehajtotta a nemzeti erők megszervezését a területi érdekképviselő szellemében. Ezalatt Oroszországban megerősödött és végleg berendezkedett a bolsevizmus. Meg lehet állapítani, hogy mindkét irány, noha a tűz és víz heterogénitása választja el őket egymástól, a maga hatókörén belül jelentős eredményeket ért el, amelyek öhatatlanul a liberalizmus és demokrácia presztízisének rovására esnek. A nagy nyugati demokráciák: Franciaország, Anglia, Németország és az Egyesült államok szilárdan megvetették lábukat a tizenkilencedik század ideológiájának talaján, azonban a nemzetközi szolidaritás szempontjait alárendelték a háboru vívmányait féltő megfontolásoknak és így keletkezett az a rés, amelyen át beszivárgott az európai közvéleménybe a fasizmus és bolsevizmus horogkereszttel jelzett kombinációja. Oroszország, Olaszország és Németország kormányzati irányuk minden különbözősége ellenére is egységfrontot

alkotnak a demokráciával és liberalizmussal szemben. A boisevizmus a proletárság diktatórikus törekvése az osztálykülömböskégek megszüntetésére és a létfeltételek egyenlősítésére. A fasizmus ennek az áramlatnak a reakciója azzal a rendeltetéssel, hogy a polgári társadalom fejlődését a rend és fegyelem medrébe zökkentse vissza. A nemzeti szocializmus a bolsevizmus elleni keresztthadjáratot a nemzeti felébredés szellemével telíti olyan germán alapossággal, hogy kő kövön nem maradt a fajvédelmi és világnézeti disztinkciókat csak felületesen mérlegelő régi német politikai és társadalmi rendszerekből. Mindhárom koncepció elsősorban az embertestvéri együttérzést érzelgősen értelmező liberalizmus és demokrácia letiprására tör s a népjólét forrásait az egyén és közösség viszonyának gyökere átalakításával kutatja. Ez a közös gondolat fűzi őket össze, míg a demokrácia táborából hiányzik ilyen kapocs és ennek tulajdonítható, hogy a gondolatszabadság, a lelkiismereti szuverénítás, a népek érdekeit összehékitő magasrendű nemzetköziség, mint utópia-lángocskák pislognak az akadályokat skrupulustalan kiméletlenséggel legázoló erő apoteózisának reflektorvilágításában. Mit tudott elérni a világgazdasági konferencia és mire jutott a leszerelési értekezlet? Hol voltak azok a demokratikus erők és az internacionális összehoroláshoz azok a tényezők, amelyeket a tizenkilencedik század nagy eszméinek gyógyíthatatlan szereimesei reszkető gonddal óvnak az erőszak elméleteinek hármasszövetségétől? A világgazdaság példátlan válságával szemben összeomlanak a népek vállvetett együttműködésére számító kísérletek, mert mindegyik nagyhatalom a maga külön utain keresi a boldogulását és a leszerelés ábrándját nem tudja valósággá dörzsölni a nemzeti féltékenységbe esett demokrácia. Franciaország demokráciáját jobbról a király rikkancai, balról a sansculottok ostromolják és Amerika demokráciája is be van már oltva a gazdasági szanálásra feszülő diktatura szérumával.

Csoda-e ilyen körülmények között, ha Németország hitleri renesszánsza azoknak a jelenségek ellenére, amelyekre a kulturvilág a barbarizmus bélyegét sűti, többé-kevésbé minden országban talál hívekre, akik a Führer elgondolását a nekiindulás forradalmi kilengéseitől megtisztítva panáceként értékelik? Kiváló írókat, művészeket és tudósokat elűztek, világhíres könyveket máglyán égettek el, megcsinálták és végrehajtották az árjaparagrafut, de szoros egységbe kovácsolták a német népet és olyan erőt fejtettek ki, amely világszerte impozáns hatást gyakorol. Oderint, dum metuant — gyűlöljenek, csak féljenek tőlem — Caligulanak ez a jelmondata igazolódik Hitler kétségtelen sikereivel. A szeretet és megértés teóriái megbuktak, lássuk, mit hoz a szentimentalizmustól meg nem fertőzött óserő, amely ime kitört a hagyományok és előítéletek ketrecéből. A destrukció, amellyel a német átszerveződés járt, talán olyan jelentőségű, mint az a pusztítás, ahogyan évezredekkel ezelőtt a pusztaságról előzőnlő nomád hordák virágzó városokat a földdel egyenlővé tettek: pillanatnyilag

súlyos károkat okoztak, de az elpusztult erőket elhasználatlan energiákkal frissítették fel.

Ki a megmondhatója, milyen fordulatokon keresztül a fejlődés folyamának melyik ágába fognak beletorkolni a mai történések. A háború óta tartott világkonferenciák csődje azt látszik igazolni, hogy a lefegyverzés és a nemzetek harmonikus együttműködése a világgazdaság problémáinak megoldására apriorisztikusan nem valósítható meg. Nyilván ez a felismerés adott erős lökést a népek körében a nemzeti megújulásnak, amelyre a legmarkánsabb példát Németország szolgáltatta. A nemzetek egyesülése a jelen viszonyok között nem sikerült, tehát a nemzeteknek külön-külön kell magukat felizmosítaniok, hogy majd annál fogatosabban kapcsolódhassanak bele a testvériség nemzetközi láncába. Akkor aztán fel fog virradni a liberalizmus és demokrácia hajnala, amelynek színei most alkonyi szürkületben tornyosulnak.

*

Az a nemzeti újjászületés, amelynek hullámai a világot elborítják, egy kisebbségnél nem nyilvánul meg politikai formákban, hanem csak közművelődési impulzusait teszi intenzívebbé. Az események történelmi rohogása közepett mi mást tehet egy népkisebbség, mint hogy szerényen és dolgoosan építi kulturáját, ápolja nyelvét, felkarolja irodalmát s gondolzza azokat a szellemi értékeit, amelyek küszöböt alkotnak a küzdelmes ma és ígéretes holnap között?

Ujhelyi Miklós.

Dezimír Blagojevics:

A beteg...

Esett homlokomat ki se érintse.
Csak magam
öleljem ó, e kicsi szegletet,
hol a szomorúság éje nyitja rám
elrablott utam: a meg sem ismert.
Most kél a nap... fiatal szemembe fekete
rózsákat hullajt a magány s mintha
találkozóra mennék, meghajolt homlokomon
a reggel fénye csillan tele békével és halállal.
Ó így jó, így a magánnyal, magam vérző
tövisek vértelen sebével... elrablott utam
szerelmes-nehéz, uttalan fehér kövével.
Esett homlokomat ki se érintse —
holt fájásoknak intő bölcső: kő —
így jön találkozóra velem az ős virágja is még,
mi oly csodás és oly sötét...

Fordította: Kristály István

Silus

Elbeszélés

Amikor a felesége betegeskedni kezdett, áldozatot mutatott be a mindenre emlékező Minervának, aki a nyavalyások hideglegelését, főfájását, nyilalását is számon tartja.

Akkor az asszony valamivel jobban lett. Nem köhögött annyira, járni is tudott egy kicsit. De utána ágynak esett. Perilla már egy éve feküdt.

Silus rabszolga volt: kistermetű, szűkhomloku, köpcös. Követ faragott a Janiculumon. Bőrsipkát viselt, télen-nyáron, egyetlen, zöld, peccétes tunikát, öv nélkül.

A Circus Flaminius körül lakott egy óriás bérház negyedig emeletén, ahol örökös a szutyok és gyerekzsivaj.

Csupa rabszolga élt itt, kocsisok, biborfestők, takácsok, ágról-szakadt kis kézművesek, akik azzal növelték sovány keresetüket, hogy néha madarakat lőttek s azokat eladogatták.

Az ő szobájának ajtaja oly alacsony volt, hogy mikor be és kiment még neki is le kellett görnyednie, úgy kellett bebujnia, mint holmi oduba.

Ezen a rekkenő nyári reggelen fölébredt. Először is az asszony ágyára pillantott.

Perilla sárgán, monzduatlanul nyult fel, félig nyitott szemmel.

— Varjam, — becézgette Perillát, amint szokta — kis varjam.

Az asszony kinyitotta szemét. Ezzel jelezte, hogy érti a szavát.

Oly gyöngye volt már, hogy csak így felelt.

Silus a csömpe agyagkorsót megtöltötte friss vízzel, hogy míg ő távol van, a beteg olthassa lázas szomjuságát. Odatette melléje az ágyhoz, a földre.

Arcáról elhessegette a legyeket, kezét megsimogatta, még egyszer rátekintett. Elindult a munkába.

De annyira sietett, hogy amikor kilépett az ajtón, belevágta fejét a szemöldökfába. Feje zengett, mint a márvány, amelyre pörölyvel csapnak. Fölzsiesszent a fájdalomtól.

Künn a kánikula sötétbarna melege párolgott, ragadósan és büzősen, mint az enyv. Róma már fölébredt. A műhelyekből kopácsolás hallatszott teherszekerek zörögtek, gyümölcсарusok ordítottak. Egy szenátor gyaloghintója uszott a levegőben; lila tógáját vállára csapva hevert s nézegette hosszú, gyűrűs ujjait. Magas patriciusok haladtak, délceg lovagok, lassan és büszkén.

Silus a hőségtől bódultan loholt, izzadt, közben tapogatta sajgó homlokát.

A Janikulumon a prokonzul kastélyát építették — négerek, et-

ruszkok, bythiniaiak. Ő, mihelyt ideért, levetette tunikáját, bőrsipkáját, hegyes papírsüveget nyomott fejbubujára a tűző nap ellen s meztelenül, kezében a kalapáccsal — vésővel, munkahelyére állt, a szökökuthoz, melyen már hónapok óta dolgozott.

Szerette ezt a művét. Valahányszor megpillantotta, mindennap újra gyönyörködött benne.

De csak immel-ámmal kalapált, véset, abba-abbahagyta. Vakitotta a márvány fehér csillogása. Meleg is volt nagyon. A mocsárláz pállott gőzei émelyítették.

Lábait belelógattatta a szökökut medrébe, leült a kávjára, eltűnődött.

— Mit lógatod a kobakod? — harsant fel mögötte egy kemény hang. — Lustálkodsz? No majd fölpezsdítelek.

Szijjostor csattant. Az ostorcsapás alighogy megcsiklandozta lapockáját. Csak épp viszketett kicsit a helye.

Hátrafordult.

A felügyelő állt előtte, sötét ércszakállával.

Eléje rogyott, kegyelmet esdekelve.

A felügyelő nem volt rossz ember, csak szigorú. Elnevette magát:

— Mi az a homlokodon, hékás? — kérdezte tőle. — Púp nő rajta? Kivel verekedtél, te pisze?

A felügyelő megbocsátóan tovább ment.

A rabszolgák röhögtek. Silus felé hunyorogtak a napfényben. Látták, hogy a homlokán egy galambtojásnyi duzzanat van. Azt mutogatták egymásnak.

Silus lehajtotta fejét. Főképp azt szégyelte, hogy pisze. A rómaiak a kisorru embereket higvelejűeknek, szellemteleneknek tartották.

Társai egész délelőtt bosszantották Silust. Tódítgatva a felügyelő tréfáját. Általában nem kedvelték őt. Ők csak terheket vittek, kifejtették a bányából azokat a márványtömböket, melyeket Silus remekbe faragott. Tudták, hogy különb náluk. Ennélfogva gyűlölték.

Most, a tömeg gyáva, homályos ösztönével kiszimatolták azt, hogy valami nagy-nagy bánata is lehet, hogy titokban szenved s összefogtak ellene.

Munkaszünet alatt köréje telepedtek a kut kávjára. Silus benn a szökökuthban babralt a köveivel. Ők ettek — lencsét, hagymát, répát, olcsó halakat. Egy néger a fejére köpködte a hal szálkáit. Erre a többiek vérszemet kaptak és gránátalmamagokkal, dinnyehéjakkal vették célba. Hahota, diadalordítás harsant föl, mikor végre eltalálták a homlokát.

Napszállat után letette papírsüvegét, felöltötte bőrsipkáját, tunikáját, hazaballagott a Janiculumról, a Cirkus Flaminius felé.

Kétszáz rozoga falépcsőn kellett fölmásznia a negyedik emeletre. Kinyitotta szobája ajtaját.

— Varjam — mondotta az ágy felé — itt vagyok már, kis varjam.

Az asszony hallgatott.

Silus meggyújtotta a lámpát. Perilla arcába világított.

Az úgy feküdt ott, amint hagyta. Csak az álla esett le. Kiegett, fekete szeme fénytelenül tekintett a forró éjszakába. Borostyánsárga haja még nedves volt a halálverejtéktől.

Perilla megsemmisült. Olyan élettelen volt, mint a csempe agyagkorsó az ágya mellett a földön.

Silus a lámpát az asztalra helyezte. Elgondolkozott. Tíz éve éltek együtt. Tizenhárom esztendősen korában lett a felesége. Mindig engedelmes asszony volt. Gyermekeket nem szült neki, de szerette őt. Most ő is elhagyta. Szilaj fájdalom facsarta el szívét. Sajnálta magát is, de az asszonyt is. Tudta, hogy lelke az alvilágban tovább él majd, de azt is tudta, hogy ez a tengő-lengő élet az eliziumi mezőkön vajmi szintelen, homályos és komor s annál még egy elcsigázott, beteg rab-szolganó élete is többet ér.

Tenyérével eltakarta arcát. Majd két kezét az égnek emelte, kelet felé fordult és jobbra nézett. Imádkozott.

— Perilla — mondotta hangosan — a szertartás szerint — Perilla — s szájával egészen közel hajolt a szájához, hogy felfogja régen elszálló/ lehelletét. — Áve Perilla, áve.

A halott ujjáról lehuzta a vasgyűrűt. Vízét öntött az agyagkorsóból egy tálba, azzal megmosdatta.

Akkor kotorászni kezdett a zsebeiben. Valami rézpénzt keresett, hogy a halott nyelve alá tegye s megfizesse az alvilági révésznek a fuvardíjat, aki majd átszállítja a Stixen.

De nem volt egyetlen as-a sem. Bambán, fásultan az uccára ment. Ott ténfergett sokáig, hogy valakitől kölcsönkérjen egy kis pénzt, mert olajat is akart venni illatszereket, hogy megkenje.

Ismerőse azonban nem akadt. Részegzek gajdoltak dévaj nótákat, magasra emelve a borostömlőt, barátjai nem voltak. Nem tudott kihez fordulni.

Később jutott eszébe Mamillius, az öreg varga. Az sem igen szerette őt, de még ismerte az édesapját. S nem messze lakott tőle.

Futásnak eredt, hogy minél előbb odaérjen s visszatérjen halottjához.

Csillagtalan éjszaka volt, fülledt és felleget. Amint egy kis közbe ért, egy pálmafa mögül éktelen kutyaugatást hallott. Egy kis fekete kutya ugatott, vicsorítva szikrázó fogait.

— Menj innen — szólt rá mint egy emberre, de a kutya nem tágitott. Bőszülten kaffogott, hörgött, mint egy haragos szőröcsomó. Utána iramodott, eléje került, el-elmaradozott.

Amikor Silus egy uccasaroknál, már közel a varga házához megfordult, a kutya némán és gyorsan, mint a szél, utolérte. Hátról ráugrott, beleharapott lábikrájába.

Silus megállott, lábikrájához kapott, érezte, hogy nedves, vérzett.

Eddig még sohasem harapta meg kutya. Leült egy kőre, hogy szemügyre vegye sebt.

Az olyan volt, mint a villám, cikcakkos és égő, semmiféle kor-
bácsütés, nyilseb nem fáj annyira, mintha eleven mar meg elevent.
Ugy tüzelt, mint a parázs. Vére lassan, gömbölyű, sötét cseppekben
hulldogált a porba.

— Jaj, — sóhajtott, — megverték engem az istenek s megver-
tek az emberek is. Mindenki. Egész életemben gunyoltak, semmibe-
vettek, leköptek. De miért támadt rám ez az oktalan állat? Miért
harapott meg éppen engem és éppen ma éjszaka? Ezt nem értem.

Rázta megalázott fejét, nyomogatta sebt, mely egyre jobban
lűktetett.

Mindezt már nem bírta el.

Keservesen sirni kezdett.

Kosztolányi Dezső.

Pécsi elégia

Megnyílt s feketébe borult virág ez az éjjel,
lámpák száza fehéren bóbítázik a testén
záporoz és dul, fujtat az ős esője fölötte
és csatornák sok dala árad rézvörösen, vagy bádogfehéren.

Járom az ucca sorát, a vállamon barnán megülnek az évek,
fönn a magasban vijjog a szél, tűnő szeretőm zokogása.
Képzeletem gyeplőjét dobom a szélnek
hadd paripázzon s vesse magát az őszi hegyeknek.

Künn a Dömörkapunál, látom, megtáruul a tájék,
nyílik a völgy öble és a mélyén feketén fölugatnak a bányák.
hegyek gerincén száll a tekintet és egyberohannak a képek,
látni sok hegy derekát hosszú hullámba hogyan torlódik
multba zuhan, süllyedt esztendőik állnak így megjegesedve,

Mint a sötét lobogó, szájamnak sóhaja bomlik,
át a hegyek s évek testén fátylát a multra teríti,
érezem a házak most mind nagy szerelemmel
a hegyre tapadnak s bennük szüntelenül
multtalanul s örök forgással csak hullámozik előre az élet.

CSUKA ZOLTAN

Az anyám

**„Ezt a verset drága Kornéloom, az első
tüdővérzés után írta“**

Ezzel a megjegyzéssel küldte e verset
Szenteleky Kornél édesanyja
szerkesztőségünknek.

Milyen szomorú,
milyen szomorú,
ahogy itt állsz s ahogy elgondolom
a te öregséged.

Fáradt vagy, öreg vagy,
de felkelsz az ágyból
és borogatást teszel mellem köré.
És orvosságot öntesz a kanálba
öreg kezeddél, mely gyenge és reszketős,
mint őszi alkonyat kéréje,
mely sápadtan vibrál a szobában.

Dolgozol, folyton dolgozol,
hajolsz és emelsz
és szíved gyenge, rosszul végzi dolgát.
Az ajkad néma,
Karjaid ernyedtek és szárazak,
mint csüggedt, törött ágak,
a fán.

Éjjel felriadsz minden neszre,
aggódva jössz át és kérdezed:
— Kell valami?

Dolgozol, tipegysz a napok sikló
hátán.

Ápolsz.

Szolgálsz mint nagy urat
és nincsen pihenőd
és nincsen éjjeled,
örömöd nincsen, mint minden csúnya cselédnek
vasárnap

Csak hétköznapiak vannak alkonyodó életedben
görnyedt, gondtól ráncos,
fáradt, fekete és nagyon szomorú
hétköznapiak.

Nem mosolyogsz, csak dolgozol,
Szolgálsz engem, mint nagy urat
és én nézlek.

Éjjel van, a szoba kihűlt,
te állsz öregén, őszén fázósan előttem.
Nézlek.
Borogatást hozol, majd betakarsz,
mint nagyon régen, mikor kis fiú voltam.
Aztán lefekszel, de hallom éberléted.
Nem alszol.
Rám gondolsz, betegségemre, halálomra,
talán titkos könnyek is csorognak
fonnyadt arcodon,
de mikor ismét jössz, semmit se látni rajtad
és mondod:
— Meg fogsz gyógyulni, fiam.

Szolgálsz, mint nagy úrat,
Mint utolsó, őszi reményedet,
mert, ha elmegyek,
sötét lesz életed.

Milyen szomorú ez,
S milyen szomorú,
ahogy így előttem állsz,
fáradtan, görnyedten, öregén
rendetlenül dobogó szíveddel,
fojtott aggodalommal.

Tudom, hogy te más öregséget
álmodtál magadnak.
Csendet, melyben kávé és kalács
nyájas illata terpeszkedik.
Az emlékek muzsikálnak,
mint jámbor, csoszogós
zenélő óra.

A fiad erős lesz, gondoltad
és megvéd minden bajtól,
gazdag is lesz, úgy álmodtad
és kényelembe göngyöli fáradt tagjaidat.

A fiad gyenge és szegény
és nem ad reményt meg biztatást
fakuló alkonyatodnak,
A fiad Krisztus évében van
és a te öreg, beteg, szerető szívedbe
törőket dőf az Atya,
aki szeret minket.

(1926. január hó)

SZENTELEKY KORNÉL

Virágot tessék...

Ugy ültek egymással szemben, mint az apostolok az Ur asztalánál. Hangot nem adtak, csak faltak nagyokat, akárha sohse ettek volna. Szembe az ajtóval volt az asztaluk, ha valaki korai vendég érkezne, mingyárt meglássák és rázendítsenek egy indulóra. De senki se jött még, mert este hét óra volt csak és így tovább ették a kozmás maradék-paprikást a füstös-képű öreg legények.

Egyformán feketék voltak mind éppen, hogy az egyik soványabb volt, a másik kövérebb; ez kicsi, mint egy gyerek, amaz meg hosszú égimeszelő. Csóré primásnak akkora hasa volt, hogy egy nagyobbacska gyerek vigan eljátszadozhatott volna benne. Fűtykös cimbalmos pedig éppen úgy nézett ki, mintha valaki mindig a nyakán ülne. Feje egészen előre esett, a melle pedig behorpadt a sok cimbalmozástól. Fiktus nagybögös volt a legfiatalabb közöttük, magas szélesvállu legény, égő fekete szemekkel. Nem egy asszonyt bolondított már magába. Aztán a többiek, Torma meg a Bicska kontrások és Patkány a pikulás.

Patkány volt a legkülönösebb közöttük. Szemeiből két árok huzódott le egészen a szája széléig. Mert Patkány örökké könnyezett. Ha evett, ha muzsikált, ha nevetett vagy ha tétlenül nézett maga elé, örökösen két könnycsepp gurult végig az arcán. S az idő hosszu során — mert Patkány már az ötvenben ballagott — amint a patak a fekete földben, úgy az ő fekete képén is medret mostak maguknak a könnyek. Valami szembaja lehetett, nyilván a sok éjszakázástól. Most is, amig a vacsoráját ette könnyezett, a szája szélén meg piros paprikás-lé csurgott az álláig. Két pofával falta a hust, közben sziszegve szívott levegőt magába, hogy leküzdje az étel csipős erejét. Ugy nézett ki most könnyező szemével, szétlapított orrával és pirosan csöpögő állával, mint egy rozszul festett vásári bolond.

Lassan azután abbahagyták az evést. Az étel is megfogyott az asztalon, meg a bendőjüket is megrakták már. Sok fért beléjük, mert napjában csak egyszer ettek itt a kocsmában. Otthon nem volt mit enni, meg különben is aludtak napközben. Ez az evés egész napra szólt.

Amikor befejezték a vacsorát, mélyet sóhajtottak, nagyokat nyögtek, jólakottan, aztán kiki hangszeréhez ment és hangolta, pöcögötte a hurokat rajta. Utána valami elkopott indulóba kezdtek, amilyet már az inasok sem fűtyültek az uccán.

Igy ment ez minden este.

*

Éjfél felé lassan szálingóztak már a vendégek. Jöttek a kucsé-

berek, virágosasszonyok, mert tudni lehetett, hogy ilyenkor kezdődik a mulatozás. Ilyenkor jött Lórika is, aki művirágot árult.

Lórika még egészen gyermek volt, talán tizennégy éves mindössze. Sápadt, csenevész kis cigánylány. A kucsébrek és a többi virágárusok csak bejöttek körülnézni s ha senki se volt, gyorsan odébb álltak. Lórika nem. Lórika behúzódott a nagybögös mögé a sarokba és ott gubasztott virágaival. Műselyemből horgolt virágok voltak ezek, ríktó pirosak, kékek meg sárgák. Egy rózsaa-laku drótra voltak fonva a szálak és Lórika azt tartotta, hogy szebbek az élő tubarózsánál. Illatuk nem volt, de fénylettek a lámpa alatt, úgyhogy Lórika nem győzte nézni őket. Nappal ő maga csinálta ezeket a rózsákat, hogy este eladja őket a részeg embereknek, akik nem válogatósak és akik ezekkel a ríktó művirágokkal is beérik. Minden este előbujt a kicsi külvárosi házból, mint az éjszakai madarak.

Patkány, a pikulás valahányszor meglátta a kislányt az ajtón bejönni, intett a fejével. Vagy előre intett, ami azt jelentette, hogy a vendégekhez kell menni, ha kinézett belőlük vásárlási kedvet, vagy a háta mögé intett a fejével, ami meg azt jelentette, hogy Lórika nyugodtan szundikálhat a bögös mögött. Mert Lórika Patkány kislánya volt. Most is, amint belépett a kislány a kocsmaján, Patkány a bögös mögé parancsolta.

Nem volt igazi mulató vendég a kocsmában. Az egyik asztalnál valami bolond szabó ült és mesélt a pincérnek háborus kalandjairól. Már kissé be volt rugva és ezért állandóan zsiros szavakkal dobálódzott. Szivar volt a szájában, de egészen rongyosra rágta már, mert nem vette ki a szájából beszéd közben sem.

— Mondom, grófkisasszony volt és úgy belém habarodott, hogyha egy kis eszem lett volna, elvehettem volna feleségül. De én marha voltam, alig vártam, hogy vége legyen a háborúnak s aztán feleségül vegyem a szeretőmet. Mit csináltam most? Csak varrhattam a nadrágokat, amíg bele nem bolondulok, mert sok köll annak a sok kölöknek, akiket ez a marha feleségem nekem szült. Így mesélt és minduntalan büdös bagólet köpött maga mellé a padlóra.

A pincér unottan hallgatta, mert már kívülről tudta az egész mesét, amelyet a szabó minden este elmondott. Ismerte a grófkisasszonyt, akit Lengyelországban hódított meg a szabó őrmesteri kiváltában, amikor egy falut megszálltak. Nagy kastélyról, rengeteg hold földről és egy ringó dereku leányról beszélt a szabó, de mindez úgy összefolyt a fejében, úgy elmosódott a saját nyomorúságos életével, hogy nem kezdetett mást vele, csak elbőfőgte százszor-ezerszer füstös kocsmaszobákban és közben leitta magát nagy boldogtalanságában. A banda meg tovább muzsikálta az érzelmes dalokat.

Egyszerre kinyílt az ajtó és nagy robajjal betört három férfi. Az egyik, aki elől jött, lovagló ostort szorongatott s a nadrágját verdeste vele. Futva előjött a gazda is, hétrétgörnyedt a vendégek előtt, a pincér fejvesztetten rohant egyik sarokból a másikba, hogy

megfelelő helyet keressen az uraknak. A cigányok rögtön átcsaptak egy lármás indulóba, a bolond szabó pedig abbahagyta a mesét, szivarját kivette a szájából, úgy bámult az urakra, pislogó zavaros szemeivel.

A gazda a szeparéba vezette őket és rögtön utána intett a cigányoknak is. Csóré meg Patkány bementek az urakhoz.

— Mára én is így mulathatnék, a fene a marha fejemet egye meg, — dörmögte magában a szabó és kiitta a borát, — de nem baj, az ember csak két nagy marhaságot csinálhat az életében. Egy-szer, amikor a világra jön s egyszer, amikor meghal. A többi mind semmi. — Azzal unottan legyintett.

Az urak pedig már hangosan énekeltek a belső szobában. Az első a lovaglóstorral Vitkovics Karcsi volt, egy környékbeli föld-birtokos, akit híres mulatozásairól mindenki ismert. A másik kettő a barátjai lehettek. Őket nem hatotta meg a nagy alázatosság, sőt mintha még elégedetlenek lettek volna. Egyre szidták a gazdát, a pincért s a cigányokat. Vitkovics Karcsinak Patkány siró képe nem tetszett.

— Ne sirj, bűdös cigány, ha senki se bántott — mondotta — mert majd mingyárt okod lesz a sirásra. Szétverem a fejedet azt a pikulát.

Patkány erre rögtön mosolyogni kezdett. Olyan képe lett, mint a holdnak, amikor szép kerekre hizik. De a könnyei tovább gördültek le a mosolygós szájába. A félelem és mosolygás egybeolvadt az arcán s valami megrendítően szánalmas kifejezést adott neki. De elhúzta a száját a füléig, úgyhogy senki se mondhatta, hogy sir. Teli tüdővel fujta a szomoru nótákat a pikuláján. Az urak itták a finom borokat és énekeltek.

Amikor aztán berekedtek az éneklésbe s Csóré primásnak az ujjai meggémberedtek, Patkánynak meg a nyála a pikula végén folyt ki, akkor abbahagyták a muzsikálást, éneklést.

Vitkovics Karcsi Patkányhoz fordult leereszkedőleg:

— Van-e feleséged? — kérdezte.

— Hát volna, hoggye volna, — válaszolta az félénken.

— Van vagy nincs? Ne teketóriázz velem, mert szétverem a fejedet. Szép?

— Cigányasszony, könyörgöm. Egyszerű, szegény cigányasszony, de nekem jó.

— Azt kérdeztem szép-e, nem azt, hogy neked jó vagy se.

— Nem szép, csak olyan magamhoz való.

— Mondtam már, hogy megjáród, ha nem beszélsz rendesen velem. Mit hazudsz, mit csüröd-csavarod? A cigányasszonyok mind szépek. Nekem adnád-e egy éjszakára?

Szegény Patkány nem tudta, mit válaszoljon. Amaz kidüllesztet szemeivel egészen az arcába hajolt. Mind disznók az urak, ha részegek ezt jól tudta Patkány, de jó mélyre ásta magában ezt a véleményét, mert ezt nem volt szabad kimondania soha sem. Most ismét mosolygott, vonogatta a vállát és nem jött hang a torkára.

— Hát ide adnád vagy nem? Meddig várjak még a válaszodra?

A többiek is mind Patkányt nézték és mosolyogtak. Csóré oda is szólt hizelegve, nagybátran:

— Na mondd már, ha kérdik az urak. Mit röstelkedsz.

— Oda adnám, mért ne adnám oda, csak hogy öreg az a nagyságos urnak.

Vitkovics Karcsi, mintha meggondolta volna, nagykegyesen így szólt:

— Ha öreg, akkor nem kell, akkor csak tartsd meg magadnak. Hanem talán volna valami szép lányod...

Patkány először megkönnyebbült, aztán meg egészen megrémült. Könnyei sebesen csorogtak végig az arcán. Szája a füléig tárgult a vigyorgástól, hogy előbujtak füstös, sárga fogai. Rettenetesen kinlódott magában. Fejében össze-vissza jártak a rémült gondolatok s mindhiába, nem tudott semmi okosat kigondolni, amivel elüthetné a dolgot.

Vitkovics Karcsi nem hagyta egykönnyen, ha valamibe belekezdett. Ostorával végigvágott az asztalon.

— A másodikat a képedre vágom, ha bolondá teszed. Beszélj vagy... Megint Csórénak kellett beleavatkozni.

— Mért nem mondd, hogy van. Van neki nagyságos uraim, csak egy kicsit beteges. De azért szép lányka lesz belőle.

— Hát ezt mért nem mondtad vén bitang? Mindent harapófogóval kell kiszedni belőled? Kell a kutyának a feleséged, ha szép lányod is van. Remélem azt is ide adod.

Patkány újra hallgatott, mélységes fájdalom motoszkált a lelkében és nem könnyörült rajta ez a gazember. Nem válaszolt, de vigyorgott rendületlenül. És ebben a pillanatban, mintha az összes ördögök ellene esküdtek volna, halkán kinyílt az ajtó és fénylően belépett Lórika.

— Szép virágot tessék — mondta kislányos éneklő hangon és jött színes virágaival az asztal felé.

— Éppen ez a lánya — igyekezett újra a primás.

— Ez? — nézte végig Vitkovics Karcsi elbiggyesztett szájjal. — Elég silány kis csibe. Éppen olyan, mint az apja, — szólt és mindannyian nevettek.

— Kis beteges féreg — kapaszkodott a kedvező hangulatba Patkány — olyan mint én vagyok. Nem köll ő ilyen finom uraknak. Nem köll, de hogy köll isten bocsássa meg. Erigy ki Lórika, ne zavarj az urakat. — Beszélt össze-vissza, maga se tudta mit, csak Lórikát szerette volna kint tudni a szobából.

— Nem úgy öreg — szólt bele Vitkovics Karcsi — gyere csak közelebb kislány. Hogy adod a virágokat?

Lórika közelebb jött az asztalhoz, megmondta az árát a virágoknak, mire Vitkovics Karcsi a zsebébe nyúlt, kivett egy marék pénzt, hogy Lórikának szemé-szája elállt és odadobta neki.

— Nesze tedd el, aztán ülj ide az asztalunkhoz.

Patkány most már nem törődött semmivel. Belenyugodott a

sorsába. Lesz ami lesz, gondolta magában és vigyorgott tovább.

— Tudsz-e valami szép nótát? — kérdezte Vitkovics Karcsi a kislánytól. Lórika félszegen nézett maga elé és mosolygott ártatlanul.

— Énekelj valami szép nótát — ismételte Vitkovics Karcsi — mert látod, mi már kifogytunk belőle. Akkor aztán kapsz még ennyi pénzt.

Lórika egy ideig gondolkozott, azután selypítő gyerekes hangon, hamisan, majdnem minden dallam nélkül rákezdte:

— Mi mi mi mi mi, Mi mi mi mi mi, Mi mozog a zöld levelű...

A cigányok kísérték a kislány énekét. Mindannyian hangosan nevettek, még Patkány is és Vitkovics Karcsi elégedetten dült hátra székében. Kétszer-háromszor elismételte Lórika az éneket, akkor Vitkovics Karcsi ismét a zsebébe nyult és egy halom pénzt adott a kislánynak.

— Na most valami szomorubbat — rendelkezett Vitkovics Karcsi és átfogta Lórika derekát.

A kislány ismét gondolkozott egy ideig. El akart húzódni Vitkovics Karcsi mellől, de az nem engedte. Arcáról most már ijesztőség tükröződött.

— Valami szomorubbat, és kétszer ennyit kapsz.

Lórika kevés töprengés után belefogott:

— A keresztfához megyek, mert máshol nem lelhetek...

A cigányok nem tudták kísérni. Sohse játszották ők ezt a nótát. Lórika is valahol az iskolában tanulhatta. Sipító fejhangon énekelt, elnyujtva mint a templomi énekes vénasszonyok. Szépen, szomorúan igyekezett énekelni és csodálkozva nézett körül, amikor mindenkit hangosan nevetni hallott. Pedig olyan szépen énekelt.

Amikor befejezte, Vitkovics Karcsi bort töltött neki és kocintott vele.

— Igyál az egészségemre!

Patkány most félénken újra megszólalt:

— Nem szabad neki nagyságos ur, mert beteg.

— Már megint belebeszélsz az én dologomba? Hallottad, hogy az én egészségemre iszunk! Nem szabad neki? Várj majd aztán az övére is inni fogunk.

Lórika vonakodott kiinni a bort.

— Látod vén gazember, elijesztetted a gyereket, most nem mer inni — Folytatta Vitkovics Karcsi. — Ha még egyszer megszólalsz, holtraverlek. — És dühösen nézett rá, mintha valóban meg akarná ütni.

Lórika erre megremegett, azután szó nélkül a szájához emelte a poharat és fenéig mind kiitta. Patkány tehetetlenül nézte.

Aztán mintha megbolondult volna egyszerre ez a Vitkovics Karcsi, magához ölelte a kislányt és csókolta, mint az eszeveszett. Patkány nem is nézett feléje, csak a falra bámult könnyező szemével és vigyorgó arcával, hogy semmit se lásson, mert úgy érezte, hogy többet már nem bír el.

Lórika pedig hiába szabadkozott, hiába rángatta magát, annak vaskarjai voltak, nem szabadulhatott belőlük. Egyszer aztán mégis megunt Vitkovics Karsai Lórikát csókolni. Karjai lassan leváltak róla, aztán ernyedten lehulltak és így maradt egy pillanatig. Akkor hirtelen, mintha új ördögök szállták volna meg, felugrott az asztalra és elkiáltotta magát:

— Vigat! az angyalát neki!

Vad csárdásba kezdtek a cigányok, Vitkovics Karsai meg, mint az őrült ropta a táncot az asztal tetején.

Eközben Lórika ingadozó léptekkel a falhoz támoalgott, annak nekidült és teste többször megvonaglott. Azután, mint egy halott elvágódott, elterült a padlón.

A zene rögtön elhallgatott, Patkány odarohant a gyermekhez és fölébehajolt. Lórika pedig csak rángatódzott sápadtan, mint a fal, amelynek tövében feküdt és száját bugyborékoló sárga hab lepte el.

A primás magyarázott az uraknak:

— Nyavalyatörös szegényke.

Patkány felkapta a kislány vonagló rángatódzó testét és kivitte a másik szobába. Ott letette az asztalra, egy ideig babusgatta rémült szavakkal, majd amikor kissé lecsillapodott a kislány, Patkány fejét az asztalra hajtva hangos zokogásba kezdett.

Herceg János.

Kristály István:

Isteni színjáték...

Ó, néha már nem érzem a rabságom
Két kezem is szépen szívemre teszem
s ott bent elülnek a vad rohamok —
ütnei, ölelni érdemes-e? —
és mosolygok a titkokon:
amikhez eddig nem értettem.

Én tudom már —
hogy az ölelés melege és az ütés
mind-mind az én szívembe hull,
hogy mindenki önkarába hull:
mikor feleletet vár!

Igen: valaki a szívünk mélyén fáj —
a legszebb gyermek —

kinek tejarcán még nem vonaglott
fájó, felmart anyai szája —
akié minden könnyünk,
akié minden örömünk!

Ő az: aki sugaras, megtaláló
szemmel mindig — Énrám vár.
Az én szememben mosolyog és sir
ő — aki egyszer majd megszületik
egy szép reggelen: iszonyú, vajdó éjszakán —
amikor majd letépi magát szivemről,
amikor ajkunk egy sóhajban
egymáshoz ér — egy csókban
egymásnak mindent megbocsájtván!

Zmaj Jovan Jovanovics:

Téli nap...

Ó, milyen zordon s béna ég,
mintha nem lett volna hajnal.
Olyan borongós lánggal ég,
mint szemek nagyon kisirtan.

S én nézek e fájdalomon át,
mit soha el nem érhetek,
mit sirtam könnyek távolán:
e néma, téli felleget.

Nézek e dús reménységbe,
mit ölel az emlékezet —
s egy sóhajban ringatom meg
szívemen a hópelyheket.

És ez nekem mostan oly szép,
Kit megcsókolt e téli táj,
a sóhaj jégvirág kelyhén
messze illatok nyara fáj.

Mint szemek nagyon kisirtan,
olyan zordon s béna az ég.
Mintha nem lett volna hajnal,
olyan borongós lánggal ég...

Fordította: Kristály István

Két fehér galamb a szélben

Szaggatott, öreges lélegzetük homályosra párázta az ablakot. Ott gubbasztottak keltesben az üres szoba függőnytelen ablakánál, Gyuri bácsi és a felesége: Lina néni. A vigasztalan, hideg őszi eső odakünn ludbőrösre tarkázta az utszéleken terpeszkedő pocsolyák vizét. Pedig még csak szeptember vége volt!

Lina néni fázósan huzta be nyakát a kopott gyapjukendőbe, Gyuri bácsi pedig egyet-egyet szippantott az üres makrapipából, melynek minden szortyanása a rég-látott dohányt siratta. Nem beszélt egyikük sem. Csak Lina néni sóhajtott néha egyet-egyet, remegőn. Aztán, hogy az ura észre ne vegye, a gyapjukendő alól lopva feldugott mutatóujjával elmázolta a könnyeit a szája szélén meghuzódó ránc árkában.

Ha közeledő léptek zaja hallatszott, mindketten dobogó szívvel hajoltak előre. Az asszony ideges mozdulatokkal majszolta szét a párát az ablaküvegen, aztán újra leejtette a kezét.

— Még most sem jön! — mondta. — Pedig ma ir! Érzem, hogy ma irni fog nekünk, ha...

Pár percnyi csend után hozzátette

— ha ugyan van szív benne...!

Gyuri bácsi türelmetlenkedett

— Hát hány óra van már? Ilyenkor már jönni szokott!

Az asszony visszakapta fejét a szoba felé, abba az irányba, ahol az öreg kakukkos óra szokott állni. De csak az üres fal meredt reá. Meg az üres szoba. Csendesen huzta vissza fejét és elhalkuló hangon felelte:

— Pedig már elmúlt kilenc óra!

Ujra elhallgattak, de fonnyadó arcuk gondbarázdás rajzából mindent ki lehetett olvasni!

Ugyan válaszol-e Emma, a menyük? Mert ha erre a legutolsó levelükre sem válaszol, akkor tényleg nincs szív benne! Pedig mindent megírtak. Mindent. Azt is, hogy ha mára nem érkezik tőle levél, nekik be kell menniök a Szegényházba. Még jó, hogy Vas úr, az új vevő kicsinált mindent. Csak jelentkezniök kell.

Megírták azt is, hogy elárvereztek mindent; hogy a boltot rég becsukták és a ház nem az övék már; hogy nem maradt semmijük, csak a szegénységük s reménytelen öregségük...

Gyuri bácsi két szeme közé kis, görbe ráncocska futott.

Mégis, hamarébb kellett volna valamit tenniök! Kényszeregyezséget kérni, mint Lipziger tette, eldugni az árut és...

De hát a becsület!? Fodor György, lehet szegényházi lakó, lehet nincstelen, de becsületen soha! Ez egyébként is kedvenc szava-

járása volt. Különösen mióta ráeszmélt életkörülményeinek egyre fullasztóbb változásaira.

Anyóka akaratlanul is szeppentett egyet. Sietve oldalt fordult, vajjon észerevette-e az ura. De azon nem látszott semmi.

Fia jutott eszébe, Gyuri, Emma férje. Akit elvett tőlük a menyük. Hej, ha élne még, dehogy hagyná őket. Dehát az is meghalt. Alig két éve. Az üzlet is akkor kezdett pangani. — Ugyan, siratja-e Emma, ugy mint ők? Ha van szíve, akkor még nem feledhette el Gyurit! És akkor, ha másért nem, de Gyuri emlékéért talán csak segít rajtuk?!

Gyuri bácsi idegesen dobolni kezdett az ablak párkányán.

Hiszen Emmának nem nagy megerőltetés lenne az a pár ezer dinár! Különben is ők csak kölcsön kérnék, mert visszafizetik! A legrövidebb időn belül! Hiszen friss tőkével, friss áruval mindent újra lehetne kezdeni, mert a vevők mind visszajönnének...

Kemény léptek közeledtek. Mire a két reszkető, öreg kéz az ablakzárhoz kapott, a levélhordó már el is sietett. De Gyuri bácsi feltepte az ablakot és utána kiáltott

— Hej, Sztevo! Semmi...?

— Nista, Gyuri bácsi, nista! — kiabált az vissza s tovább ment.

Az öreg ember nem merte visszaemelni fejét a szobába. Félt felesége tekintetétől s attól a megremegő könnyáradattól ott a szája szélén. De hogy keshedt kabátja szélén csendes rándítást érzett, lassan mégis visszahuzta a fejét és becsukta az ablakot.

— Nem válaszolt... — mondta bizonytalanul.

Mire vissza mert nézni, Lina néni már ott állt a szoba közepén. Kézét előre nyújtotta és keserű nyugalommal megszólalt:

— Hát most már elmehetünk apókám.

S másnap felkészülődtek a szegényházi utra.

Gondosan bezárták a szoba ajtaját, aztán anélkül, hogy a lombhullató kertre, az elárvult lugásra csak egy pillantást is vetettek volna, kiléptek az uccára. A padlásfeljárat felől egy hang bucsuzott tőlük, Cirmosé, az öreg macskáé. Lina néni már-már visszafordult egy bucsusimogatásra, de Gyuri bácsi közben bezárta a kaput. A kulcsot átadták Vas urnak, aki házukat megvette és tovább indultak.

Lencsikéknél bekopogtak az ablakon és halkán elköszöntek.

— Isten velük, Lencsikné.

Az a szemét törölgette s csak ennyit tudott mondani:

— Hát már mennek?

— Megyünk. Így van rendelve — mondta apóka. — Isten velük.

Anyóka visszafordult:

— Ha az Emmától mégis jönne valami, hát nézzen be hozzánk édes Lencsikné! Isten vele!

— Isten megáldja — szepegte Lencsikné. — Jó sorsuk lesz, ne féljenek, meglesznek ott maguk. Oh, oh, szegénykék...

Aztán félórai szótlan, magukbaroskadó ballagás után, Gyuri bácsi becsengetett a szegényház kapuján...

Az első napok nagyon, nagyon nehezek voltak. Már maga az is, hogy éjjelre külön kellett válniuk! Mert külön hálóterem volt a férfiak és külön a nők számára. Gyermekes félelem vett rajtuk erőt, ha eljött az este. Szokatlan volt az egymás lálegzetvételéhez, köhögéséhez, sóhajtozásához hozzászokott két öregnek a közös hálóban való alvás. A nagy, idegen tömegben oly árvák, olyan ügyefogyottnak érezték magukat! A szegényházi söpredéknép tömegéletébe sehogy se tudták beleélni magukat. Gyámoltalanul, csak egymást keresve úgy vergődtek ott köztük, mint két, fészkeről elriasztott, fehér galamb a zúgó szélben.

A hálóteremben Gyuri bácsinak a félkegyelmű Vince jutott szomszédjául. Álmában is handabandázott, beszélt. És a szaga! Gyuri bácsi szívesebben fordult a másik oldalára, hol a köhögős Marci bácsi mellének sipolását kellett hallgatnia.

Lina néni sem járt jobban. Vele meg folyton szomszédja, a szivbajos Vica akart beszélgetni, aki sohasem aludt. Ha Lina néni megmozdult az ágyában, már áthajolt hozzá és kíváncsi suttogással faggatta:

— Hát hogy jutottak ide?

Pedig tilos volt a beszélgetés. Lina néni azért nem is felelt. De azért másnap Vica a szenzációkat oly nagyon nélkülöző szegényházi asszonyoknak azt adta le hogy:

— nagyon különös népek! Az asszony ugyan az éccaka riva panaszokta, hogy aszongya, jaj Vicám, nem ilyen szalmazsákhó vagyok én szokva, hanem aszongya tolliderekajjhó! Meg aszongya hat-tál ételhó, meg szolgálólhó. Osz most ehen e!

Volt, aki sajnálta őket. Az ilyenek nem szóltak semmit Vica beszédjére. De egész részvétük csupán e hallgatásban merült ki, mert belülről önmagukat vigasztalták a hallottakkal, hogy lám: ezek is idejutottak! Itt pedig nagyon szűken és nagyon egyformán mérik a levest!

A nagy többség azonban a kétes multu Veres Pannával az élén, határozottan ellenük fordult.

— A kényesek! Tán azt hiszi, most is nacscsága?! Ugy köllöt! Biz itt maj nem vagdoshati a szalámlit, mind othun! A rongyossak!

De a férfinépség sem volt különb. Különösen, mikor megtudták, hogy még dugott pénze sincs Gyuri bácsinak. Mert még a hülye Vincének is volt mindig egy-két összekoldulgatott dinárkája.

Lenézték, kimosolyogták őket. Különösen azért, mert a két öreg naphosszat egymás közelében volt.

Mire megszólalt a csengő kora reggeli ébresztő jele, már felöltözve találta őket. Apóka az álmatlan éjszaka gyűrött nyomait mosolygássá erőltette az arcán, úgy sietett a közös ebédlő felé.

— Az éhes! — mondták lenézően hálótársai. — Azelőtt kává, most meg odáig van azé a kis zupáé!

Lina néni is ott állt már mosolyogva a randevú helyén.

— Jó reggelt, Anyókám! Hogy aludtál?

Lina néni még mosolygósabbra kerekítette az arcát és bizonykodott:

— Jól apókám! Hát te!

— Én is. A vén Marci sem köhögött annyit.

— Én is kezdem megszokni az ágyam. Már nem is olyan karbolszogu, mint az első éjjel. De ne álljunk itt kettesben, mert nézd, már jönnek!

Napközben legjobban a szegényházi udvar végében szerettek sétálgatni. Ott, az orgonabokrok mögött. Apóka csendes, meghitt helyet talált. Padot is hevenyészett kettejük számára összehordott téglákból, meg egy deszkadarabból. Naphosszat el tudtak ott üldögelni.

Beszélgettek. Az első napokban még Emma leveléről. Hátha mégis ír?! Lencsikné megígérte, hogy elhozza. Aztán sok, nagyon sok szó esett az elhagyott házról. A Szegényház minden bokrát, fáját összehasonlították az otthonival, mely hiába, csak szebb volt.... Nagyon sokat vitatkoztak azon is, hogy kellett volna csinálni, hogy mindez meg ne történjék...

Amily lassan ballagtak szegényházi életük szomorú, szürke napjai, olyan gyorsasággal száguldott visszaemlékezésük. Mind kevesebb szó esett Emmáról. Lassan kiesett életükből idejutásuk is és az egyedüli téma már csak a fiuk maradt. A kicsi Gyurika. Még azok a nagyon régi, szép esztendők. Olyan jó, olyan kifogyhatlan volt ez a beszélgetés. És milyen nagy volt az öröm, ha sikerült valami már-már feledésbe vesző, szép emléket megmenteni kettejük számára!

Igaz, hogy anyóka néha el-elsirta magát. Aznap is, hogy ott ültek a lugasban. De apóka vigasztalón átölelte és megcsókolta mellére hulló fejét.

És akkor... nagy csörrenéssel szétvágódott mögöttük az orgonabokor...! A félkegyelmű Vince rohant ki belőle és torkaszakadtából ordította az udvar tulsó végében kupozó, rongyos, szegényházi had felé:

— Csókolóztak..., csókolóztak...!!

A két öreg riadtan ugrott fel és szégyenkezve ballagtak fel az épületbe. Attól a naptól kezdve nem jártak le a lugasba sem többé. Amugy is ősziestre fordult az idő.

De attól a naptól kezdve nyugodt, meghitt, kettesben való beszélgetéseiknek is vége szakadt. Vince örökké a nyomukban járt, ha kettesben maradtak. Pedig apóka már kihült makrapipát is neki adta. A többiek is mosolygó suttogásba kezdtek, ha meglátták őket és Vince a legkisebb biztatásra is elkapta a szívbajos Vica fejét, csókot imitálva. A csóktól, gyengédségtől már rég elszakott, rongyos had vad röhejjel jutalmazta Vince mutatványait.

Anyóka sokat sirt emiatt, de hiába! Mit lehetett a bolond Vince üldözése ellen tenni? Legfeljebb menekülni előle.

A kis házi kápolna naphosszat nyitva volt. Ott üldögéltek imádkozgatva, órákon át, a szomorú szemű Jézus-szive szobor előtt. De beszélgetni ott mégsem lehetett. Így csak sóhajtoztak,

imádkozgattak és lopva el-elnézegették egymást...

Egy nehéz, rémületes éjszakán aztán meghalt a szivbajos Vica. Ott a Lina néni ágya mellett.

Még az éjszakai órákban felravatalozták. Akkor tudták meg azt is, hogy a nagy folyosó végén az utolsó ajtó a halottas kamra ajtaja.

Anyóka délelőtt még annyira hatása alatt volt a rémes éjszakának, hogy nem merte a halottat megnézni. Csak estefelé, apókával együtt. Pedig akkor már a hulla ott sem volt. Alig félórája, hogy elvitték.

Döbbenetes óvatossággal álltak meg az üres ravatal előtt.

— Már elvitték.

— El.

De nem mozdultak. A kopott, üres, fekete, halotti ágy lenyűgözte őket. Nem is volt semmi más a szobában, csak a disztelen, fekete állvány és felette a fehér falon egy kis, fekete kereszt. Még a nagy csend. Olyan különös, fojtogató, nagy csend, mely csak a sokat szenvedett emberek holtteste felett tud lebegni.

Felülről, a magasan fekvő, tejüveges ablakból az őszi napsugár reszketve hullt alá és arannyal szórta be anyóka öszülő fejét.

Lina néni sirt.

— Mi is ide fogunk jutni... — szepegte.

Gyuri bácsi csendesesen becsukta a félig nyitott ajtót és magához ölelte a párját. Így sirtak jóleső összehorolással.

Aztán leültek. Az üres, fekete ravatal szélére. Apóka lassan anyóka felé fordult s odanyomta kusza, könnyharmatos bajszát az arcára.

Anyóka szemébe új könnypatak futott, mikor visszaadta a csókot.

Ennyi volt az egész. Azután jódarabig egymás kezét simogatták s mereven maguk elé néztek a padlóra, melyre nagy, aranyos páncélt festett a lehanyatló Nap. Fényes volt, dúsan aranyozott, mint azok a régi, boldog napok.

Az aranypajzs mind kisebbé vált és mind magasabbra kúszott a halottas kamra ajtaján. Révedező tekintettel követték a útját. Az aranypajzs a végén már egészen elhalványodott és megnyult. Olyan lett, mint egy koporsó. Aransárga ragyogása is vörösbe erőtlenedett és a közepére mind erősebb vonalzasu, fekete keresztet rajzolt az ablak félfája.

Vacsorára csengettek.

A két öreg riadtan ugrott fel s szinte szégyenkezve néztek egymás szemébe.

— Gyerünk, apókám! Ugye, milyen jól, milyen nyugodtan tudtunk itt elbeszélgetni? Olyan jól esett!

— Csendes hely ez itt. Mäskor is idenézhetünk.

— Ide. De gyerünk, siessünk.

Még egyszer megcsókolták egymást s azután csendesesen beléptek a szegényházi, vacsorázó terembe.

Czirák Imre.

Dudás Kálmán:

Téli éjszaka

Fönn, valahol a valószínűtlen végtelenben ezüstgitárt¹ penget
[az álmodó hideg.
Hall hull a hó: most minden csupa ékszer s opálos diadém, havas
[sugárzás veri a város homlokát
S üres, fáradt villamosok sikongnak mereven álmos utcákon át.
Kongó terek. Dermedt liget. Sápadt fénykendőkben vacognak a fák:
[zúzott üvegdiszék.

*

Valahol boglyas tornyok mártják bomló egekre fehérreszórt
[szelős fejüket,
Mereven fülelnek szerte az éjszakába s ólálkodnak ódon
[vacogó kereszttel
S álomszerűen — ahogy hült szívükben az óragép perceg sutyosan
[s hangokat ereszt el:
Őrlik az Időt, mely fagyosan virraszt halott tárgyak felett
[veszteglőn, a süket.

*

Most tükrös termekben pazar csillárok ontják a fényt, sikong
[a dzsessz és tart a bál
Suhog a selyem, csillog a brokát, csörög az arany, csellóz
[az öröm, csengnek a dalok —
Mig városvégi viskók ványadt vackain rongyokba százmegszáz
[koldus vacog
S fületlen, görnyedt gerendák alatt hétóta éhezők seregére
[leskel a kancsal halál..

*

A zárdákban most fehér apácák rózsafüzéres kezekkel kísértetet
[űznek, számolyokra esve.
És lázak vonítanak éjféli klinikákon, míg kívüli csikorog a fagy
[kemény nyers ostora.
Most duzzad a tiltkos élet és bűnök pezsegnek, szenvedélyek
[forrnak: ó, mennyi szodoma
Kormozza a lelket! s mennyi piszkot szennyez rá rossz cédák
[cudar teste..

*

Tán lázas álmokat álmodnak a szüzek s angyallal értetlen
[gyermek álmodik
S anyák csókolnak tiszta öleléssel.. — Gsönd - Zordon
[sikátorokban szél csatangol s veszteg
Fénysebekkel játszik s ölelkezve csenevész árnyak-fények
[imbolyogva eveznek.
Halott minden, csak a csupasz erdő messzi fagyos fájdalma
[csap fel a csillagokig.

Erdély és a Vajdaság

(Egy kis összehasonlítás)

Az utódállamok irodalmi és művészi törekvéseinek figyelője bámulattal tekint az erdélyi irodalom fejlődésére és kialakulására. Csodálattal tölti el az a hozzáértés, tapintat és az az ügy iránt való meleg szeretet, amely művészi és irodalmi munkára egyesítette a különféle néha ellentétes tényezőket. Győzelme ez a mindenk fellett álló szempontnak: az erdélyi magyar kisebbségi kultúrtörekvések összefogásának.

Dicsérrettel és elismeréssel kell adóznunk báró Kemény Jánosnak, akinek marosvécei otthonában, a magyar irodalom új nemzedékét sikerült közös munkára birni. Az irodalom munkásainak különböző világnézete eltérő, irodalmi iránya nem volt fontos szempont. A magyar kisebbségi kultúrának nagy befogadó képessége van és kellő megértéssel ellentétes irányok, nézetek is megférnek egymással.

Szövetkezeti alapon megalapították az Erdélyi Szépműves Céhét, amely kiadója a Helikonnak és sok nagy sikert aratott könyvnek.

A Helikon az egyike a legjobb folyóiratoknak, amelyek valaha magyar nyelven megjelentek. Ez az irodalmi munkaközösség megérdemli minden kulturember rokonszenvét és elismerését, mert fényes bizonyossága, hogy a megszokott keretek és formák nélkül is ragyogó eredményeket lehet elérni az irodalom és művészet felvirágoztatása terén. Érdekes, hogy ennek a magas nivóju mozgalomnak nincsenek kötött alapszabályai, sem elnöke, sem pedig birokáciája. Erről a kérdéstről szóltam a Magyar Közművelődési Egyesület egyik előadó ülésén. Természetesen az erdélyi írók páratlan erkölcsi és anyagi sikereit párhuzamba állítottam a mai vajdasági viszonyainkkal. Az összehasonlításnál nem vitatható, hogy a vajdasági magyar irodalmi és művészi állapotok elmaradtak az erdélyi mögött. Igaztalan volna az, aki a csodálatos kulturmunkát, amit Erdély öreg és fiatal írói végeztek nem a legnagyobb elismeréssel fogadná. Rossz magyar volna az, aki az erdélyi Helikonban kifejezésre jutott magyar géniuszt nem ismerné el.

Igaz azonban az is, hogy az erdélyi viszonyok sok minden másban nem hasonlíthatók Vajdaságunkhoz. A magyar lakosság száma háromszor akkora, mint a mienk. Természetesen, hogy íróknak és olvasó közönségüknek is nagyobb a száma. Gazdag és különleges történelmi multra tekinthetnek vissza. Hagyományaik pedig bő forrása kulturéletüknek. Törekvéseiknek anyagi alapját a régi Erdély nagy értelmiséggel bővelkedő városai biztosítják. Ezekhez

csatlakozott most a határok változásával: Temesvár, Arad és Nagyváradi. Ez a három város maga több kulturális, olvasót és előfizetőt jelent, mint egész Jugoszlávia magyarsága.

Azután ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az erdélyi magyar írók két olyan támasszal és vezérrel rendelkeznek, mint gróf Bánffy Miklós és báró Kemény János. A régi arisztokráciának ez a két tagja azt a nemes tisztet tölti be, amelyre Jugoszláviában egy gazdag magyar sem vállalkozott: a Mecenás szerepét. Azokat a filléreket, amelyekkel Jugoszláviában a magyar irodalmat istápolják, a magyar középosztály adja. Tulzás nélkül hozzátehetjük, hogy nem könnyen, sőt néha áldozatosan.

Nem állítom, hogy a jugoszláviai magyar írók ugyanolyan értékű kulturális munkát teljesítenek, mint az erdélyiek. De tudom és meggyőződés, hogy a tradícióelkültség, a más kulturális és anyagi feltételek az okai ennek. Íróink sokkal nehezebb viszonyok között tisztességgel nem minden eredmény és dicsőség nélkül szolgálják a magyar kultúrát, művészetet és irodalmat. Az erdélyi írók már több olyan névvel dicsekedhetnek, akik az egyetemes magyar irodalomban kapták fényezésüket. Most már mi sem nélkülözzük ezt az elismerést. Fekete Lajos a Baumgarten díjak kiosztásánál jutalmat kapott. Fekete Lajos fiatal éveiből tíz évet töltött itt és lélekben még ma is idetartozik. Az idén ő volt az egyetlen, a kiemelkedő magyar írók közül, akit kitüntetés ért. Ez az elismerés közvetve a délszlávországi magyar írókat és a Kalangyát is érte.

Alig néhány hónapja, hogy itt megalakult a Szentelky Irodalmi Társaság, amelynek minden egyes tagja megérdemli, hogy munkájukkal külön foglalkozzunk. Nem szándékom itt részletes, csak összefoglaló beszámolót adni és azért nagyon sok említésre érdemes író és szerző munkáját nem említem. A múlt évi termésből mégis kiválik Szirmai Károlynak *Ködben* című novellás kötete, amelyről Kállay Miklós a kiváló magyar esztéta tanulmányt írt a Kalangyában. Kállay Miklós értékezésének lényege az, hogy Szirmai méltón foglalhat helyet az egyetemes magyar irodalomban.

A másik megemlékezésre méltó irodalmi esemény a Szentelky Kornél gyűjtésében *»Akácok alatt«* címmel megjelent elbeszélő antológia. Ha az elmúlt esztendőben a Kalangya csak ezeket a műveket adta volna ki, úgy a jugoszláv magyar irodalomnak ez is szép teljesítménye lett volna. De egyedül a Kalangya kiadóhivatala tizenhat könyvet jelentetett meg, amelyekkel külön-külön is érdemes foglalkozni.

Kállay Miklós a kiváló kritikus igen helyesen állapítja meg a vajdasági írókról, hogy maga az antológia döntő bizonyíték amellett, hogy van vajdasági magyar irodalom, amiben ennek a földnek, ennek a népnek lelke tükröződik az egyetemes emberi közösség széles horizontján.

Ha az erdélyi és vajdasági irodalmak között lényeges különbséget keresünk, akkor a szinpad irodalomról kell beszélnünk. Ha eltekintünk Hunyadi Sándortól és Indig Ottótól, a két nagy be-

érkezettől, akik ma már nem is erdélyi, hanem budapesti írók, akkor azt látjuk, hogy az erdélyi írók a színpad számára alig dolgoznak.

Ezzel szemben tapasztaljuk, hogy a vajdasági írók meglepően sok színpadi terméket produkálnak és azokat elő is adják. Tavaly pl. egyedül Becskerekén három eredeti operette és néhány vígjáték került színre. Tulzás volna azt állítani, hogy akár drámai, akár zenei szempontból tekintve itt teljesen kiforrott művészzel állunk szemben. De amit kaptunk, az reményt ébresztő. Bizonyos, hogy nemsokára kitermelődik olyan drámai irodalom, amely határainkon kívül is elismerést biztosít szerzőjének. Erre a feltevésre jogot ad többek között az az örömdetes tény, hogy a magyar rádió zenepályázatán, bár négyezren vettek részt, a második díjat egy vajdasági magyar zeneszerző, Vitkay Gyula nyerte el. S aki figyelemmel és hozzáértéssel hallgatta tavalyi operetteink bemutatóit az megállapíthatta, hogy nem egy olyan részlet csillant elő, hol a színpadon, hol a zenekarban, amely elfelejtette, hogy itt első kísérletről van szó. Nem egy mulattató szöveggönyvvel találkoztunk, amely arról tanuskodott, hogy a szerzői tisztában vannak a színpad követelményeivel. Aki mindezt elfogulatlanul szemléli, abban az a meggyőződés születik, hogy idővel ugyanezek a szerzők meg fogják írni azt az operettet vagy operát is, amelynek szövege a mi életünket tükrözi vissza. A zene pedig abból a kimeríthetetlenül gazdag forrásból táplálkozik, amelyet az itteni magyar és szerb népdal kínál pazar bőséggel. Bizom abban, hogy nemsokára jugoszláviai magyar operát hallgatunk.

Külön kell megemlítenünk, hogy Jugoszláviában magyar színtársulat nem működik. A színpadi írók ezáltal nem segédkeznek nyújtó színművészekre, hanem műkedvelőkre kénytelenek támaszkodni. Ezzel szemben érdekes jelenség, hogy mióta hivatásos magyar színészek nem játszanak, nagyobb városainkban tehetséges nagyra hivatott műkedvelő gárda fejlődött ki. Ezt nem hagyhatom szó nélkül, mert színien egyik elismerésre méltó diadala a jugoszláviai magyar kultúrának.

Igazságtalanság volna meg nem említeni a jugoszláviai magyar Helikont, a Kalangyát. Sok meddő kísérletezés után, mint a Vajdasági Írás és egyéb rövid életű folyóiratok a Kalangya immár három esztendeje jelenik meg és kivívta magának egy itthon, mint a határokon túl a magyar közönség elismerését. A Kalangyát Szenteleky Kornél alapította és bár szerkesztője fiatalon elhunyt a Kalangya túlélte a tél zord napjait, sikeresen megküzdött a májusi faggal s a perzselő nyártól sem fonyadt el s most már ott tartunk, hogy bizhatunk benne, mikép az egyre izmosodó fában. A Kalangya minden támogatást megérdemel. Hozzáértéssel szerkesztik és felöleli magában a bennünket érdeklő problémákat, megszólaltatja a vajdasági írókat és jó fordításban közöl szerb irodalmi műveket, ami a kölcsönös megértés szempontjából igen fontos feladat. Sok szép és figyelemre méltó verset olvastam itt is akár csak a

Helikonban. Olyanokat is, amelyek megérdemelnék, hogy más nyelvű olvasó közönséggel is megismertessük. (E sorok írója három kötetben igyekezett fordításaival a magyar poézist a német közönséggel megismertetni.) Ha módomban áll a legközelebbi kötetem címe ez lesz: *Die ungarische Poesie in den Nachfolgestaaten*. Hadd ismerje meg a külföld a Magyarország határain kívül dolgozó magyar írók irodalmi termékeit.

Összegezzünk: Örömmel látjuk, hogy Erdélyben a világháborút követő időben erőteljes magyar irodalom sarjadt fel. De ugyanekkor megállapíthatjuk, hogy a jugoszláviai magyar írók és költők sem nézték ezt a megmozdulást ölbe tette kezekkel, hanem elkövettek minden lehetőt, hogy anyanyelvünket, nemzeti létünk alapján megtartsák és tovább fejlesszék. Minden tiszteletünk az erdélyi magyar íróké, de korán elhunyt vezér poétánk szavával élünk, amikor azt mondjuk: »Szeressük azt, ami a miénk«.

Mindezt el kellett mondanom, hogy a vajdasági íróknak és költőknek a kultúra fejlesztésére s a magyar lélek erősítésére irányuló sokszor lenézett és ritkán méltányolt munkájának megbecsülést és méltó elismerést szerezzünk. S bár az erdélyi magyar írók minden kétségen felül értékesebb eredményeket mutatnak fel, mégis egyforma munkát végzünk, egyet akarunk és egy a célunk: valamilyen nyien a népek és nemzetek kibékülését és megértését hirdetjük és magyar irodalom segítségével törekszünk megvalósítani az emberi szolidaritást.

Vel. Becskerek, 1934. február hó.

Dr. Brájer Lajos.

Ember és szerep

11.

A Napkelet munkatársai, akik péntek délután az Erzsébetkirályné különtermében fogyasztották el haboskávójukat, nem valami jó szemmel néztek az ujdonsült munkatársra, aki ahelyett, hogy meghúzódna a fiatalok közt az asztalvégén, hol Tormay környezetében viszi a szót, hol Hartmann Jánossal, a kuliszerkesztővel húzódik el valamelyik sarokba. A Napkelet munkatársai, mint egy uszó keverék, ha üllepedni hagyják, a törzsasztal mellett három vadidegen rétegre különült. Akkoriban még eljárt oda néhány egyetemi tanár, köztük Pauler Ákos, Szekfű Gyula, Horváth János, Eckhardt Sándor, ezek alkották Tormayval a felső osztályt; a második csoportba azok a meglett férfiak tartoztak, akik ettől a tanár arisztokráciától társadalmilag messzeestek ugyan, de megvolt az az érdekük, hogy írói, illetőleg költői működésüket a Nyugat félemlerőlön át nem méltányolta. A macskaasztalnál szorongott az ifjúság, művelt vagy félig művelt tanulmányirók, akik mind Európába beleszalgott emberek némi öniróniával telepedtek le Koroda Pál, Reviczky reszketős barátja mellé; viszont mint kezdő vagy reménybeli tanárok izgalommal lesték a tanár-istenek rájuk suhanó tekintetét. Ki ez a gimnazista-képű ifjú, aki nyilván az »ifjúsággá« játszott ki itt magát, élvezve ezzel az asztalvégi ifjak himporát. Miféle veszedelmet készít sugásbugásaival a novella-írásból élő proletárra s a műkedvelő költőre, akiről az a pletyka járja, hogy soronként fizeti meg tulajdon verseit!

Az ifjú azonban nem sokat törődött a rosszaló pillantásokkal, talán nem is vette észre őket, csak amikor később visszagondolt rájuk. Őt meghívták ide, neki tervei voltak, a tervei csak hasznára válhattak a lapnak, természetes hát, hogy ott üljön azok közt, akiknek érdekük, hogy a Napkeletet ne csak a Klebelsberg parancsára rendeljék meg olvasókat rég nem látott tanári könyvtárak, hanem kíváncsi emberek, művészek, diákok is felüssék hébe-hóba. A főemberek közül néhányan, mint Eckhardt, Pauler mindjárt az első cikkeimnél mellém álltak, Rhédey, aki a Nyugat-kör izlését oltogatta bírálataival a szittyákba, szintén fölmelegedett; a szerkesztőkben pedig igazán nehéz megmondani, mi volt nagyobb, a jó igyekezet vagy az ötletszegénység. Mindenki érezte, hogy ennek a szegény, kiszikkadt folyóiratnak jó kiadós esőre van szüksége s az én naivul arcátlan fellépésemnek olyan volt a szele, hogy abban esőt kellett szimatolni. A pillantások a hátamat bökték, a mormogások néha a fülembé jutottak, de én ettől csak még vakmerőbben alakitgattam, bélelgettem a kókadt fészket, tojásaimnak költőhelyül.

Elsősorban a munkatársi listát akartam felfrissíteni. Még mindig magamon át ítéltam meg az »ország rejtett erőit«. Ahogy én ott szunnyadtam a tóban, amíg az irodalom golyója, Osvát Ernő le nem dugta értem a csőrét, még hányan szunnyadhatnak ott hasonlóan; bizonyára érdemesebbek rá, hogy a Napkelet töméntelen papírján megosztozzanak velem, mint ezek az elbusult elbeszélők, akik paraszttörténeteikbe, jó hogy be nem jegyezték oldalanként: már nyolc pengő árát irtam, hála isten már tizenhat pengő árát irtam, valahogy majd csak kinyomom a nyolevan pengő árát is. Ez a hit az »ország rejtett erő«-iben persze tévhit volt, — az írők manapság elég korán fölfedeztetik magukat; az olyan vad-alak, mint én voltam, inkább kivétel, mint szabály. De ha még csupa Kátona Józsefet ástam volna is ki a nyilvánosság alól, hányat birt volna el belőlük a Napkelet? Azt hiszem, egy is sok lett volna neki. Egyelőre azonban úgy szólt minden, ahogy futtam; a Hatvany-ütközet óta a szerkesztők eltüntettek előlem mindent, ami a terep ellenállására figyelmeztethetett, Tormay szinte hozzáíjodott az én lelkesedésemhez. Azt ajánlottam, hirdessen a Napkelet »állandó pályázatot« versre, elbeszélésre, tanulmányra; én vállalom, hogy mindent elolvasok. A Napkelet jó munkákat, tehetséges munkatársakat kap s a »forgalma is nő«, tettem hozzá csábétékiül, az a sok pályázó mind megveszi. Tormay nem mert egyedül dönten; Pauler Ákosnál találkoztunk az egyetemen, aki a Napkeletnek valami igazgatóféltéje volt; rajtam s a két szerkesztőn kívül ott volt még a folyóirat pénzügyminisztere is, akinek a kitűzött díjak és a várható nyereség mérlegkarjait kellett terveim fölött billegtetni. Én ép a találkozó napjára kaptam meg az influenzát, harminckilencfokos lázzal mentem oda, de sápadtságom és izgalmam csak használt az ügynek; úgy álltam a négy öreg ember előtt, mint, aki mögött száz hasonló láztól sápadt, tettvágyó ifjú tolong, - ifjak, akik eltekintve az ifjúság kedves vakmerőségétől, angyalin ildomosak. Paulernek különösen tetszett a terv s a pénzügyminiszter, egész enyhe ügyései beszédet szerkesztett ellene, úgy hogy én még aznap megbízást kaptam a pályázati kiáltvány elkészítésére. A pályadíjak nagyságára már nem emlékszem, de az egész összeg nagyobb volt, mint a Nyugat pályázaton.

Boldogan mentem haza, mint aki kezébe kerítette az elemek börtönkulcsát. Azt hittem, a pályázatra beözlőnlő irásokba csak belé kell nyulnom, hogy egy-egy kövér zseni-porontyot kiemeljek. Csálódtam. Kézirat érkezett talán ezer darab is; tehetség alig. Ma már körülbelül tudjuk, kik azok, akiket akkor még ki lehetett volna fogni, csakhogy azok nem olvasták a Napkeletet. Egy Napkelet-pályázat nem igen vonzhatta a tehetséges ifjakat. A Napkelet-munkatársakkal is baj volt; jelige nélkül adták be elbeszéléseiket s elvárták, hogy övük legyen a pénz. A bírálóbizottság sem volt olyan kezes, mint reméltem; Dőczy Jenő, akit hallatlan tehetség-szimata első pillanattól ellenséggemmé tett, még azokba is beléjük kötött, akiket én a papirkosárból nagy munkával kimentettem. Egy igen tehetség-

ges, de durva elbeszélőt, akinek máig sem tudom a nevét, Napkelet-szemponatok miatt nem engedhettünk a nyilvánosság elé. Addig ismeretlen költő, ha a tizenötéves Veörös Sándort nem számítom, egy tűnt fel ott: Gulyás Pál; (aki életem legválságosabb szakában adta vissza ezt az első buzdító lökést); a tanulmánypályázaton Mát-ray Lászlót ismertem meg, akkor még első éves bölcsészt, a győztes Hamlet-tanulmány álneves írójáról nemrég tudtam meg, hogy az Eötvös-kollégium nagy reménysége volt, akit az egyetem vas-
kalaposai kedvetlenítettek el.

Bizony nem nagy eredmény annyi munka után, de szerencsére nem adtam teljesen »altruizmusra« a fejem s ami fáradtságot magamba öltem, most is jobban kamatozott, mint amivel a »közügyet« támogattam. Még a közügynek is. A »Harmadik Magyarország« íróit nem találtam sehol; a Nyugat-sorozatra nem volt terem; nem maradt más kritikai tárgy, Európába kellett kiutaznom. Ez a kiutazás, mint későbbi, valóságos utazásaim is, meglehetősen rendszertelen és előkészítetlen volt. Nem tartozom azok közé a fürge szellemek közé, akik gyermekkoruktól ide-odaszimatolgatnak az irodalomban, felhajtják a legfrissebb műveket s számontartják a legujabb véleményeket. A folyóiratokat még akkor sem szoktam elolvasni, ha előfizetek rájuk; könyvtárlátogatónak mindig nehézkes voltam, inkább elkotlottam egy-egy munkán, minthogy egy tárgykör anyagát végigizleljem. Ma husz-huszonhét éves fiatalembereket látok, kiforratlan izléssel s egy öreg könyvtárnokot megszégyenítő »anyagismerettel«. Ez az anyagismeret, melyet egyik ismerősöm katalogizmusnak nevezett el, belőlem teljesen hiányzott. Európának egész találomra vágtam neki; egy-két név csengett a fülemben: Pirandello-nak egy darabját láttam a Vigszínházban, André Gidenek a Meztelenjét olvastam magyarul, Claudelről Osvát beszélt, Knut Hamsun-ról Gorkij mondta egy nyilatkozatában, hogy ő Európa legnagyobb írója, a Forsythe Sagat akkoriban kápráztatta el a »higgadtabb klasszikusokért« lelkesedő urakat, Thomas Mann volt az egyetlen német író, akinek meg szoktak bocsátani s hogy egy spanyol is legyen a sorozatban, Harsányi Kálmán tanácsára, (minő pénz és erőpocséklás) a ponyva-örjást, Blasco Ibanez műveit hozattam meg. A módszerem igen egyszerű volt: végigolvastam Pirandello összes műveit, aztán Gide, Blasco Ibanez, Knut Hamsun összes műveit s miután kiolvastam egy szerzőt, leírtam a véleményeimet. Soha eszembe sem jutott, hogy utánanézzek, másoknak mi a véleményük, még ahhoz is nehézkes voltam, hogy a környezetükből fölemeljek egy-egy könyvet s teljesítményüket a szomszédjukéval vessem össze.

Ez meglehetősen ostoba és műveletlen módszernek tűnhet fel, de számomra, a Harmadik Magyarország reménytelen hajszolása után, mégis nagy láthatár-tágulást jelentett. Az új írókat nem a kritikusuk vezette elő, az enyéménél fejlettebb izlés és gazdagabb tudás tolmácsolásával hamisítva meg élményemet. Ennekem magának kellett benyomással tudáznom, dadogó küzködésem nem olvadt fel kész tanulmány-patronokban bevált műszavak nem

nyomták el az élmény körül tapogatózó metaforáimat. Ha a naiv éposz minijára van »kritika« is: ez az volt; olvasó és alkotás a paradicsom első reggelén. Magyar művekkel szemben sosem tudtam s talán ma sem tudok annyira »közömbös« lenni, hogy ezt a paradicsom-reggeli tisztaságot az agitátor buzgalom el ne ködösítse. Magyar művek mögött remények csillantak meg és fekélyek büzlöttek fel: a bírálóból utópista vagy ostorozó lett. Ezen a taláalomra választott cikakos útvonalon a szemlélődő közömbösség örömét ismertem meg; egy vasuti kocsí ablaka lett a könyv, melyben a kortárs-Európa tájai váltakoztak — s annál szabadabban szemlélődhettem a magyar kritika ekhós szekere után ebből a vasut ablakból, minél kevesebb részük volt ezeknek a tájaknak mindennapi nyomorúságomban.

Egy-két íróból épúgy megismerhet egy szellemi tájat a tájékoztatlan, de alapos olvasó, mint százból a mindentudó, csak az ismeret lesz más; azé személyes-izűbb, élményszerűbb, líraibb, ezé térképszerűbb, rendszeresebb, tudományosabb. Ezen a néhány írón át, (pedig Thomas Mannra, Galsworthyra már nem is került sor) mégis csak támadt valami képem a kortárs-világról s ha hézagos is, mélyebb mint amit folyóiratokból lehet szerezni. Csaknem minden művet eredetiben olvastam, a nyelv ujsága hozzátapadt az íróéhoz, a mondatról mondatra betűzött szövegben egyszerre bontakozott ki költő és nyelv szelleme. Az anyanyelvén sosem olvashat ilyen figyelmesen az ember; ott egészben érzi a stílust, itt külön-külön a rostjait.

Nyelvtudásomról sok ostoba legenda terjedt el; itt a helye, hogy megcáfoljam őket. Idegen nyelven én sosem tudtam rendesen megtanulni; németül akadozom, franciául dadogok, olaszul nyögök; volt olyan idő, hogy angolul, oroszul diskuráltam valamicskét, ma talán a számát sem tudnám kinyitni. Már a középiskolában is az idegen beszéd volt a leggyengébb oldalam; azóta annyit beszéltem csak, amennyi elkerülhetetlen volt. Annál hamarébb tájékozódom egy idegen nyelvben mint olvasó. Ezt a képességetem ezeknek a tanulmányoknak az előkészítése közben fedeztem fel. Böngésztem én addig is Dantét, Shakespearet, Corneillet, Goethét eredetiben, de nagyon nagy időközökben, ifjúságom különböző korszakaiban; s ha nyelvtudásomra gondoltam, a szótár nyomorékjának kellett tartanom magam. Mert felfedeztem, hogy én ezeken a nyelveken egész oeuvre-ket tudok végigolvasni, egykettőre elvetve a szótár mankóját. Az új nyelvek, mint a spanyol vagy a norvég, szinte csak dialektusai voltak már a régieknek. Egy év alatt hat nyelvben vittem annyira, hogy regényeket tudtam olvasni rajtuk. Ez nagy öröm volt, mintha Európa kulcsai estek volna az ölembé.

Alig másfél év telt el első tanulmányom megjelenése óta, de ez ép elég sűrű kritikusi mult volt már, hogy hajdani magányom, melyben költőnek nevezhettem magam, homályos üvegen át derengjen felém. Az emberek elrubrikáltak. A »tehetséges fiatal kritikus« lettem, akinek kisít szabódezsős a stílusa (ez alatt azt értették, hogy bőven ontom a hasonlatokat), de remélhetőleg elnövi s közben az

emberi érdekek szövevényében is kiigazodik. A kritikus az ő magyar tapasztalataik alapján azt jelentette, hogy nem író. Gyulai Pál és Beöthy Zsolt nagy kritikusok voltak s a közepes regényű Schöppflin Aladáról, noha a Nyugat-gárdájához tartozik, nem lehet tagadni, hogy kiforrt kritikus, de jaj a regényei és hajjaj a drámái. Ennek az összeférhetetlenségi törvénynek az alapján én is azzal vásároltam meg kritikusi rangjelzésemet, hogy az íróiról le kellett mondanom. Hiába céloztam egészen óvatosan a szerkesztők előtt a Horváthné meghal-ra, nem kértek elbeszélést tőlem, versre magam sem mertem gondolni. Úgyes nőcskék egy-kettőre helyet szorítottak gyermekes kísérleteiknek s nekem, aki egy pályázat nyertese s egy pályázat bírálója se voltam, tisztelni tartóztam bennük a szépirósarzsit, mintahogy a legöregebb zupásőrmester is tisztelni tartozik a legnyálasabb hadnagyot. Pedig most, hogy szinte beleveszttem a kritikába, szépirói gyökereim egyre jobban sajogtak. A külföldi írókat nemcsak bíráltam, tanultam is tőlük, új mesterségbeli lehetőségek csillantak fel, most már ki tudnak törni a Horváthné meghal autósuggerenciájából, csak ne éreztem volna valami beteges szégyenkezést attól, hogy bírálataim mellé elbeszélésekkel, versekkel tolakodjam. Bírálni és alkotni, ez majdnem annyi, mint bírálni, hogy alkotásainkat igazoljuk s ebben (s nem a kétféle képességben) csakugyan van valami összeférhetlenség féle.

Megint Zsinka lett a »felfedezőm«. Panaszkodott, hogy nincs megfelelő novellája a következő számra, pedig már nyomdába kellene adnia. Én céloztam rá, hogy nekem volna egy, az talán megfelelné a Szemlének. Zsinka ráállott, bár a Horváthné meghal után nem igen várt valami »megfelelőt«. Valójában nem is volt »megfelelő« novellám; akkor este kellett megírnom s másnap már a nyomdában volt. Ragaszkodtam hozzá, hogy álnév alatt jelenjék meg; részben az összeférhetlenség miatt, részben, mert féltem, hogy tulságosan megfelelő lett. Alighanem így is volt, mert az elbeszélés (Fiatalok: egy tábor) nagyon tetszett s a Napkelet Németh László után most már Lelkes Lászlót is elkívánta a Protestáns Szemléától. A törzsasztal pechjére mindakettő én voltam.

Ettől fogva a Napkeletben és a Protestáns Szemlében több elbeszélésem jelent meg álnév alatt; sőt két langyosabb versem is, egyik a kislányomról szólt, amint luftbalonjával az őszi parkon az anyja karján végig lebeg, a másik nagyapámról, akivel a szilasi kishozzában, az akkor refugiumában, annyiszor ültünk egymással szemben, én a kertben kigondolt verset kottáztatva ő fecsege és pityizálva. Az elbeszélésekről hamarjában nem is tudom milyenek (ami írásom kéziratban maradt, itt van a fiókomban, de ami megjelent, szétszóródott a kölesönként folyóirat-számokkal). Én akkoriban afféle taktikai műveknek tekintettem őket, melyekkel szépirói pályám egyengettem. Legjobb tudásom szerint írtam meg a taktika inkább csak a tárgyválasztásban volt. Az elbeszélések mint látni fogjuk, meg is tették a magukét, az Emberi Színjáték sosem jelenhetett volna meg, ha az ő sikerük föl nem puhítja a talajt, de az

őregapámról szóló verssel (talán első az azóta százszámra gyártott őregapás versek közt) nem volt szerencsém. Ebben a versben szegény nagypapa sokat szájhősködik, úgy hogy nagymama, a novella Horváthnéje, kifakad ellene »Csak temessen el« motyogja, lám pát gyujt, szemüveget vesz s róni kezdi a Bibliát. Ez a nagyapámról szóló vers vége s szerencsétlenségemre egy olyan nagyapa kezébe került, aki az unokák kegyeletsértő humorával szemben a legőszintébb felháborodást érezte s felháborodását a szerkesztővel szemben is éreztette. Mondjam-e, hogy ez a nagyapa Varga Gyula volt? Zsinka valahogy kimászott a bajból, de nekem azóta sem jelent meg egyetlen sor versem sem sehol.

12.

Könyveket nem lehet büntetlenül olvasni; amibe az ember a betűn át belekóstolt, megakarja ízlelni a valóságban is. Akinek az élete nem nyújtózik ki többé olvasmányai után, az vagy a könyvről mondott le vagy az életéről. A külföldi írók társaságában tett európai utazásom egyre bővösebb színekkel festette ki képzeletemben egy valóságos európai utazás tervét. Az utazás szónak bennünk, akik a háboruban nőttünk fel s puskákkal teletüzdelt kerítések szorongatását éreztük magunk körül, varázsló akusztikája volt. Bennünket sajnált Ady, hogy nem tudjuk mit susognak éjente a Szajna-habok, mivel ifjúságunkból csakugyan hiányoztak valamiféle habok és valamiféle suttogások, elhittük, hogy ezek csakis a Szajna-habok lehettek. Egyetemi hallgató koromban, mint az apám iskolájához tartozó cserkészcsapat vendége, egy hét alatt végigröpültem Olaszországon, hat-hét évvel fiatalabb suhancok közt csörtettem az Arzenál körüli lebuajokban; Rómában a Monte Pincio fáinak éles tavaszi árnyékai közt ott száguldott a többié közt az én cserkészkalapom árnyéka is. A könyveim most újra megkívántatták velem a Svábhegy széles háta mögött a végtelen teret, mely felé esti, vérmezei sétáinkon annyiszor kísértük tekintetükkel a vándorló napot. A felcségem Bécsen kívül még semmit sem látott Európából s nekem könnyű volt egy-egy helynév körül a várakozás bizonytalan mondatát támasztani fel. Ebben az évben a rendes három diákomon kívül még egy negyediket is vállaltam, akit különbözeti érettségire készítettem elő. Diótköröbe való feje volt, egy óra helyett három-négyet is vesződttem vele, mégis javítóra bukkott. Összetörve ment el tőlem s én is összetörve estem a diványra, amikor elment; de valamelyest megédesítette a kilődást, hogy tudtam, most kerestem meg azt a három pengőt, amelyet Fiesolében, a kolostor mellett fogunk elkávézni.

Május végére együtt volt kétezer pengő; az államtól is kaptam Pauler Ákos névjegyére egy szerény segílyt (ekkor az egyszer támogatta tanulmányaimat a Collegium Hungaricum-os Magyarországon); betegeim száját egy-kettőre rendbeszedtem s az új jelentkezőket boldogan küldtem el; kérem tessék ősszel jönni, én »külföldi tanulmányutra« megyek. Ugy számítottam, hogy két-három hónap-

ra is futja a pénzem; a körutazási jegyet elővigyázatosságból csak Nápoly-Páris-München utvonatra váltottam meg, de biztosra vettem hogy Palermoba, esetleg Tuniszba is átjutok; Párisból pedig Londonba ruccanok át. Az utolsó napokat alig elviselhető mámorban töltöttük; elég volt azt mondani »holnapután ilyenkor«, hogy egy órjas karácsonyfára gondoljunk, melyet holnaputántól két kézzel, telhetetlenül kopaszthatunk, három hónapon, azaz egy örökéleten át. Kislányunk ott játszott a Déli Vasut egyik kavicskupacán a pőfőgő vonat mellett; az anyám, akinek a gondjára bíztuk, föltartotta, hogy távozóban utoljára az ő lebegő kezecskéjét lássuk; a feleségem elfacsart képpel pillantott rám, hogy elsirja-e vagy elnevesse-e magát; aztán levetettük magunkat a fapadra, egymás szemébe mosolyogtunk s a kelenföldi állomást már azoknak a lelkiismeretfurdalásával néztük, akik tudják, mivel tartoznak életük ritka pillanatainak.

Ezzel utazásunk legkellemesebb szakaszán át is estünk. A krajnai éjszaka holdfényénél felvillanó falu képei után, a fapadokon összetörve, egymásra hajtott nyakunkban húzó fájdalommal érkezünk Velencébe. Persze, legyűrtük fáradtságunkat s legalább olyan boldogak akartunk lenni, mint amennyibe a vasuti jegy került. Egy nagyobb és egy kisebb bőrönd volt az összes csomagunk, azt magam cipeltem be a Calle dei fabriig, ahol mint kisgyerek az apámékkal laktam egy nyáron. De a régi vendéglő nem volt már meg; a tiroli vendéglős a háboruban fizethetett rá. Bizony nem a Pilseniben vetünk lakást s a szűk lukban nem győztük egymásnak bizonyítani, hogy három napra ez is megfelel. Hatvan lirát szántam egy napra, de kiderült, hogy a jobb vendéglőkben hét lira az ebéd. Egy kis osztériában halat rendeltem, végre is Olaszországban vagyunk. Ella gyűrte a halat, de a vendéglős szakma, láttam, ágaskodott benne. Ebédután kivezettem a Szent Márk térre s mintha és csináltam volna az egész teret, úgy álltam meg vele a sikátor torkolatánál. Neki is valami olyasféle érzése lehetett, hogy ezt a teret én csináltam, mert csak annyit mondott: Hát ez az? Én egész másrmilyennek képzeltem. Nem volt ebben a kérdésben és ebben a megállapításban semmi támadó; engem mégis mérhetetlenül felháborított. Nézze meg az ember a burzsuj-hercegnőjét; családott a Szent Márk térben. Dacosan mentem mellette s félszóval felelgettem. Elste megvetésem éreztetésére egy kitűnő német vendéglőbe vittem őt s az étlap magasabb régióiból rendeltem. Ő ezt békítésnek vette s vacsora után nem győzött a kivilágított Szent Márkkal betelni. Az is sokat lendített Velence sorsán, hogy találkozott egy lánykori barátnőjével, aki nászuton volt s egy előkelő szállodában töltötte az első éjszakáját. Most már azonban én találtam a kivilágított Szent Márkot diszletszerűnek; mintha nem is márványból volnának azok a paloták, hanem valami opera számára festették volna oda.

Kipihent tagjaink s ablakunk alatt a víz locsogása reggelre persze megint összebékítettek; de azért nem mult el nap, hogy a pápi frázis kegyetlenségét, mely a házastársakat utitársaknak nevezi,

meg ne állapítsam. Ha a házasság utazás volna s a házastársak utitársak, ez a különben is népszerűtlen intézmény régessérg megszűnt volna. Ellentétek, amelyek a házasságban áldásosan egészítik ki egymást, az utazásban elviselhetetlenekké válnak. Én már gyermekkoromban is rösteltem beismerni, hogy testem is van; az éhséget, fáradtságot, vágyat éreztem, de nem vettem tudomásul; még kevésbé beszéltem rólkuk. A feleségemből ez az aszkéta szemérem teljesen hiányzott s az utazás kitűnő alkalom volt rá, hogy az ő testét s annak minden csinjabínját, szükségletét kettesben fedezzük fel. Ő viszont az én élheteretlenségemet fedezte fel s megbotránkozva vette tudomásul, hogy a gyomrán megtakarított lirákat hordárok, pincérek és muzeumi teremörök vágják zsebre. A muzeumok és a kéziratok érdeklődésünket osztották meg; az észszerű utazásról szóló elmékedések véleményeinket. Itália műkincsei apró prózai eseményekkel forrtak össze emlékezetemben; az Uffiziben a cipő törté fel Ella lábát, a Pantheon közelében pedig egy sofförkocsmában, kilenc órai gyaloglás után, melyet reggeli nem előzött meg, a légy-pizkos tányér fölött fakadt könnyekre, amit én a vendéglős-gőgre tett megjegyzésekkel toroltam meg.

A muzeumokban is csalódtam. A képek ezrei közt úgy éreztem, elvész az élmény s a Grieben-könyv csillagai minduntalan kétségbe ejtettek. Szidtam magam, hogy nem készültem fel jobban erre az utazásra. Tanulmányuton voltam s a tanulmányalkalmak közt vakon, süketen lődörögtem. Ez persze nem volt egészen igaz. Mostanában, elég sok időt szánok a képzőművészet történetére s látom, hogy azok az olaszországi emlékek frissebbek, mint akkor voltak; a műtörténeti korszakok szellemét ott fedeztem fel s könyveim világításában nem kell előítéletemet szégyelnem. Egy ember érzéki előítéletei annál szerveesebben fügnek össze, minél kevésbé vannak »elméletileg« előkészítve. Mint a Fodor zeneiskola nem valami fényes előmeneteli növendéke, csak Bachnak és a tizenhatalcadik század szonátaíróinak bocsátottam meg valamit a zongora melletti gyötrődéséből; Olaszországban a tizenötödik századi képzőművészek vonzóttak. S most, hogy tanulmányokban eltelt évek után Európa történetét készülő megírni; az ujkori részben először megint efféle a két század felé fordulok.

A mindennapi szükségletért és elguruló lirákért folyó harc, muzeumrobotolások s éjszakai utazások közben a legboldogabb óráim »az eltévedések« voltak. Mihelyt egy új városba érkezünk s a csomagainkat, ezeket a nyugós gyermekeket, rábizhattuk dajkáikra a szállodában, találomra nekivágtunk az uccáknak s nem nyugodtunk, amíg el nem tévedtünk. Mellettünk idegen színek, szavak, mozdulatok usztak el; keskeny uccákból kiérve hatalmas dómokkal ütköztünk szembe; piaci kofák állványai közt kóborogva, kihalt városnegyedbe értünk; kapaszkodók a terraszokra nyitak s ha fölszálltunk, a csörömpölő villanyosra nem tudtuk, hol rak le bennünket. Ezek az eltévedések voltak a legszebbek. Bolognában, Firencében, Pisában, Livornóban, Rómában mindenütt. Különösen egy firenzei estére emlék-

szem vissza szívesen. Későn értünk oda, kinn a lóversenytér körül kaptunk szállást; rövid sétánk alatt csak vacsorázó helyet kerestünk s vacsora után a feleségem, aki előző éjjel nem aludt, ágyba kíváncszott. Én nem nyughattam a szobában s egy félórára lementem szellőzni. A félórából két óra lett; a dominó-kockából épített székesegyház, a Palazzo Vecchio történelemkönyvből idejáró épület kísértete, az Arnon túl a domboldai házai-fái összekeveredtek az égen rohanó felhőkkel, megremegtek a rekkenő nap után felsejelő szélben s megtörték a lámpák és csillagok sugarában. A kis földtekén tele volt lármával, emberekkel, hallgatag multtal és harsány ivilámpákkal és bujdosló csillagokkal. S mindez idegen volt s valamiből mégis ismerős. Én úgy mondtam »erdő-érzésem« volt. A tátrai erdőkben futottam úgy, egyedül magányommal s a lelkesítő idegenséggel, mint gyerek.

Igy gyűrűnk néhány lelkes pillanatért, öregkorunkban felmelegíthető emlékért az utazás keserveit. Álltunk a tirrheni tenger partján s feleségem vászonruháját csapkodta a szél, mint a moziban a színésznőket szokta. A Capitoliumon leültünk s ha nem is határozottan el Róma hanyatlásának megírását mint Gibbon, eltettük emlékezetünkbe magunkat a Capitoliumon, Traján undok macskái fölött s a katakombákban a szépszakálu szerzetes nyomán. Sajnos ez a néhány lelki fényképfelvétel nagyon sokba került s minél délebbre értünk, annál kevesebbet dicsértük a fasisztafegyelmet s annál többet szídtuk a rabló olaszokat. A nápolyi három nap azután egészen letört. Egy jóakaratu olasz egyetemi hallgató, akivel a vonaton ismerkedtünk össze, méregdrága szálloda autbuszába vetett be; egy napunk vagy negyven pengőnkbe került, az étteremben kimártogattuk a majonnét s kis hijja, hogy gyümölcsöt nem mostunk a kézmosó edényben. Vesztünkre mindenütt nászutasoknak néztek s virágsokrot raktak az asztalunkra. Pompejibe nem tudtam, hogy kétféle vonaton lehet kijutni; a hátsó kapuján mentem be; térképemnek és kézikönyvemnek meg az előlső kapu felé eső részében próbáltam tájékozódni. Romok közt voltunk s így nagy nehezen hátul is megtaláltam, ami elől volt; legfőlebb a feleségem csodálkozott, hogy miféle helyiségeket teszek meg fürdőnek, uriháznak, kézimalomnak. A Vezuvra is föl illett volna menni; de harminc pengőbe került egy siklójegy s ennyit nem volt szívem arra a salakhegyre rászánni. A vonaton, még Pompejibe menet, elcsipett bennünket egy olasz; azt mondta, hogy ő autón féláron visz fel a hegyre. Odaadta a prospektust is. Visszafelé megvárt az állomáson, mi kifizettük a felszállást s visszautaztunk néhány állomást, a Vezuv tövébe. A vonaton forgatni kezdem a fűzetüket; akkor látom, hogy az autó csak egy darabon visz fel, onnan lovon kell továbbmennünk. Egyikünk sem ült soha nyeregben. Vesszen el a pénz, mondtam, de nem a Vezuv oldalán veszem az első lovaglőleckét. A feleségem azonban azt tartotta, hogy inkább föllovagol a Vezuvra, minthogy a pénz elvesszen. Az olasz fütytyentett egyet, amikor meghallotta, hogy sosem lovagoltunk, de azt is tudomásunkra hozta, hogy ha a pénzünkhöz ragaszkodunk most meg kell tanulnunk. Az autó egy vendéglőnél

állt meg velünk, ott négy-öt gyanus alak vett körül s míg a lovakat nyergelték, ebédelnünk kellett. Azonkívül lacrima christit ittunk, amiből az olaszokat is meg kellett kínálnunk. Amikor fölültünk a nyeregbe, a szerek felcserélődtek; feleségem sirni kezdett; most már ő akart visszafordulni s én erőltettem, hogy akárhogy is, megnyargaljuk a hegyet. Amig a ló meg nem indult, attól tartottam, hogy fordítva ugrom a nyeregbe, a ló kirug alattam; (nem a bordatöréstől féltam, hanem a szégyentől), de amikor láttam, hogy sikerül a lovon megtartanom magam, hallatlan büszkeség fogott el. A lovak állítólag betanított hegyi lovak voltak, de nem igen lehetett rajtuk észrevenni; a síkló, úgy látszik, kiszorította őket a forgalomból. Gyerekek futottak utánunk s fél téglával dobálták őket, hogy jobban fussanak. Rajtam fehér nadrág volt, a feleségemen kurta szoknya, amely a nyeregben nyakába szaladt. A vezetőnk egy félkezü ember volt, aki most akarta leszoktatni lovacskáinkat az időszzerűtlen legelésről. A hegy derekán egy söntés félében három-négy olasz várt; azokat megint megittattuk lacrima christivel s láttuk a szemükben a kajánságot, amit a játékos vadak érezhetnek, amíg a kezükbe esett fehérekkel udvariaskodnak. A Vezuv tetején egy nagy luk volt, annak a közepén egy füstölő domb, amelyből kövek repültek szerteszét. Visszafelé a félkaru ember leesett a lóról, fél-lába a kengyelbe akadt s a félkarjával sántikált a földön. A ló szerencsére megállt vele, az enyém meg mellé állt, úgy hogy felsegíthettem. Hálából a félkezü elkérte a feleségem retiküljét, amelyben a pénzünk java volt s egy izben elmaradt az erdőn. Micsoda megkönnyebbülés, amikor kiszabadultunk ennek a furcsa vállalatnak a markából. Az ut lacrima christikkel, borralalókkal jóval többre került, mintha síklón mentünk volna fel; este tajtékos nadrággal állítottam be a szállodába s a nyereg törése csak párisi tartózkodásunk végefelé gyógyult be. Olaszországból ennyi elég is volt. Másnap vonatra ültünk; két nap, két éjjel utaztunk; Rómán, Genován, Marseillesen, Lyonon át kiszállás nélkül Párisba. Amikor a vonat az édeskés Riviéráról szép lombfás, dunántuli forma délfancia tájakra tért be, mintha egy lakkos körmű, atropinozott szemű szajhának a hálójából szabadultam volna meg.

Amikor Párisba megérkeztünk, befejezettnek tekintettem az utazást. Volt még öt-hatszáz pengőm s egy hónapig legalább itt kinn kellett maradnom, hogy odahaza rajtunk ne mulassanak két eszten-deig. Olaszországban eleinte vidáman kérdezősködtem, fecsegtam, dudogtam; amikor Párisba, értünk minden idegeneket szölogató, hajlandóság kiállt belőlem. Egy papírra fölirtam, hogy milyen szobát akarok, a feleségem azzal házalta végig a Sorbonne körüli kis szállókat. Ujjai és a Párisban is ismeretes német számok segélyével alig egy óra alatt igen kellemes hónapos szobát vett ki, nyolcvan pengőért. Én egy-két nap alatt megmutattam neki, amit megtudtam; egy könyvesboltban megvásároltam Proust összes műveit s nincs az a vizsgára készülő egyetemi hallgató, aki olyan keveset törődött Párisal, mint én. A Louvre és a Sorbonne uccái, házai közt járkáltam ide-oda s Watteau a tizenkilencedik századvégi francia

festők meg Proust jóvoltából, tökéletesen meg voltam elégedve a világ fővárosával.

A feleségem nemkülönben. Páris akkoriban nagyon olesó volt; kitűnő, hosszú kenyereket lehetett kapni, hozzá vajat, szardiniát, abból remek vacsorákat csaptunk. A reggelit hol a bárban hörpintettük fel, hol az előzékeny és szellemes minden emberünk adott be egy-egy hatalmas ibrik tejes kávé. Ebédet öt frankért ettünk, egy diákétkezdeben. Öt tálcaska ételt kaptunk; négerék viczorították mellettünk a mosolygó inyüket, japánok udvarolgattak fehér leányoknak. A kiszolgáló lányt Ivonnenak hívták s két-három nap alatt rájöttem, hogy mit csicsereg, amikor az étlapot vagy az ételeket élénk rakja. Ella már Velence óta egy kendőt készült venni; illik valami ajándékot vinni az anyámnak. Most kendővásárlás ürügyén otthagytott a könyveim mellett s amikor utolsó este a kendőket megvette, azt hiszem, Páris minden kereskedőjét elkápráztatta a német tudásával, tudniillik csak Párisban tudnak nála is kevesebbet németül. Közben lenyiratta a haját, belenyugodott, hogy a moziban pénzt kell adni annak, aki a helyünkre vezet; megszerette Rodint és Ingrest, a Luxembourg-kertben sajnálta, hogy nincs itt a mi Pocó-kánk, a stadionban drukkoltunk a magyar vízipólózóknak, egyszer elepelt egy mulatóba s egyszer megnézte velem az Elektrát, viszont nem jutott fel az Eiffel-toronyba. Nagyszerű város volt ez; akár a Krisztina, csak nagyobb és szebb. Nápolyban sosem olvastam volna el ilyen nyugodtan a *Du côté de chez Swannt*. »Páris az én Bako-nyom?« Bizony, bizony. Itt minden elől ellehet bujni; még az utazás közérzete elől is.

Július vége felé úgy éreztük, most már szegyenkezés nélkül haza mehetünk. Két nap alatt Bécsben voltunk, oda az anyám meg a sógornóm élénkhózták Pocót. Ella annyira rákapott az utazásra, hogy most a gyerek is itt volt, akár újra kezdte volna. De én már untam a sok hercehurcát s nem ismertem kíváncsabb foltot a földön az íróasztalomnál. Ugy éreztem, hogy elvesztegettem pénzt, időt, tanulmányi lehetőséget. Az egész utam buta kapkodás volt, egy utazás paródiája. Csakhogy az ember sosem tudja, mikor és mi termékenyíti meg. Azóta megtanultam az ember »elhíabzott nap-jait« tisztelni. Szüleim erre a nyárra Felsőgödön vettek ki lakást, hogy a gyerek napon, levegőn lehessen. Nekem nagyon tetszett a hely s néhány hetet még mi is velük töltöttünk. Megérkezésem után négy-öt nappal már egy nagy fehér könyv előtt ültem, melybe száz ív papírt köttetett a feleségem. Száz ilyen ívre az én írással ép ötszáz folyóirat oldalnyt lehet rászorítani. Amikor a Kárpáti szabó nagy babiloni fűzfája alatt, melynek lecsüggő ágai a szemet nyugtalanító, de lelket megnyugtató árnyát vetettek papíromra, s az első lapra az »Első fejezet«-et odakanyarítottam, nem gondoltam, hogy a százötven-kétszáz oldalra tervezett regénynek mennyi szenvedés árán irhatom alá a megváltó »vége« szót, — a nagy könyvnek véletlenül ép az utolsó oldalán. Azt hittem, csak egy fotel-bevonat szerű piros kendőt hoztunk haza Párisból, pedig mindmáig legnagyobb munkám, az Emberi Szinjáték volt a csomagomban.

Mélypont alatt

Regény

Folytatás.

III.

Beltramó, a Deskovics bankház másod-könyvelője és még két kollégája felosztották maguk között a munkát és sorbajárták a szállodákat, panziókat, hogy összeírják a magyar vendégeket.

Giorgio Beltramo, rátarti ember volt, hiuságát szörnyen sértette, hogy ilyen alárendelt munkát kellett végeznie. Mégsem tiltakozott, mert manapság meg kell alkudni, az embernek úgy kell vigyázni az állására, mint a szemevilágára. Ment hát szállodáról-szállodára, tárgyalt a portásokkal, akik barátkozás, vagy borral való árán kiadták a neveket.

Idő. Siró Zoltán ezekben az órákban kezdett kutatni Almássy Erzsébet után.

Beltramó missziója teljesítése közben már négyszer találkozott össze Siróval, aki ropogós német nyelven mindenütt feltette a kérdést: »Kérem, egy hölgyet keresek. Néhány napra jött Milánoba, de nem tudom, hol szállt meg. Almássy Erzsébet a neve, budapesti lakos. Legyen szives, nézzen utána, itt lakik-e«

Beltramó Fiumében született, és tizenkét éven át egy magyar bank fiókjának alkalmazottja volt, jól beszélt magyarul. A negyedik találkozáskor, a szálloda halljában megszólította Sirót:

— Uram! ön egy hölgy lakását akarja megtudni... szívesen állok szolgálatára...

Siró gőgös »köszönöm«-mel akart kitérni az ajánlat elől. De a könyvelő nem hagyta magát és Sirót követve magyarázta neki, hogy két napig futkoshat, míg Milánó összes szállodáit, panzióit bejárja. Viszont ő meg két társa autón járva írja össze a magyar vendégeket. Neki sürgős üzleti ügyben van szüksége a névsorra, melynek egy példányát már este nyolckor átadhatja.

— Uram, én ezt szinte önzetlenül tenném meg önnek. Nem kérek egyebet, csak az autóköltségek felét...

Siró szóbaállt a könyvelővel. Meg akarta előbb kérdezni, hogy kicsoda-micsoda, hol tanult meg magyarul. De nagyon fáradt volt. Az utazás összetörte. Az előbb még utasította ezt a kedvesen mosolygó, toladó embert, most meg örült, hogy nem ment le a nyakáról.

— Rendben van. Estére várom a névsort. Munkáját előre is köszönöm és amit felszámít, ki fogom egyenlíteni.

Odaadta névjegyét és megmondta, hogy a Cavour szállodában lakik. A könyvelő elrohant, ment a dolga után.

*

Az öreg Siró ma délben érkezett meg. A huszonnégypórai utazás alatt le se hunyta a szemét. Szidta a vonatot, miért nem ér már célhoz. Százféle változatban képzelődött a találkozásról, melyet akart, melytől rettegett. Félt magától, félt az asszonytól. Hol regényes helyzetbe képzelte magát, hol csak néhány pillanatra kimért két-három csattogó mondatot játszott el. E huszonnégypórai úton mindent átkínlóított újra. Elgyötörtén vánszorgott le a vonatról. Szobájában csak megmosdott és nyomban elindult az asszony keresésére.

Ráfért volna a pihenés, kívánta is nagyon, de attól félt, hogy ha magára szán egy éccakai alvást, ezalatt tovább állhat az asszony, mehet utána Rómába. Elég volt az útból Milánóig is. Meg kellene tudni, hogy van-e és hol van az a hivatal, ahol a külföldieket tartják nyilván, de Siró otthon se szerette a hatóságokat, ebben az idegen világban meg éppen ijedten utasította vissza ezt a gondolatot. Az asszony úri-módon él, bizonyos, hogy jó helyen szállt meg. Valamelyik jobb szállodában majd csak megtalálja. Már vagy a tizedik szállodában kereste az asszonyt, amikor Beltramoval találkozott...

— Ejnye!... hiszen Beltramoval tarthatnék. Mig ez az ember az szállodában dolgát végzi, addig én az autóban várok. Lehet, hogy már a következő helyen rátalál. Miért kell este nyolcig várnom...

Beltramo után kiáltott, de azt már kiperdítette a hall forgóajtaja... A Viktor Emanuel korzó járdáján is hiába fordult utána jobbra-balra.

»Mindegy no!... Jobb is... Ilyen elkínzott állapotban találkozzam vele?«

Beült egy taxiha és elvitette magát szállodájába. Lefeküdt és este nyolcig aludt.

Aludt volna tovább is de rákopogtak és hogy ez nem használt, addig dörömböltek, míg álmából felzavarták. Beltramo érkezett meg és fékevesztett dörömböléssel segített az ébresztésben. Nagyon sürgős volt neki a jegyzék átadása, vagyis a munkadíj beszedése, melynek összege fantáziájában egyre emelkedett. Mig szállodáról-szállodára irogatta össze a neveket, egyre azt gondolta, hogy ezt a véletlen mellékjövedelmet megosztja két társával, kik közül az egyik az alsóbb rendű szállodákban, a másik a panziókban irta össze a neveket. De e tervét elvetette és társainak csak azt a szíveséget tette meg, hogy magára vállalta a három névsor egybefoglalását.

Dörömbölés közben és még azután is, amikor végre a szobából kinyögött egy álmos hang: glájh... a várakozás ólomlábon járó perceiben is egyre izgatottabban gondolt arra, hogy a magyar úr fizet-e fáradtságáért... száz lírát. Száz lira 1930-ban Milánóban is nagy segítséget jelentett egy többgyermekes családapának, akinek a havi jövedelme mindössze ezer lira.

Végre kinyílt az ajtó, belépett és átadta a jegyzéket.

Siró tekintete izgatottan siklik névről névre.

Beltramnak két okból nem tetszik, hogy Siró a jegyzékkel

bibelődik, ahelyett, hogy előbb számláját fizetné ki. Az egyik ok az, hogy késő este van, ő rendes ember és minden este hétkor otthon van már, bizonyos, hogy most aggódva lesik haza. A másik ok az, hogy hiába nézi át a magyar ur már harmadszor is a névsort, a jegyzékben nem találja meg a keresett nevet és így eredménytelen munkájáért kevesebb bért fog kapni. Beltramo tudta, hogy az a név, mely után Siró kutat, nincsen a jegyzékben. Mielőtt megbízatást kapott Sirótól, vagy négy szállodában hallotta tőle Almássy Erzsébet nevét.

Siró az asztalra dobta a jegyzéket. Beltramóról teljesen meglepődve bámult maga elé.

— ...Bizonyára elutazott a hölgy.

— Bocsánat, — kapta fel a fejét. Elővette a tárcáját. — Mennyivel tartozom fáradságáért?

Zavartan nézett Siróra, de azért meglátta a boldogtalanságát. Ugy érezte, hogy kegyetlen volna ehhez az emberhez, ha eredménytelen munkájáért száz lírát kívánná.

Siró egy százlírás bankjegyet vett ki tárcájából. Beltramo remegve fogadta el.

— De még egy szivességet megtehet — szólította vissza Siró az ajtóból. — Tudja meg kérem a portásnál, mikor indul a legközelebbi vonat Róma felé?

Beltramonak nem kellett a portáshoz menni. A negyedik zsebében végre megtalálta az ő kis menetrendjét és megmondta belőle hogy a legelső vonat hajnali négykor indul.

— Mondja, pontos ez a névsor? Nem maradhattak ki innen nevek?

Bizonyos, hogy minden magyar vendég nevét feljegyeztem. Főnököm a leg gondosabb munkára utasított és hogy elnyertem az ön megbízását, az csak éberebb figyelemre serkentett. Én harminc éve könyvelek. Elismerten pontos könyvelő vagyok. A szállodai törzskönyvből mindenütt magam könyveltem ki a magyar neveket... De az ön által keresett hölgy, — Almássy Erzsébet, — bocsánat... ma délután többször fültanuja voltam, amikor nevét kimondta — nem szállt meg az itteni szállodák és panziók egyikében sem.

Beltramo elpirult. Rajta csípte magát, hogy hazudik. Hiszen az összeírás nagyobbik felét társai végezték és azok felületes fickók.

— Mégis... az a hölgy Milánóban van. Tudok róla, hogy nyolc napot tölt itt el és ebből az időből csak hat nap telt el.

— Lehet, hogy a hölgy itt van, — mondta óvatosabbra hajlítva kijelentését — de nem hiszem, hogy szállodában vagy panzióban lakik... Vannak Milánóban olyan szanatórium-félék, ahol szobát is lehet bérelni... Uram, én minden költség felszámítás nélkül érdeklődni fogok.

*

Beltramo jóízűen vacsorázik. A gyerekek már hálószoobájukban rendezik mai utolsó verekedésüket. Az asszony szeretné leszedni az asztalt, nagyokat ásitva ül szemben az urával. De Beltramo-

ból a mai nap fáradsága és izgalmai nagyszerű étvágyat váltottak ki. Egyre szedegeti tányérjára az ételt és már a harmadik pohár chilantit csusztatja le torkán. Néha mosoly jelenik meg az arcán. Nem tud róla. A zsebében lapuló százlírással vált derűs gondolatokat. A százlírás sorsa eldőlt. Feleségének nem szól felőle, nem jelenti be, nem adja át. Ez a pénz életének örökre eltitkolt gyönyörű epizódja marad... Eszében jár a magyar úr is, aki eljött Milánóba egy hölgyet keresni. Nagyon szomorúan keresi az asszonyt és ugy látszik nem fogja megtalálni. Egy éltés ember miért futkos ennyi lázzal asszony után? Bolond ember ez. Lám, ő mindig rövidebb uton keresi az asszonyt. Igaz, csak ritkán, ha módja van hozzá, mint például most, hogy véletlenül zsebébe repült ez a százlírás. Az édes gondolat eltereli a magyar úr ügyeitől, önmagának sokat ígérő mosoly jelenik meg újból az arcán.

Felesége, aki a szalvettákat hajtogatta, de folyton őt figyelte, észrevette ezt a mosolyt.

— Egész vacsora alatt egy szót sem szóltál. Hála Istennek, legalább mosolyogni látlak. Talán van valami jó ujság?... Ránk férne...

Beltramo szájához emelte a poharat. Szokása ellenére csak lassan szürcsölte borát. Elbujt a szélestalpu családi pohár mögé, hogy így elrejtse idegességét. Az asszony rajtacsípte a mosolyon és már is jó ujságot követel tőle.

Letette a poharat és mert védekezett is, az ital is melegítette, nagy szóáradattal leplezte el a valóságot.

— Nevetnem kell Margaretha, de ez nem a mi örömünket, szerencsénket hirdeti. A világon mulatok, az embereken kell mosolyognom, hogy milyen dórén élnek, milyen ostobán futkosnak... Mindennap adódik valami, amin csak mosolyogni lehet. Én már nagyon fásult vagyok, szakmám mellett csak elfásulhattam. A könyvelésben van egy szabály, ez a könyvelés mesterségének egyetlen titka, »aki ad: követel, aki kap: tartozik...« E szabály szerint végzem a munkám és ez a parancs szabályozza életemet is. De édes Margaretha, az élet nem fogadja el ezt a szabályt. Az életben, aki arra van ítélve, hogy adjon, az csak ad... és sohase követel... Mindig úgy érzi, hogy még milyen sokkal tartozik... Kitűnő példát tudok erre... figyelj ide Margaretha.

Beltramo egy történetbe kezdett. Persze nem a maga kis élményébe, bármennyire is szélesedett az képzeletében. De anélkül, hogy tudta volna, meséje főeleme a magyar úr szomorúsága volt és belekeveredett a maga kis élete, készülődő hűtlensége is. Nem tehetett másként. Szóáradata mögött ott uralkodott az igazi téma: a magyar úr és az ő élete összekeverődése. Ugy játszott mint a zongorista, aki jobb kezével játsza a témát és balkezevel kíséri.

De Beltramo nem volt jó zongorista... Egyszerre elhallgatott a bal kéz: a szó... A jobb kéz: az a gy pedig egyre erősebben verte a témát, a kettős témát, a magyar úr homályos szomorúságát és a maga örömet, hogy egy százlíráson keresztül el-

juthat a régen vágyott nőhöz. És most már a kettős-téma egybefolyt. A hirtelen csendben agya két nevet jelzett. Az ő asszonya és... Almássy Erzsébet nevét... Almássy Erzsébet nevét erősebben... Az agyban világosság gyult. A nagy fény bevilágította agya legféltrebb helyét is, ahol az elfeledett dolgok, emlékek zsuffoltan szunyadnak és ennél a kegyetlen fénynél az agy lomkamrájában meglátta Almássy Erzsébet nevét.

Alig egy pillanatba került, míg kiderült, de végig gondolni, szerves egészbe foglalni azt, ami kiderült, ahhoz percek kellettek.

— Giorgio folytasd... Nagyon érdekes...

— Lelkem, Margom, nem folytathatom... Eszembe jutott, hogy... Még ma este el kell intézni... Nem késhetem. Ne aggódj, nincs semmi baj... El kell mennem...

Rendetlenül rángatta magára felöltőjét. Elrohant.

Sikerült egy üres taxit elcsipnie. A Cavourba vitette magát.

Az autóban újra meg újra átélte nagy felfedezését. Lehet, hogy látta, lehet, hogy nem látta soha Almássy Erzsébetet, de a nevét hét nyolc évvel ezelőtt leirta vagy százszor a Deskovics bank folyószámla könyvébe. Mindig két számla futott: Almássy Erzsébet conto nostro. Almássy Erzsébet contoloro. Így vezette a két számlát, melyeket sokszor kellett átvitelezni. Hogy is lehetett ezt elfelejteni? Mentegetőzött... Hiszen ő már hat esztendeje nem vezeti a folyószámlák könyvét. Más a beosztása. A holt kontokat vezeti és így haltak meg agyában az élő kontok. De ez az egy most feltámadt. Mingyárt megmondja a magyar urnak.

Tudja, hogy ez még nem ér semmit a magyar urnak. De holnap bemegy az irodába és megnézi »hogy áll« most Almássy Erzsébet számlája. Átnézi a levelezést. Reméli, hogy meg fog tudni mindent, azt is, hogy itt van-e Milánóban, hol szállt meg. Most már csak az a kérdés, hogy mennyire fontos ezt tudni Siró Zoltán urnak, akinek — sűrűn elővett névjegyéből — végre megtanulta a nevét.

Siró az étteremben ült. Vacsora nélkül maradt. Nem vette be a gyomra az olasz kosztot. Már a pincér besugta, hogy nem messze van egy magyar vendéglő, készülődött is oda, de sehogy se tudta rászánni magát, hogy felkeljen az asztaltól. Csak kószolgatta a fanyar bort és egykedvűen nézett széjjel.

A belépő Beltramot nyomban észrevette és a feléje közeledő ember ragyogó arca láttára elfogta az izgalom.

— Notalán egy szanatóriumban szállt meg? — kérdezte és elfelejtette helyet kínálni emberét.

Beltramo kínálás nélkül is leült. Körül nézett a teremben. Arca titkolózóvá vált. Halkan beszélt.

— Nem kutattam a hölgy után... Késő este nem is lehet... Holnap akartam, de a kutatásra nincs is szükség. A hölgy pontos címét, ha Milánóban van, holnap délig megtudom.

— Az késő. Reggel beküldök valakit a bejelentő hivatalba, esetleg önt megkérem... Ott mingyárt megmondják.

Beltramo gunyosan mosolygott. Valószínű, hogy e mosoly a milánói bejelentő hivatalnak szólt, ahol nem mondják meg azonnal a keresett címet.

— Az én jegyzékem pontosabb, mint a bejelentő hivatal nyilvántartása. Bizonyos, hogy a hölgy nem lakik se szállodában, se panzióban és így a hivatal sem tudhatja...

— Ön, honnan tudhatja meg?

— Otthon, vacsora közben jöttem rá... Én láttam, hogy mennyire lehangolta az, hogy nem találtam meg a hölgy címét. Az ön szomorúsága engem megrendített.

— Hagyja ezt kérem.

— Nem tehetek róla, ez így van. Legyen szíves, töltsön el rokon-szenvenemet, még haszna is lehet belőle... Kérem, én ismerem Almássy Erzsébetet.

— Maga ismeri?... Ugyan kérem! — mondta emelt hangon Siró. Az étterem vendégei feléjük figyeltek. Halkabbra fogott szóval tiltakozott a merész fordulat ellen.

— Fél napig kutat utána... este eredménytelenül tér vissza. Most meg azt mondja, hogy ismeri.

— Személyesen nem. Ámbár lehet, hogy láttam, talán beszéltem is vele... Kérem hallgasson meg végig... Igaza van uram, furcsa, hogy ezt csak most mondom, de mit csináljak, ha csak vacsora alatt, véletlenül jutott az eszembe. Egészen véletlenül... Az csak szép dolog, hogy eljöttem... Reméltem, hogy megnyugtatom.

Siró nem vágott új kérdéssel Beltramo szavába. Pedig volt kérdezni valója. Ez az ember bolondokat beszél. Beltramo érezte is az elhallgatott kérdéseket. Deduktív elme volt. Nem tudta előbb az eredményt elmondani és csak utána a magyarázatot. Tudta, hogy kintpadra feszíti előadásával az indulatos természetű urat és ezért többször félbeszakította előadását, türelmet kért, biztatgatva mondta, hogy a végén érthető lesz minden. Beltramo végre elérkezett a conto nostrohoz... és mikor ezeket a szakkifejezéseket nemcsak kimondta, hanem értelmüket még a laikus számára is érthetővé akarta tenni... Siró Zoltán kacagni kezdett, percekig nevetett... Is-tén tudja, honnan vette a nevetést, mit régen elvettek tőle. Azon nevetett, hogy ez a könyvelő egy hét év előtti adatot mond el, az is lehet, hogy egy másik Almássy Erzsébetről és ebből a nyomból akar elindulni, hogy megtalálja az asszony mai milánói címét. »Hogy gondolja ezt?« kérdezte Beltramótól.

Megkapta a választ. És az valahogy elfogadható volt. A nyom nem hét esztendő. A könyvekben és levelezésben új nyomoknak kell lenniök. Hat év óta nem ő könyveli a nyomokat, munkakörét más vette át. Majd holnap átlapozza ezt a hét esztendőt. Tudja ő, amit tud. Bizonyos, hogy nem szűnt meg a hölgy és cége közt az összeköttetés. És ha a hölgy Milánóban van, hogy hol lakik, csak cégénél tudható meg.

Beltramo még hajnalig állitgatta volna, hogy holnap délig elhozza az asszony címét.

— Jól van — szólít végre Siró, aki már rég elunta a sok beszédet — hát hozza el holnap a címet.

*

A Deskovics bankház irodai órái reggel kilenckor kezdődnek, de Beltramo már félkilenckor könyvelő pultja előtt szorgalmaskodott. Álmatlanul töltötte éccakáját, izgalmi egyre fokozódtak, nehezen várta a reggelt, hogy végre Almássy Erzsébet után kutathasson. Várnia kellett, míg a szolgák a vasszekrényekből a pultra rakják a könyveket. Az egyik szekrény alján megtalálta azt a regisztert, melyet hét év előtt még ő vezetett, meg is találta benne Almássy Erzsébet nevét és folyószámlái lapszámát. De e számok ősrégi nyomok. Ha helyes az a feltevés, hogy Almássy Erzsébetnek ma is összeköttetése van a bankkal, akkor nevének az új regiszterben is szerepelni kell. »Nézzük csak meg«. Egyik kollégája pultjához lépett. A hanyag ember fiókja nyitva volt. Beltramo a fiók gazdájának fölöttese volt, joga volt hát a fiókba nyulni. Megtalálta a regisztert, de hiába kutatott benne, Almássy Erzsébet nevét nem találta benne. Megállapította, hogy a regisztert négy éve használják, így hát tudomásul kellett vennie, hogy az asszony négy év óta nem ügyfele a banknak. Nagyon leverten vette ezt tudomásul. Már-már arra gondolt, hogy a maga részéről befejezi ezt az ügyet, telefonál a Cavourba, mondják meg Siró urnak, hogy hirtelen el kellett utaznia, nem állhat tovább rendelkezésére, de nyugtalan agya megint kitalált valamit. Mielőtt telefonálna, megnézi, hogy mi történt Almássy Erzsébet számláin, miért szüntették meg?

Az 1923. évi folyószámla-könyvek megteltek már, az irattárban vannak. Nem nehéz dolog hozzájuk jutni. Már az irattárban ül és a kikeresett könyvekben lapoz. Megvan!

»Almássy Erzsébet conto nostro«. A számla 1923 december 31. napján egyenleg nélkül zárult. Itt nincs mit keresni. Fellapozza a második számlát.

»Almássy Erzsébet conto loro...« Ezt a számlát is 1923 év végén zárták le... de nini... itt van valami., egyenleg 169000 lira... »átírás Eliz Quartier Genéve számlára«...

Gyorsan visszatért a könyvelési terembe. Lasca, a folyószámlák vezetője már a munkahelyén ült. Amint megpillantotta Beltramot, lecsuszott magasra csavart székéről.

— Beltramo úr a fiókomat vizsgálta — szólít közvetlen főnöke elé lépve. — Örölnék, ha szíves volna megállapítani, hogy nem talált restanciát.

Szerette volna a fiatalembert rendreutasítani, mert fiókját záratlanul hagyta, de most más gondja volt.

— A regiszterre volt szükségem — válaszolt és hogy furcsa kutatásait leplezze, hazudni kezdett. — Ön is megállapíthatná, hogy külföldi összeköttetéseink egyre csökkennek. Míg én vezettem a fo-

lyószámlákat, erre mindig figyeltem. Elhatároztam, hogy revíziót tartok. Legyen szíves adja ide Quartier Eliz kontóját.

Lasca fellapozta a kért kontót és Beltramó asztalára tette. Ez is lezárt kontó volt. 1928-ban zárták le...

»Nincs tovább« — motyogta maga elé, de azért, hogy csalódását takarja és hogy a most már céltalan hazudozását folytassa, korholni kezdte Lascát:

— Látja, ez is egy megszűnt összeköttetés. Nézze ezt a gyönyörű forgalmat... — És csak beszélt, beszélt, szidta a fiut és nem vette észre, hogy Deskovics a teremben sétált, egy pillanatra megállt a háta mögött, aztán visszament az irodájába. Pedig, ha észre vette volna, éppugy csodálkozott volna, mint a többi tisztviselő. Deskovics nem szokott sose kimozdulni főnöki szobájából.

Beltramo magánál tartotta a folyószámla könyvet. Lapozott ide-oda benne, közben minduntalan az órát leste. Féltizenegy... nem örült az idő múlásának... nemsokára dél lesz... Nem, nem megy el Cavourba. Első tervénél marad, telefonálni fog. Felhívta a szállodát. »Mással beszél«. Háromszor is próbálkozott, de nem kapott összeköttetést... Eh! elmegy a magyar úrhoz. Mondhat neki mégis valami érdekeset... Talán még megnézi Quartier Eliz levelezését is.

— Lasca ur! legyen szíves kérje ki az irattárból Quartier Eliz dossziéját!

Beltramo asztalára teszik a kért dossziét. Nem kell keresgélnie, az első levél — 1923-ban kelt — nagyon érdekes. Párisból érkezett, Almássy Erzsébet írta. Közli, hogy férjhez ment, követelését írják át Quartier Eliz névre... Fellélegzett... Nagy eredmény ez. Most már nagy dolgot közölhet Siró urral. Hiába keresi ő Almássy Erzsébetet. Quartier Eliz után kell kutatni. Jól érezte ő, hogy a bankban kell keresni a hölgyet. Tovább kell kutatni, délig mindent magtudhat. Ujra előveszi a dossziét, az utolsó levelet nézi. Konstantinápolyból írta a hölgy. Vizsgálja a levelet, melyben semmi különös nincsen, csak annyi, hogy pénzt Deskovics úr utalja át a már megadott címre. Visszalapozgatva a levelekben ezt a címet keresi. Bizonyos, hogy e cím alapján új számlára bukkan, mely elvezeti a végső állomáshoz.

Égő szenvedéllyel kutat és így nem veszi észre, hogy Deskovics megint a teremben van és már harmadszor áll meg mögötte. Nem veszi észre azt sem, hogy a tisztviselők is mind őt bámulják. Azt sem tudhatta, hogy Deskovics pontosan tudja, hogy mit művelt ő fél kilenctől tizenegyig... A tisztviselők már sok jelből sejtik, hogy Beltramo örvény felé rohan.

Deskovics ur kényes természetű ügyletekkel is foglalkozik. Ézért amennyire csak lehet, sok mindent eltakar a tisztviselők elől, ezen felül szemmel tartja őket. Az irattáros rokona, abban bizhat meg a legjobban. Azért bízta rá az irattárt is. Vigyázni kell nagyon a levelekre, elszámolásokra. Az irattárostól kérte el Beltramo félkilenckor a régi folyószámla könyvet. Ennek az embernek sikerült

egy pillanat alatt megállapítani, hogy Beltramo Almássy Erzsébet tíz év előtti kontóit nézi és ez gyanús volt. Gyanuja csak fokozódott, hogy később Quartier Eliz dossziéját kérte. Az irattáros-rokon kezelte Deskovics legbizalmasabb levelezését is. Jól ismerte ő Almássy Erzsébet és Quartier Eliz közötti kapcsolatokat... Miért kutat Beltramo e régi dolgok között? Gyanús!

Deskovics tizkor jött be és az irattáros nyomban jelentést tett neki az észleleteiről.

*

Két hosszú egy rövid csengetés! Ez Beltramonak szólt. A hívásra megjelent Deskovics előtt. Mirosszat sem sejtve várta a parancsot.

— Beltramo ur! Pontos értesüléseim vannak arról, hogy ma, szokása ellenére, jóval az üzleti óra kezdete előtt jött be... Az irattárban kutatott.

— Kérem, én nem kutattam — szólt remegve, bár úgy érezte, hogy semmi bűnt nem követett el. — Amit tettem, nem lopva csináltam... Megmondtam Lasca urnak is, hogy a megszűnt üzleti összeköttetéseket vizsgálom felül.

— Ki bizta önt meg ezzel a munkával?

— ...Senki... Ugy éreztem, hogy a mai rossz üzletviszonyok közt, a kevés munkán kívül, egyebet is kell produkálni.

— Ugy?... És ma délelőtt hány kontót, dossziét nézett át?

— Többet... nem tudom pontosan hányat.

— Ön csak egy kontót nézett át!

— ...Kettőt...

— Egyet! Megállapíthatta, hogy a kettő: egy... És két óra alatt csak egy kontót és azt a kontót tanulmányozta át... Ezért önt állásából elbocsátom.

Beltramo elsápadt. Deskovics figyelte hivatalnokát.

— Deskovics ur, önt félrevezették... Hallgasson meg.

— Kár minden szőjért.

— Kérem hallgasson meg... Feleségem, gyermekeim vannak. És nem követtem el semmi bűnt... Semmi szabálytalanságot... Tizenegy éve szolgálom a céget. Soha semmi kifogás nem volt ellenem.

— Ugy van... Ön például tizenegy év alatt magánügyben sose telefonált... De ma délelőtt négyszer...

— Ma is csak egyszer akartam... de többszöri kísérlet után sem kaptam összeköttetést.

— Kivel akart a Cavour szállodában beszélni?... És mondja meg, miért kutatott Almássy Erzsébet és Quartier Eliz számláiban és levelezéseiben. Nincsen bennük semmi titok. De ön mégis kutatott... Hogy rossz szándékkal kutatott, azt abból is megállapíthatom, hogy hamis állításokkal védekezett. Bizonyos, nem azért, vizsgálta a két összefüggő számlát, hogy cégem számára valami hasznos munkát végezzen. Különben is ön nem kezdemé-

nyező szellem. Erről tizenegy éven át meggyőződtem. Ha az volna, már régen szélesebb hatáskörű, jobban fizetett tisztviselő volna... Csak azért maradhatott meg állásában, mert szorgalmas, rendes, tisztességes embernek tartottam... Ilyen is kell... De ma meg kellett tudnom, hogy a tisztessége körül is baj van.. Elmehet!

Beltramo, míg a bankár kemény szavai kopogtak, mindvilágosabban látta kegyetlen helyzetét és szidta ostobaságát, hogy az átkozott magyar urnak ennyire szolgálatára akart állni. Mi haszna lett volna belőle? Kapott volna tőle még egy-kétszáz lirát... És most a kenyerét veszti el, anélkül, hogy reménye volna arra, hogy máshol megtalálja... De hiszen ő még gondolatban sem akart ártani és hiszi, hogy nem is ártott... Meg kell mondani az igazat. Ezzel kellett volna kezdeni. A baj meg van, mert hazudott, talán az igaz beszéd kimentí.

— Deskovics ur, bocsásson meg nekem. Nem követtem el semmi bűnt, csak azt, hogy hazudozással védekeztem. Igaz, hogy a számlákat nézegettem, de esküszöm, hogy e munkában gonosz szándék nem vezetett... Valakinek szívesseget akartam tenni, de — esküszöm! — nem a bank kárára... Elmondok mindent... Tegnap, utasítás szerint, a szállodákban a magyar vendégek neveit irtam össze. Amint jártam szállodáról, szállodára, többször találkoztam egy magyar emberrel, aki egy Almássy Erzsébet nevű hölgyet keresett. Én, bevallom, némi mellékkereset reményében felajánlottam annak a magyar úrnak, hogy az összes magyar vendégek névsorát megszerzem neki.

A bankárnak kedvére lett volna a tintatartót Beltramo fejéhez vágni, de fékezte magát, hiszen nem tudott meg még semmit. Ezzel a gazemberrel, vagy hülyével még barátkozni is kell, hogy állásáért harcolva mindent bevalljon.

— Látja, ezt szeretem... Az őszinte beszéd szép dolog... Foglaljon helyet... No, üljön le... És hogy volt aztán?, , , Maga elvitte a jegyzéket a magyar úrnak...

Beltramo, akibe visszaszállt a reménység, most már folyamatosan beszélt és szinte kihagyás nélkül mondott el mindent.

— Még csak két dolgot nem mondott meg. Mennyit adott a magyar úr?

— A jegyzékért kaptam száz lirát... Sokaltam ezért a szíveségért, ezért ajánlottam fel, hogy tovább kutatom a hölgy címét.

A másik kérdésem, hogy mi a neve annak a magyar úrnak? Ezt elfelejtette megmondani.

Nem jutott eszébe a név. Hiába törte a fejét, nem tudta megmondani... Egyszerre felderült az arca. Benyult egyik zsebébe.

— Nem emlékszem a nevére, de nálam van a névjegye.

Ki kellett szednie zsebei tartalmát, míg végre előkerült a megviselt kartonlap.

Deskovics elolvasta a névjegyet. Siró Zoltán neve ismeretlen volt előtte. Irattáskájából kivette a magyar vendégek jegyzékét, melyet tegnap este vett el madám Elizától. Mielőtt elmentek a Sca-

lába, megmondta az asszony, hogy át se nézte a névsort. A bankár ezt könnyelműségnek tartotta. Ha madám Eliz a Scalába akar menni, előbb át kell néznie a jegyzéket. Az asszony szót fogadott, de a nevek között még ismerősre sem talált.

A bankár örült, hogy reggel magával hozta a jegyzéket. Most megállapíthatta, hogy benne van-e Siró Zoltán. Nem volt benne. Deskovics felnézett a jegyzékből.

— A Cavour szállodában ön írta össze a neveket?

— Igen.

— Ennek az urnak a neve hiányzik a jegyzékből...?

— Lehet, hogy csak azután szállt meg, amikor én már ott összeírtam a neveket... Lehet, hogy... talán tévedésből,,, Igen, most jut eszembe... hogy ott nem adták át a lajstromot, csak lediktálták...

— Ugy?...

Deskovics a telefon után nyult, de meggondolta magát. Madám Eliznek akart telefonálni, de óvatosnak kell lenni, előbb elküldi ezt az embert.

Felkelt és így szólt Beltramohoz:

— Mondjuk, hogy elhiszem a meséjét. Mondjuk, hogy maga nem gazember... Ez esetben korlátolt ember... egy hülye áll előtttem... Lehet, hogy nem tudja, hogy bünt... bünt!... bünt!! követett el... de az bizonyos, hogy felhasználták ellenem... Felhasználták!... Fel!!... Ne féljen! — ordította — nem bántom magát... De állásában nem maradhat meg... Adja át Lasca urnak munkáját.

Beltramo lesujtottan hagyta el Deskovics szobáját. Az előszobában megállt, hogy rendbeszedje magát. Kollegái bizonyára tudják már, hogy őt kidobták. Nem akar úgy visszatérni közéjük, hogy kárörömmel vegyes szálmukat fokozza... Fálnak dől. Pihen. Most nem gondol sorsára... Csak a kollégáitól való bucsura gondol. Ezt szépen kell megcsinálni. Hideg mosollyal vállalni a bajt... és kedvesen, meghittén, barátságot tartón bucsuzkodni... Ezt nagyon szépen kell megcsinálni... Vele itt disznóság történt... Uri módon kell tűrni... Nagy igyekezettel szedi össze magát.

Egyszer csak kinyílik az előszoba-ajtó és egy ragyogó asszony lép be. Jön vele szemben. Tragédiájából kitekint az asszonyra. Meglátja... egy szemvillanás az egész. Mintha áram rázna meg... Elindul, elmegy az asszony mellett és még egyszer ránéz...

Az asszony már eltűnt Deskovics ajtaja mögött, de ő még mindig látja... Almássy Erzsébet! Agya lomkamrájába megint fény villan be... és látja, hogy Almássy Erzsébet ül az asztalánál, vizsgálja a conto nostrot, a conto lorot... Minden tételt kifogásol, a számlán vezetett adatok, kamatok, árfolyamok körül egy egész délután folyik a vita. Az asszony a legutolsó centesimoig harcol... órákon át kinozza... Hogy ő ezt elfelejtette!... Most rohanni kellene Siróhoz... Ki ez a Siró? Kicsoda ez az Almássy Erzsébet, akik így beleléptek az életébe. Mit akarnak, az ő holttestén keresztül miért kergetik egymást. Bizonyos, hogy az az elkeseredett magyar ur kergeti.

el akarja fogni az asszonyt. Tudja Isten, mióta fut utána? Almássy Erzsébet néven kutatja és nem tudja, hogy hét év óta más nevet visel. Ma délelőtt tizenegykor ő is elvesztette a nyomát és ha a gazdája maga elé nem idézi és végzetesen el nem itéli, talán sose akadna volna a nyomára... nem foghatta volna el itt az előszobában... Igen! Almássy Erzsébet — Quartier Eliz őrizet alatt van... legalább is felügyelet alatt áll. Nem menekül el előle. Csak egy kijárat van. És ha mégis megszökik, míg ő bucsuzik, hát majd jótanácsot ad Siró urnak. Menjen Deskovicshoz, keresse rajta az asszony címét... Majd ad ő ennek a Deskovicsnak, ennek a sibernek... lemerte őt gazemberezni, hülyézni... Most visszamegy az irodába. Átadja Lascának asztalát. Kollegáinak csak kezét nyújt. Igenis, mosolyogni fog. Csak nem borul gyászba ezért a vacak ezerlírás állásért? Örül, hogy elmehet erről az obszkurus helyről, ahol — sokszor érezte — az igazságnak meg nem felelő tételeket könyveltettek el vele.

Mindenki munkája fölé kapta a fejét, amikor a könyvelési terem-be belépett. Lasca, aki váratlanul avanzsált, alig tudta boldogságát eltitkolni. Deskovics mielőtt Beltramot becsöngette, az irodafőnököt hívatta magához és utasította hogy Beltramo három havi fizetését utalja ki. Így hát tudták már, hogy kitétek a bankból. Asztalukról fellelve nagyon csodálkoztak, hogy kirugott társuk nyugodtan rakja kulcsait Lasca elé és mosolyogva mondja:

— Kedves Lasca barátom, nincs semmi átadni valómn a tegnapi postán kívül... Nohát Isten vele! — és nyújtotta a kezét.

De nini!... milyen furcsa... Lasca csak a fejével biccent és a kollégák az asztalnál ülve maradnak, pedig ő bucsuzni akar.

Nincs haragban senkivel, soha senkit se bántott. Lasca nem fogadja el a kezét és a többiek is, akikkel tizenegy éven át egy irodában élt, közös kocsmájuk volt, gyerekei keresztelőjén megjelentek, mind-mind félnek a bucsuzás aktusától, talán kezét se szorítanak vele... Ahá!... Míg ő Deskoviccsal »tárgyalt«, azalatt itt leleplezték: üzleti titkok után kémkedő, hűtlen tisztviselő... Így jár mindenki, aki meglopja gazdája bizalmát... Szegények félnek... persze, kenyéradó gazdájukkal szolidárisak... kompromittáló volna, ha vele kezét fognának.

Csodálatos dolog, nem vörösödött el, hogy ilyen megalázásban részesedett. Mosolygott, egyre csak mosolygott. Pedig tele volt izgalommal, mert rettegett, hogy nem veszi észre, ha eltávozik Almássy Erzsébet. E percekben csak egy programja van: megtudni, hova megy innen az asszony.

— Beltramo úr! — kiált be a terembe egy gyakornok — tessék a pénztárhoz jönni!

Ugy tesz, mintha csak a pénztárhoz menne, nem köszön senkinek. A pénztárnál felveszi utolsó járandóságát. A szolgálta hozza utána kabátját, kalapját. Rohanna már ki, de a pénztáros mindenféle aláírást követel tőle. És mig sorra írja alá a jólismert nyomtatványokat, az irodafőnök belép a pénztáros ketrecébe és hallja, amint mondja:

— Pénztáros úr, hozasson egy jegyet a római repülőre. Nagyon sürgős... A gép egy órákor indul.

— Milyen számla terhére? — kérdi a pénztáros.

— Madám Eliz terhére...

Beltramo már az uccán van. Nem úgy van az »uccán«, ahogy gazdája és kollégái gondolják. Nem, nem! Elbűvölten néz maga elé: »Madám Eliz!« Nem lehet elbujni előle. Ő nem hiába lapozgatott a dossziében. Talált ő ott sok másolatot, melyek eredetijét Deskovics maga diktálta és mindig így szólitotta meg a gyönyörű hölgyet: »Madám Eliz!«... Tehát madám Eliz egy órákor Rómába repül?

Beugrott egy taxiba: »Hotel Cavour!« — kiáltotta oda a sofőrnek.

*

Deskovicsot Beltramo kutatásai és meglepő vallomásai megijesztették. Lehet, hogy Beltramot nem vezette árulási szándék, csak beugratták — mindegy, a baj megvan. Uglátszik, itt egy előrehaladott nyomozásról van szó... Madám Elizt Budapesten Almácssy Erzsébet név alatt keresik... Keresik!... Ez a bitang Beltramo révén már eljutottak Quartier Elizig... Tyhú, de nagy számárságot csinált, nem volt helyes, hogy ezt a fickót kirugta... Most rohan a megbízóihoz... Vissza kell tartani... bármely irányban is elutaztatni... Nem, nem jó! Beltramora ügyeltek a megbízói. Egy pillanatra sem vesztik el szem elől... És ha mégis sikerül megszöktetni? Az is baj. Ujabb gyanuok... már nemcsak madám Elizről van szó... Ő nem akar belefutni egy botrányba... Jó, hogy Beltramot munkája közben csípte meg. Amit eddig megtudott, az semmi. Amit ezután megtudhatnak, azt el fogja tüntetni... Először madám Elizt fogja Milánóból eltüntetni... Haza telefonál... Tessék?... Elment?... Nem mondta meg hová?... Nem?!... Ledobja a kagylót. Dühöng. Nagyon kedves... talán sétálni ment... ez a dög!!

Az ajtón belépett a... madám Eliz és repeső hangon mondta:

— Mit szól hozzá? Alghieri telefonált, hogy benne van az üzletben, de nincs elég pénze és ezért azt ajánlja, hogy csináljuk meg Rómával közösen. Ugy döntöttünk, hogy még a ma esti vonattal hármasban elutazunk.

— Nem, madám Eliz, ön nem az esti vonattal utazik — vágott közbe Deskovics izgalomtól rekedt hangon. — Ön egy óra múlva utazik. A római repülő egy órákor indul.

— Miért?

— Mert nyomoznak maga után... Ma délelőtt már a bankomban nyomoztak. Nincs időm elmondani a dolgot. Ma délelőtt egy kém az ön levelezését olvasta. Menjen, siessen haza...

— Az Istenért!... mondja el röviden...

— Egy szót sem. Nincs időnk... Holnap reggel Rómában lesznek.

— Nem érhet engem baj Rómában?

— Nem. Legyen nyugodt... Menjen már... nem szabad le-
késni...

*

Siró Zoltán szobájában ült és várta Beltramot. Már féltizenkettő, még csak félórát kell várnia. Percenként méri az időt tegnap éjjel óta. Hitt Beltramoban, mint mindenki, aki szeret valakiben, valami-
ben hinni. Rettentő izgalmak jártak benne, készülődött a találko-
zásra. Szerette volna magát nyugtatni, sört hozatott fel, mindig az-
zal bágyasztotta magát, szerette a sörhozta zsibbadtságot. De a ko-
misz olasz sör nem segített. Igen melege volt, ledobta kabátját. Az
se segített, tovább kinozta a hőség.

Tizenkétóra. Felvette a kabátját. Mingyárt itt lesz az olasz.

Még öt percet kellett várnia és berobbant Beltramo.

Rohanva futott fel a lépcsőn. Kifult a lélekzete. Lihegett. Na-
gyon fárasztó napja volt. Szeme megakadt Siró tekintetén, a tágra
nyílt szemeken, melyek mennydörgő szónál hangosabban kérdeztek:

— Megvan!... — mondta reszketve, száizre szaggatva a szót.

— Végre... — sóhajtott Siró. — Hol lakik?... Beszéljen.

— Mingyárt... Állásomba került... Kirugtak...

Beltramo kezdett magához térni és nyomban a maga ügyét vette
elő. Sirót ez nem érdekelte, talán meg se hallotta.

— Láttam Madám Elizt!... Itt úgy hívják... Láttam...

— Hol lakik?

— Az nem fontos. Egy óra múlva már nincs is Milánóban. Egy
órákor repülőgépen Rómába utazik.

— Repülőgépen?

— Igen... Esküszöm, hogy repülőgépen... Nagyon... nagyon
érdekes. Az állásomba került...

— Repülőgépen... no jól van... repülőgépen... Menjen vált-
son nekem egy jegyet arra a repülőgépre...

Egy ezerlírás bankjegyet nyomott Beltramo kezébe.

Beltramo elment az utazási irodába. Nincs jegy. Telefonált a re-
pülőtérrre. Nincs jegy. Visszarobogott Siróhoz.

— Nincs jegy!... De jöjjön... Lenn vár az autó... Akarja
látni? Meg kell győződnie, hogy igazat mondtam. Egyetlen existen-
ciám...

Robogott velük az autó a repülőtér felé.

Még jókor érkeztek. A gép öt perc múlva indul.

Ma nagy közönsége volt az induló gépnek. Egy miniszter uta-
zott el és egy nászpár is Róma felé röpült. Rendőrök vigyáztak, tar-
tották a kordont és így nem lehetett megközelíteni a gépet.

Madám Eliz fenn volt már a gépen. A korlátra támaszkodva mo-
solyogva nézte a közönséget. A megmenekülés gyönyöre ragyogott
az arcán. Virágzott mint egy szép rózsaszál... És Siró Zoltán rá-
ismert. Olyannak találta mint harminc év előtt. Ugy ölelte szemcivel,
mint az első ráboruláskor... mintha misem történt volna, tegnap
szállt el volt... Hullottak a könnyei, harminc éves kegyetlen álmot
mostak ki szeméből. Boldogan hajtotta meg a fejét. Tudta, most

már tudta, hogy a fia: az ő fia... megremegett a fogantatás gyönyörétől... úgy szereti ezt az asszonyt, mint amikor maga mellé választotta és mindig is úgy szerette.

Szólni akart. Kiáltani akart... de mintha leszögezték volna a száját. Felemelte a kezét. Inteni akart... mert mintha Erzsébet feléje nézett volna... De nem tudott inteni. Ujjai, karjai merevek voltak.

A gép nekifutott és már repült...

Az asszony már benn ül a fülkében, de Siró azon a helyen látja, ahol megpillantotta. Látja hamvas arcát, szelid acélszürke szemét.... Látja a kalapját, gyönyörű alakját... nem a Caproni repül... Erzsébet repül...

Bámul a magasba tágra nyílt ajakkal. Kiáltani szeretné: »Erzsébet repülj vissza, szállj le...«

A Caproni csak egy pont már.

Idősb Siró Zoltán eszméletlenül zuhant a földre...

Radó Imre.

(Folytatása következik.)

KISEBBSÉGI KULTURÉLET

Ismeretlen Erdély

Mi és a szászok

Ligeti Ernő e feltűnést keltő cikkét a Magyar Hirlapba írta. Szempontjai újak és beünket különösen érdekelnek. Olvasása közben úgy érezzük, mintha rólunk szólna, mert a romániai magyarság problémái hasonlóak a miénkhöz. A szerző felfogásának értékét elismerjük, habár nézeteink néhol eltérnek. E tanulmánya még visszatérünk.

Byrd a déli sarkon tengert talált ott, ahol addig szárazföldet sejtettek. Az erdélyi Byrdekét is könnyen érheti hasonló meglepetés. Szilárd, jól felöltözött talajt vizionálnak maguk elé, és amikor közelről nézik meg, akkor látják, hogy a víz mindent elmosott.

Ez lett a sorsa az erdélyi magyar tudományosságnak is.

A közjogi változásokat megelőző időkben az egész magyar közműveltségben sulya volt az erdélyi tudományosságnak. A kolozsvári egyetemen csak doktori értekezés formájában annyi könyv jelent meg, mint amennyi ma az egész erdélyi könyvtermelés. Nemcsak Kolozsváron, más városokban is komoly tudósok búvárkodtak. Messzi hagyományokra visszatekintő tudományos intézményeink voltak. Laboratoriumaink és könyvtáraink. Ma egyetlen számbavehető tudományos intézmény az Erdélyi Múzeum Egylet. De ez is csak árnyéka annak, mi volt.

Pedig eleinte ébredtek reménységeink. A szépirodalom mintájára a tudományosság is megszervezte a maga folyóiratait és kiadványait. Egy népszerűsítő vállalkozásban közel száz kisebb műből álló tudományos sorozat jelent meg. Megszűnt. Haví folyóirat, amely a kirekesztett Budapesti Szemlét kívánta pótolni. Megszűnt. Hiányuk annál szembetűnőbb, mert amíg a szépirodalmi érdeklődést a beérkező magyar irodalmi termékek kielégítették, a magyarországi tudományos folyóiratokat és könyveket ma is csak a legnagyobb nehézségek árán lehet behozni. Tizenöt év alatt számos standard-munka jelent meg Magyarországon. Ott van például Szegfű-Hóman hétkötetes magyar történelme. Pintér hatalmas irodalomtörténeti monográfiája. Újabb kutatások nyomán egész más világításban áll a magyar szellemi mult — erről mi vajmi keveset tudunk. Az a tudós, aki úgy érzi, hogy van valami mondanivalója irodalomtörténeti, nyelv kutatási, történelmi vagy más szaktudományi

téren, az utolsó tizenöt év feltárt tudományos munkásságának híján meg sem tud mukkanni. Az orvosi továbbképzés megakadt. És ha, tegyük fel, a könyv- és folyóiratbehozatal, Magyarországon élő tudósok beutazási nehézségei legyőzhetők is lennének, akkor ott a másik nagy kérdés: hol a pénz a tudományos eszközök megteremtésére?

A felekezeti iskolák nincsenek abban a helyzetben, hogy könyvet vásárolhassanak. Könyvet, édes Istenem?... A felekezeti tanárok és tanítók még lemorzsolódott éhbéreibek sem tudják az áldatlan gazdasági viszonyok miatt előteremteni. Magánosok, éppen a legértékesebb magyar társadalmi rétegek körében, hasonlóképpen nem vásárolhatnak könyvet és így Európa és Magyarország tudományos mozgalmaival képtelenek lépést tartani.

Ami még segíthetne...

Egyetlen megoldás volna szegényes helyzetünkben, ha az Erdélyi Múzeum Egyletnek az állammal folytatott pöre egyszer már végére jutna. Az EME, amint ismeretes, magánalapítás. Fundamentumát annak idején gróf Mikó Imre, egyik legendás erdélyi mecénás vetette meg. Az EME-nek volt többszázezer kötetből álló mintaszerű könyvtára, természettudományi, régészeti képtára, felbecsülhetetlen értékű gyűjteményei. Amikor Kolozsvár egyetemet kapott az EME gyűjteményeit egyesítették az egyetem gyűjteményeivel. Az EME azonban fenntartotta tulajdonjogát és nem szűnt meg külön jogi személyiség lenni. Az ma is. A román állam részéről eleinte voltak törekvések, amelyek az állam birtokszerző jogára való hivatkozással el akarták vinni az EME vagyont. Ami a magyar államé volt, az most automatikusan a miénk — mondták. Később azonban elismerték, hogy a vitás gyűjteményekből valóban nem minden — sőt tulnyomó rész nem az államé és ennek az új principiumnak alapján indultak meg a közvetítő tárgyalások. Eltekintve attól, hogy a leltárszerűen kimutatható minden gyűjteményi tárgy vagy könyv eredete, a tárgyalásokat nagyon megkönnyítette volna a magyar részről mutatkozó engedékenység. A magyarság nem tárgyi értékre néz: birtokába akarja venni a könyvtárnak azt az anyagát, amely magyar nyelvűségénél és különleges történeti voltánál fogva őt érdekli és amelyet a románság könnyebben nélkülözhet. Hasonló szempontok vezetnek az elosztandó gyűjtemények más területén is. Fájdalom, ennek ellenére is a megoldás nehézsége még mindig nem enyhült.

Belátható időn belül azonban csak megoldódik a tizenöt éves probléma és ez lesz az az időpont, amikor az erdélyi magyar tudományosság is megtalálja azokat a kereteket, amelyek között korszerűen dolgozhat majd. Saját hajlék, saját könyvtár, amelyet saját szempontjai szerint fejleszthet, egyesíthet más könyvtárakkal, hiszen a felekezeti iskolák régi könyvtári anyaga rendkívül értékes, inkunábulumokban gazdag, csak az újabb beszerzés hiányzik mindenütt.

Talán tulsokat időztünk e kérdésnél akkor, amikor az erdélyi magyar tudományosságnak más megoldásra váró kérdései is vannak. Magyarságunk szellemi életéből például hiányzik az a művelődésünket dinamikus állapotban tartó valami, amit a szászok Kulturamtnak neveznek. A szászoktól, az erdélyi organizáció mestereitől e tekintetben is sokat tanulhatunk. A Nagyszzebeni Kulturamtot dr. Richard Csáki vezette, aki most Németországban a stuttgarti Auslanddeutschtum-intézet irányítója. A szebeni Kulturamt sok ezerkötetes »modern Bücherei«-jal rendelkezik, teherautókon olvasmányokat és mozt szállít a legeldugottabb szász faluba is, szabad egyetemet létesít, néplapokat és könyveket ad ki, tudományosan feldolgozza a szász népkisebbség minden kulturális megnyilatkozását. Nincs »ismeretlen« szászág olyan értelemben, mint ahogyan van ismeretlen erdélyi magyarság.

Gyűjtőmunka a mai Erdélyről

Dr. Asztalos Miklóssal, az erdélyi származású, Budapesten élő történésszel, amikor most lenn járt Kolozsváron, sokat beszéltünk e kérdésről. Elsőrendű, kulturális feladat volna, ha végre megjelenne egy sokrétűegződésű »gyűjtőmunka« a mai Erdélyről; ha például az erdélyi városokról külön monográfiák látnának napvilágot, csinos, mindenki számára könnyen hozzáférhető, egyöntetű illusztrált kiadásban. Emlitem Asztalosnak, hogy a szászok ezt már régen megcsinálták. Hogy Teutsch püspök hat vagy hét évvel ezelőtt a szász intellektuelek legjobbjainak bevonásával kétkötetes könyvet jelentetett meg: Bilder aus der Kulturgeschichte der Siebenbürger Sachsen címmel, amelyben önálló tanulmányok a szász kisebbségi élet legkülönbözőbb munkaterületeiről nyújtanak képeket. Asztalos megemlíti, hogy az ő szerkesztésében is készen áll egy ilyen nagylélektű monográfia, csak még eddig nem jelenhetett meg. Vajjon miért? Megemlítem, hogy a szászok már évekkel ezelőtt forgalomba hozták pompás íróttal megírt és legjobb grafikusokkal megrajzolt városportrékat az ő Hermanstadtuk-ról, Mediaschuk-ról, Kronstadtuk-ról. Miért nem csináltuk mi ugyanezt? Eszembe jut, hogy meg akartuk csinálni. A Helikon folyóirat fel is dolgoztatott egy sereg erdélyi várost. Miért nem jelennek meg ezek a városportrék különvalakban is? Az is eszembe jutott, amit Kuthy Sándor dr., a magyar városok kulturszövetségének főtitkára mondott egy ízben: mi is foglalkoztunk hasonló tervvel... nekünk is van erre vonatkozólag programmunk. Jó, de ha van, miért nem csinálják meg? Hallom félfüllel, hogy dr. Melecker, a debreceni egyetem tudós tanára is évek hosszú fáradságának árán feldolgozta a mai Székelyföldet, rengeteg fényképfelvétellel, rajzzal. Űzen a Hargita — mondogatják. De miért csak a megzenésített tárogatószámokban Űzen? Miért nem egy szép könyvben is, hogy lássuk: mi voltaképpen az a Hargita?

Erdély multjának, jelenének felrajzolása tekintetében nálunk

csak kísérletek, jószándékok, tervek voltak és vannak, de hiányzik a rendszeres, alapos nagyvonalú munka. Nem akarom csökkenti az Erdélyben kelt megmozdulások tiszteletreméltó voltát. Heroizmusra valló elhatározását, hogy a sepsiszentgyörgyi székely muzeum min-tájára Kós Károly Bánffyhunyadi megvette a — református egy-házközség két fapadozatú, recsegő szobácskájában — kalotaszegi népmuzeum alapjait; és, hogy belátható időn belül elültetik Toroc-kón is azt a magot, amelyből egy külön szint jelképező magyar népi muzeumnak kell megnőnie. Heroikus elhatározás, a maga primitív formájában az is, hogy itt-ott, egy-egy mezőgazdasági mintavásá-ron erdélyi piktorok szépen fejlett répa és kukoricacsó-példányok között képeiket is felaggatják, hogy lelkes magyar asszonyok ép-pen akkora fontosságot tulajdonítanak egy-egy kobaldekkel dí-szített kancsó, ékes néprajzi szőnyeg kiállításának, mint egy faj-tyuknak, vagy megszólaló Jonathán almának. Mindez adalék az ismeretlenül munkálkodó népi génusz megismeréséhez. Heroizmusra valló törekvés az is, hogy ifjaink járják a falut, népdalokat gyűj-tenek, vagy statisztikai felvételeket készítenek, hogy vezetőink fel-karolják a dalárdákat és a műkedvelő előadásokat. Mindez kavics, összehordani az erdélyi ismerttár építményét. De csak kavics; rendszertelenül összehordott építőanyag; ez magától soha össze-ném áll épületté. És nem is fog. Az erdélyi magyarságnak hiányoz-nak az anyagi eszközei. Mindaddig amíg a csiki paraszt a tenyerén viszi egyik házból a másikba a parazsat, mert nincs a falunak pénze gyufára — holott volt egy idő, amikor a székely »lepedővel« gyuj-tott pipára és »pukkanós« bort ivott — addig nem is remélhető, hogy bármilyen böles közművelődési munka a nép ajándékozásából jöjjön létre.

Kisebbségkutató intézmény...

A szászok azok mások. (Most ők se nagyon csinálják.) A szász népnek más a naturája. Szervező nép. Több évszázados kisebbségi multja bizonyos önállóságra szoktatta. Mi fiatal kisebbségi nép va-gyunk. Még mindig új ez a környezet, még mindig csak a járást tanuljuk. A szászoknak könnyebb. E g y vallás, e g y nyelvtömb, ug-yszólván e g y társadalmi kategória. Nem oszlanak három-négy fele-kezetre, nincs éles társadalmi tagozódásuk arisztokratától zsellérig, nincs szabatos határvonal falu és város között. Mindez hozzá segíti az önmagától egységessé sűrűsödött népet, hogy zavartalanabban áttekinthesse helyét, rendeltetését, feladatait. Azután még egy: nagy tévedés azt hinni, hogy a szászokkal nem törődik a külföldi németiség. Törődött a multban és most, hogy Hitler kibontotta szár-nyait a nagynémet imperiálizmusnak, még jobban törődik. A szász-ságnál előnyösebb politikai helyzeténél fogva, amelyet az a körül-mény tett lehetővé, hogy az országhatáron túl nincs összefüggő hinterlandja, a többségi kormány nem elemzi a kívülről jövő támo-gatás anyagi és erkölcsi megnyilatkozásait. Ha a szászok iskolái

vagy más kulturális célra kaptak pénzt a német kormánytól vagy intézménytől, elhitték nekik. Ha évről évre a német egyetemek tanárai lejöttek Szebenbe, hogy tudományos előadásokat tartsanak, nem szimatoltak mögötte politikumot. Ha a posta elhozta a Rundschau vagy a D. Allgemeine Zeitungot, nem kérdezték meg, hogy hol a terjesztési engedély.

Mindezt tudjuk jól, mi kisebbségiek — az időpont éppen most nem alkalmas, hogy más belátásra bírjuk az intéző köröket — tudják jól Magyarországon is. Mégis felvetődik a kérdés: kulturális téren sem szabad-e kilépni a magyarországi közönyösségnek? Van-e kivetni való szándék abban, ha magyar tudományos körök valósítják meg — az erdélyi magyar közművelődési köröktől teljesen függetlenül azokat a tudományos feladatokat — amelyeket az erdélyi magyar tudományosság a maga erejéből nem képes megvalósítani? Ne köntörfalazzunk, nehogy félreértessünk: mi akadály van annak, hogy a magyarországi közönség jobban, alaposabban ismerje meg a mai Erdélyt, mint eddig? hogy az erdélyi magyar szellemi és társadalmi élet inventárját megbízható kézikönyvek, tudományos kutatások, népszerűsítő monografiák útján előkészítsék? hogy legyen Magyarországon egy módszeresen, szaktudósokkal és csak a legszigorubb tárgyilagossággal dolgozó szaktudósokból álló, kisebbségkutató intézmény, amely nemcsak akkor kíséri figyelemmel az erdélyi magyarság életét, amikor választ, amikor sérelmei vannak, amikor politikai oldalán mutatkozik meg, vagy rajta próbálják ki a politikát, de amikor nem csinál egyebet, mint él. Ez zárólag olyan tudományos tevékenység volna, mint például a botanikában a talaj vagy atmoszféra megvizsgálása. Nem cél, csak adottság; nem anyaga a vizsgálatnak, csak kísérő mellékkörülménye. A főcél: utána járni a magyar életnek és ha utánajárunk, már ki is nyomoztuk tömegeit.

Ligeti Ernő (Kolozsvár).

Kulturális feladataink gazdasági téren

Amikor e címet leirom, széles, tágas, de csaknem üres mező tárul fel lelki szemeim előtt. Itt-ott látok csak megmozdulást; közművelődési tevékenységet, de a mező nagyobb része parlagon hever.

Sok a mentő körülmény. Pénztelenség, a kenyér utáni könyörtelen hajsza, családi bajok. a testvérrel nem törődhetés, időhiány stb. stb.

De nem mentő körülmények a gazdagok, a duskálók visszahuzódása, félreállása, segíteni nem akarása.

Vegyük sorra a lehetőségeket, amelyek mellett a mai nehéz napokban is tehetnének valamit elesett népünk fölsegítésére.

Első a mindennapi betevő falat, tehát gazdasági téren kell valamit megkísérelnünk.

Hogy a mai könyörtelen gazdasági harcban népünk szegényebbjei föntarthatassák magukat, ha már pénzzel, munkaadással nem tudjuk őket ellátni, legalább jó tanáccsal szolgáljunk.

Hogyan lehetne ezt keresztülvinni, megszervezni?

Népirodák fölállítására utján.

Kellene egy központi szervezet az irányításra. A vidéken egyelőre bizalmi férfiak lennének kiválasztandók, akik ingyen állanának rendelkezésére népünknek. A hozzájuk fordulókat tanáccsal, útbaigazítással, államnyelvű iratok lefordításával s megmagyarázásával segitenék.

Lehetnének ezek ügyvédek, orvosok, pénzügyi, közigazgatási szakemberek, földbirtokosok, tanítók, tanárok, kereskedők, nyugdíjasok stb., akik a központtól írásbeli megbízást, okiratszerű ki nevezést kapnának.

Nem volna szabad magyarlakta helynek lenni ilyen tanácsadó megbízott nélkül. Nem tudom elképzelni, hogy ne akadna még a legkisebb községben is legalább egy jötevő-lélek, aki idejének és tudásának egy kis részét ne áldozná fel ingyen szegény testvéreink megmentésére, az anyagi romlástól való megóvására.

A felvilágosítás második módja írásban, könyvek terjesztése útján történhetik. Melyik az a könyv, amelyet a biblián kívül megvesz minden magyar családfő? A *kalendárium*.

Tehát a naptáron keresztül kell hozzáférköznünk népünkhöz.

Ezt is előre meghatározott módon és terv szerint kell csinálnunk, hogy tényleg segítség legyen.

Ugy gondolom, hogy tekintettel népünk túlnyomóan mezőgazdasági foglalkozására, e naptárokat évente más-más mezőgazdasági ág ismertetésére kellene szánunk.

Mondjuk az első szám buzatermeléssel foglalkoznék. **Buzanaptár** lehetne a neve, szakemberek írják népies nyelven, elkerülve gondosan minden idegen szót. Mindent alaposan megmagyarázva s rajzokkal, ábrákkal érthetővé téve.

A második szám, a következő évben **Kukorica vagy tengeri naptár** címet viselhetné s a tengeritermelés alapos ismertetésének lenne szánva. A következő évben burgonya, répa-termelés jöhetne sorba, majd az u. n. ipari növények szaknaptárai: len, kender, komló, napraforgó, repce stb. termesztés. Ahogy a szükség kívánná.

Ezek után, de közben is, be lehetne ékelni a sorozatba állattenyésztési számokat, a ló, a szarvasmarha, sertés, fajbaromfi, juh, kecske, stb. szakszerű és eredményes tenyésztéséről.

Ha a földművelőket és gazdákat kielégítettük, sorra kerülhetnek az iparosok is. Egyes iparágakat ismertető szaknaptárakkal (pl. cipészeti, asztalos-ipari, szabászati stb.) nagy segítségükre lehetünk.

Talán, legelől kellett volna emlitenem, mert mindezeknél is fontosabb a nincstelen napszamosaink felvilágosítása, részükre az

új kereseti lehetőségek felkutatása. Olyan kereseti lehetőségeket kell teremteni, amelyeket az otthon maradt asszonyok és gyermekek is elláthatnak, nagyobb tőkét nem kívánnak és télen is üzhetők. Ilyenek pl.: a gyógynövények termesztése, — gyűjtése, — azok értékesítése, konyhakertészet, gomba-selyemhernyó, házi-nyul-tenyésztése, kosárfonás, egyszerű játékgyártás, csilimszőnyegszövés. Egyszóval a háziipar minden ágát kell népszerűsíteni s az ezzel összefüggő egész anyagot megismertetni. Különös tekintettel kell lennünk arra, hogy kevés befektetés mellett kis területen is eredményesen üzhetők legyenek.

Ügyes vállalkozó kezében az e fajta naptár-kiadás még üzletnek sem volna utolsó. Tudtommal egész kicsiny nyomdai vállalatok évente 10—20 ezer dinárt könnyen keresnek naptár-kiadással. Ez elképzelhető is, mert 100—150 ezer vevőre, családfőre lehet számítani.

Persze gondoskodni kell arról, hogy ezeket a naptárakat jobb papírosra nyomják. Naptárainknak dacolni kell az idő viszontagságaival, hogy idővel egész kis könyvtára legyen a gazdának, a nap-számosnak, az iparosnak. Természetesen ezek drágábbak ne legyenek, mint a ma forgalomba kerülő üres, sokszor romboló tartalmu naptárok. Ellenkezőleg az utóbbiakkal tartalomban is és olcsóságban is fel kell venni a versenyt. Ez kulturális és gazdasági kötelességünk.

Már most az a kérdés, ki vehetné kezébe a gazdasági népoktatás ilyen irányú megszervezését, illetve magát a naptár-kiadást?

Egyetlen olyan társaságunk működik, amelynek alapszabályai megengedik az országos szervezkedést is. Ez a Veliki Becskereken székelő Magyar Közművelődési Egyesület. Sajnos ez az egyesületünk nem rendelkezik tőkével. Évi költségvetése alig éri el a 25—30 ezer dinárt. Pedig tekintettel arra a nagy kulturális feladatra, amelyért alakult és amiben szép eredményeket ért el, százezrekkel, sőt milliókkal kellene rendelkeznie. De talán erre a célra akad pénzes ember, tehetséges vállalkozó, aki a szükséges tőkét előteremti és az egyesülettel karöltve a naptárak kiadását megszervezi.

A naptárak elhelyezésénél pedig segédkezet nyújthatnának már meglevő kulturegyleteink, illetve ezek vezetősége, főleg titkárai. Bár legjobban volna ezt a kérdést teljesen üzleti alapon megoldani. Az egyletek feladata legfeljebb az lenne, hogy ki mennyit bír, megvesz a naptárakból s szétosztja ingyen azon tagjai közt, akik szegényebbek s talán egy naptárra való pénzük sincs együtt.

Mindezek mellett fontos és sürgős volna, számba venni önmagunkat s értékeinket statisztikai adatok összegyűjtése által. Mert csak úgy mozoghatunk, ha tudjuk, hol kikre, hányadmagunkra, hány egyletre s mily erőkre számíthatunk. Ennek talán minden más munkát meg kellene előznie.

Természetesen ehhez is pénz kell és újra pénz és ismét pénz. Minden ezen az átkozott pénzen, illetve ennek hiányán fordul meg.

Most eszembe jut, hogy nem lehetne-e a szükséges forgótőkét

kultúr-részvények, részjegyek vagy kötvények kibocsájtásával vagyis önkéntes és kamatmentes kölcsön nyújtásával megteremteni? Ezeket a kölcsönöket a harmadik vagy ötödik évtől kezdve rendszeres törlesztési terv szerint sorsolás után fizetne vissza az Egylet! Amennyiben t. i. nem akadna üzlet-ember vagy nagylelkű mecénás, aki az egész összeget egymaga rendelkezésre adná?!

Bármint oldóuljék is meg a kérdés, szükséges, hogy népünk vezető elemei, az u. n. intelligencia, a tanult osztály tagjai foglalkozzanak az egyszerű nép problémáival, szeretettel és megértéssel közeledjenek annak tagjaihoz s ha mással nem, egyszerű tanácsadással, útbaigazítással szolgáljanak nekik.

A jobbmódú, sőt gazdag embereinknek pedig be kellene látniok, hogy az a vagyoni állapot kötelez. Kötelez az elesettek felségítésére, a közcélokhoz szükséges pénz felajánlására.

Batta Péter.

A mi sorsunk

Képeskönyvet nézni,
Sokszínű meséket
Megálmodni halkán,
Mindig jövőt élni,
Mindig jövőt élni,
Minden pillanatban,
Szörnyű Ma — óriást
Gondzsákkal a hátán
Elkerülni messze,
Kérni az Urísten
Nótás imádsággal:
Más sebét hegessze,
Aldozati oltárt
Emelni a Szépnek,
Illó gondolatnak,
Dédelgetni messzi
Világba vággyókat
A kik itt maradnak,
Égkéek lány szemekből,
Mosolygó szemekből
Tündéralmot lesni,
Égkéek lány szemeknek
Örök mosolyához
Rimeket keresni,
Alkonyati órán
Aldani a minden

Csöndes elmulását,
Fenyők közt figyelni
Csobogó patakot:
A világ folyását —
Ez a mi vágyunk.

A bozótból ránk tör
Szörnyű Ma — óriás
Isszonyu testével,
Viaskodunk nappal,
Alljuk az iramot
Aldatlan estével,
Bolond hahotával
Csalogat az asszony
S összetörünk végre,
Szemünk átkot villan,
Éhes tekintetünk
Nem téved az égre,
Valahogy az élet
Minden mosolyával
Kiszalad alólunk
S multak s jövők népe
Szörnyű átkot mormol
Mikor mesél rólunk —
Ez a mi sorsunk.

Borsodi Ferenc

LÁTHATÁR

Tamás István regénye: A kék vonat

Tamás István »A kék vonat«-ot kulcsregénynek szánta, de csak a kulcsot adta kezünkbe, magával a regénnyel adósunk maradt. A történetnek nincs gerince, ami összetartaná s igazi medre, ami biztosan vezetné. A vékonyszálú mesét 70—80 oldalon hiánytalanul el lehetett volna mondani. Tamás azonban egy párisi, újságírói tanulmányúttal összekötött nászút ürügyén, valóságos körutazásra cipeli olvasóit. Így akar alkalmat szerezni néhány riport s egy sorozat szexszuális botrány és rendellenesség közbeiktatására, hogy e szükségtelen, pornografikus betétszámokkal az olvasóközönség alantas ösztöneinek kedveskedjék. S közben lelkiismereti furdalás nélküli feladja az írói erkölcsöt és felelősséget.

Az író egyedül a megnyilatkozás vágya és szükségessége igazolja. Tamást, mint koncessziós író, egyik sem mentheti: legfeljebb a kenyérgond, de csak, mint embert s nem, mint író. Mert, mikor megalkuvásból, jónéhány kortársíróval együtt, a pornográfia útjain csatangol, az írói felelősség alól fel nem menthető. Ma az értelmetlen s a tisztán szórakoztatásnak szánt szexszualitás — anyag hiányában — nem tölthet ki egy regényt. Ma, még a nem valláserkölcsei alapon álló Szovjetország is erőyes kézzel fékezi a nemiség felesleges és ártalmas tultengését. A tizenkettedik órás, polgári társadalomnak kétszer is fontosabbak egyéb problémák, mint a múlt századvég és a századelő, francia vigjátékaiban annyira elnyúlt, szerelmi botrányok.

Tamás hiába akar enyhíteni regénye nemi színezetén, azzal, hogy időnként bele-belefúj az erkölcs rideg és érdes kürtjébe, mert egy-egy megállapítása nem a morál vétője, hanem a közönséges ember oly jól ismert emberszólása.

S míg másokat könyörtelenül végez ki, ő maga — a tudatlanság látszatával — már újabb szexszuális esetet készít elő, az átlagolvasó nagy lelki gyönyörűségére. Ezek után, nem tudom: melyik morál az alacsonyabb: a nemi sorozatokat felszervírozó író-é vagy a meztelen aktokban elgyönyörködő, regénybeli Bubányi?

De ha még félig-meddig melegszívű, megértő és megbocsájtó embericsséget mutatna, ám ott van a beanyakönyvezetlen, homoszekszuális házasságban élő, főúri házaspár! Mily maraandóan lopta szívünkbe ezzel szíven Kuncz Aladár a »Fekete kolostor«-ban Herz dr-t. — Vagy, ha nemi aláfestésű könyvrészeiben művészi törekvést látnánk. Mennyire csökkent a pl. Louys P. »Aphrodite« c. hetér-regényének tulságos erotikumát és pornográfiáját

a művészi megírás. De semmi, semmi! Mindenhol rideg, éles, könyörtelen fotográfia. Tehát igazságtalanság. Ez nem szenvedély, flauberti tárgyilagosság. Ennek a tárgyilagosságnak nincs szíve, nincs lélektükre. Csak felvevő lencséje, mely folyton a felszínt adja vissza s ezzel a legelketlenebb kritikát gyakorolja. Mert egyoldalúságba esik s csak a vádat képviseli, de a védelmet elsikkasztja. Így nem szabad ítéletet hozni s kiméletlenül, megállapításokat rögzíteni. Ez nem írásművészet, csak fényképezés. Ügyesség, technika, izlés dolga s nem kis részben a kényelemé is. De a szívet nem kell beleadni, a lelket nem kell beleadni. Aki így ír, az nem tudja igazán szeretni és megszerettetni alakjait s legjobb esetben csak semleges közömbösségünket szerezheti meg, szimpátiánkat azonban alig. De aki így ír, az nem is ismerheti jól embereit, mert akkor nem ítélné meg őket annyira egyoldalúan. Erről a könyvről elmondhatjuk, hogy nagyjából a szeretetlenség és közömbösség jegyében íródott. Az össze-nem-tartozó embersorsokat fotóriporter gyors, friss és biztos keze pergette s nem íróé.

A téma: taoskóházasság. A gyerekember (maga az író) elvéteti magát egy nagyon szép gimnazista leánnyal, mert kedvére való. Igazában azonban nem szereti. S éppen azért nagyon könnyen kezd flörtöt egy angol leánnyal. Végleges elhatározása utolsó félórájában egy távirat szolítja haza. Felesége szülés előtt áll. Otthon azonban minden kiderül. A gyermeket orvosi beavatkozással már elvették, a távirat csak csalétek volt. A könyv azzal zárul, hogy a becsapott férj, cseppet sem valószínűsítve, ájultan összeesik. Felesége téríti öntudatra, mikor is vágyakozva röpülne az álom kék vonatján a messzi, angol leány felé, akivel boldog lehetett volna.

Ez a mese fog össze lazán egy csomó oda nem tartozó történetet. Mellőzzük ezek felsorolását. Csak egyet említünk meg: Lukovich tüdőbajos ujságíró szerelmeskedését és utolsó óráit. Ennek erősebb változatával már Bibó Lajos »Anyám« c. regényében is találkozunk. Ott az író Mihálovicsnak hívták.

A bebalzsomozott s üvegszekrényben tartott Pistike esete meg nem történhetik. De, mint teljesen különálló, groteszk írás sokkal jobban érvényesülhetett volna. Így is a legfeleldetlenebb kék egyiké.

Könyvének legjobb részei a fölösleges beszövésektől eltekintve, az első oldalak. A történet a párisi tanulmányuttal szüikségtelenül elkanyarodik. Azontul már nem is könyvet olvasunk, hanem hatalmas ujságledő, melynek ritkított szedésű címeiből egy párisi városrész, illetve panzió mindenféle kisebb és nagyobb botrányáról értesülünk. Nem irodalom ez már, hanem irodalmi keresztkötéses pornográfia.

Kár, hogy Tamás ilyenre használta fel fejlett írástechnikáját.

Szirmai Károly.

Stadler Aurél versei

Egyszerűség — szárnyszerű költészet. Több helyen: versebe szedett próza.

Egyszerűsége sok mindenkire emlékeztet. Többször, mintha Petőfit, Aranyt és Vajdát hallanók. Másol: verseinek lejtése és hangja modern lírikusainkat juttatja eszünkbe. Különösen művészi természetangulatai mutatnak találkozást. (Áprily és Fekete.) Nem hisszük, hogy Stádlernek tudomása lenne e hasonlóságról. Az egész nem egyéb fel-felmerülő beidegzettségénél, melyről a gazda tud a legkevésbé. Emellett az egyszerűség találkozája is bizonyos rokon lélektájaknak.

Egyszerűségének legnagyobb baja, hogy száraz, virágtalan. Nincs költői aláfestése. Csak itt-ott hullajt el egy-egy eredetibb képet vagy hasonlatot. Főképpen tájképeinél, melyekben a legszerencsésebb.

Pl.: Távolban mosolyg, mint alföldi Velence,

Tóparti város silhoutu... (Julius, alföldi tótáj.)

Ide tartozó költeményeiben ritkábban találkozunk prózai esztétikájával, mely nem egy jól indult költeményének befejezését csapja el. Mikor a természetről írhat, még hiányos ritmusérzéke is meg erősödik.

Stilusának szegénységéért egy-egy zenei csengésű strófával, messzeséget nyitó hangulattal vagy takarékosan adagolt befejezéssel kárpótol. Sokszor meglepő, hogy annyi elvetélt sor után úgy ráhibázik egyes sorok, versszakok és finálék éltető lelkére.

Stádler Aurél költészete egyenetlen. Iskolás mértékkel mérve, alig akad hibátlan költeménye. Nemcsak stíluskopaszsága bántó, hanem verseinek külső és belső formátlansága. Tökéletlenül eszkábált strófák és nem képszerűen felépített versek. A szavakat nem igen tudja összetartozásuk szerint kapcsolni. Egy-egy sor épsége kedvéért fogalmakat zsufol vagy nekik nem való helyekre telepít. Költeményei ezért is sokszor zavarosak. (Versebe szedett prózája nem tartozik ide, mert semmi köze a költészethez.)

Inkább költeménycsoportok hangulata marad meg bennünk, mint egyes költeményeké.

Stádlernek nemcsak olvasnia kellett volna, hanem foglalkoznia a kötött és szabad versek törvényeivel és modern esztétikusaink költői tanulmányaival — de főképp: jóval kevesebbet írnia.

Stádler gondolatai sok világtájat érintenek, de nem adnak újat. Bölcselkedő alaptermészete csupán néhány költeményét mélyíti el.

Embersége és jósága szinte minden írásában megnyilatkozik, de ezek nem a költő, hanem csak az ember dekorumai. E szelidebb alaptermészet helyett minket inkább költői vénája érdekel, mely sajnos, nagyon fukaron vesz részt a teremtésben.

Stádler: nagyszámu verse ellenére is, inkább költői természet.

mint formába ért költő. S ebből a megállottságból bajosan fog már kivergődni. Sajnáljuk, hogy így van, mert ő idevaló témákban leggazdagabb költőnk.

Legszebb írásai: Svábfalu hangulata, alföldi képei és hangulatai, Kis templomok (mely Fekete-hatást mutat), a Lelkiismeret dala, Iskolák, Öreg karosszék és Kályha c. versei.

Szirmai Károly

Baumgarten-jutalmat kapott Fekete Lajos*)

A délszlávországi magyar irodalom hősi korszakában Fekete Lajos az első sorokban küzdött irodalmunk kiépítéséért. Már akkor vállalta a kisebbségi írócsrsot, mikor még kevesen hitték, hogy a délszlávországi magyar irodalom az egyetemes magyar irodalomban is kivívja a maga helyét. Nagy a mi örömünk, amikor hírül adjuk, hogy a magyar irodalmi élet idei nagy eseményénél, a Baumgarten-díjak és jutalmak kiosztásánál Fekete Lajost is kitüntetés érte. Valamennyi magyar kisebbségi író közül az idén egyedül Fekete Lajos, vajdasági költő, a Kalangya munkatársa nyert jutalmat. Fekete Lajos a vajdaságból származott el. Közel tíz esztendősen kemény munka köti a mi rögünkhöz. Lélekben ma is idetartozik. Fekete Lajos kitüntetése így közvetve a délszlávországi magyar irodalmat és a Kalangyát is érte.

Szenteleky Kornél két alkotása: a Vajdasági Írás és a Kalangya most kapták meg igazi fényüket és jutalmukat, amikor Babits Mihály a magyar költészet felmagasló személyisége átnyújtotta Fekete Lajosnak az ezer pengőt, ezt a szimbólikus elismerést.

Hisszük, hogy ez a kitüntetés a délszlávországi magyar íróknak is több hitet és erőt ad további munkájukhoz.

Csuka Zoltán.

Észrevételek

Orbán Ignác: Konkrét gazdasági javaslatok című művéhez

Az egyén és a faj élete rendkívül sokféle körülmény közt fejlődik. Azok az erők, amelyek irányát megszabják, egyuttal határait is jelzik. Legjelentősebb mozgatóik a táplálkozásra, ruházatra, lakásra vonatkozó körülmények. Továbbá a klíma, a talajviszonyok és a természetnyújtotta »kincsek«.

Van néhány törvény, úgy az embert övező természetben, mint a társadalomban, melyet az ember felismert és melyet figyelemmel

*)Fekete Lajos költészetéről, irodalmi jelentőségéről, a jövő számunkban, Szirmai Károly tanulmányát közöljük.

is kísér. Ezek közül legjelentékenyebbek a kémia és a fizika törvényei. Legbizonytalanabbak azok, amelyek lelki jelenségekkel foglalkoznak, minők a pszichológia, pszichofizika, az okkultizmus jelenségei. Azok a törvények, amelyek a szociológia keretébe tartoznak még ma sem eléggé tisztázottak. Itt tág tere van a képzelődésnek, a találgatásnak. Legismertebbek a nemzetgazdaság törvényei, melyek az emberi élethez kapcsolódnak; sőt abból vezették le és foglalták rendszerbe. A társadalom ilyen, vagy olyan alakulása mellett már csak arról lehet szó, hogy melyik erő jut tulsulyra, melyik ragadja magával a többi és veszi át a vezetést. Ezek a tünetek nemcsak egy ember előtt tárulnak fel. Aki ezen a területen eredetiségre tart igényt, ritkán nyeri el a pálmát, mert az ember élete is és a társadalom élete is igen öreg a földön. A közgazdaság tudományának a társadalmi berendezkedés rendszereinek nagy utvesztőjében igen megbízható felszereléssel kell indulnia. A kutató ritkán juthat felforgató megállapításokra. Ezen a területen nagy eredmény már az is, ha új csoportosításokkal, vagy részletkérdések tisztázásával új szempontokat adhat.

Orbán Ignác könyve a háború utáni társadalmi bajokra mutat rá és azoknak teljes megszüntetését is kilátásba helyezi. Cikkei a Reggeli Ujság hasábjain láttak napvilágot, 1932. XI. 27 és 1933. IV. 16 között. A cikkek követik a világpolitika eseményeit, (Gazdasági világkonferencia) esetleg valamelyik egyházi ünnep évfordulóját, (A béke pillérei, 1932. XII. 25.) Majd a noviszádi villamosművekkel foglalkoznak. Az író rövid kitérő után a noviszádi gázgyár megváltásáról ír, hogy hamarosan a noviszádi villamos művek megváltásáról mondja el véleményét. Majd a város beruházási programját vetíti az olvasó elé. »A titkos diplomácia ideje lejárt« címmel, Apponyi Albert szavaihoz fűz megjegyzéseket. Időközben Howard Scott fölveti a Technokrácia cím alatt elterjedt gondolatait, mire Orbán Ignác újra a noviszádi villamos művekben mutatja be az új rendszer előnyeit. Utána a Magyar Alföld öntözése kerül sorra, majd e kitérő után Franklin Rooseveltt korszakalkotó programja következik. Geokrácia a címe Orbán Ignác gazdasági terveinek. Ennek rövid ismertetése után Henry Ford »Ma és holnap« című könyvéről ír. De aztán megint csak a Technokrácia következik, mely után Földes Béla véleményét adja elő a Geokráciáról és ennek keretében a Geokrácia kis kateját nyújtja.

A cikkek így egybegyűjtve, kiemelve a napi események forgatagából állandóan ismétlik ugyanazokat a gondolatokat.

Egy széllel nem lehet körülhajózni a világot. Egy ötlettel nem lehet megoldani az agrárállamok és az ipari termelésben előrehaladott országok között kiélesedett ellentéteket, a munkanélküliség súlyos problémáját, az áruforgalom anomáliáit stb. Egy-egy ötlettel a világot átfogó és lenyűgöző, s embermilliókat nyomorba döntő válságot megoldani nem lehet. Az ötletnek lehet azonban nagyon szép neve. Elnevezhetjük technokráciának, geokráciának, vagy bárminek.

Orbán Ignác: Konkrét gazdasági javaslatok c. cikksorozata az itt felsorolt kifogásainkra a legjobb bizonyíték.

Orbán Ignác könyvecskéje a háboru utáni társadalmi bajokra mutat rá és »azoknak röktöni elenyészését helyezi kilátásba, ha az ajánlott racionalizált köztermelést, melyet minden pillanatban bevezethetünk« — tényleg be is vezetjük. (100 old.)

Kifogásolom és helytelenítem azt, hogy Orbán Ignác nem elég rendszeresen építi föl tervezetét. Gyakran ismétli gondolatait. Pl. ez a gondolat: Kész árut kész áruért stb. előfordul a 13, 54, 74, 97, 105-ik oldalon. Nagynevű társadalomtudományi és nemzetgazdasági írók után, ma már nem szabad a komolyanvadás nemes hajlamát ilyen könnyű veretű kifejezésekkel kockáztatni. A gazdasági válság mostani állapotában senki sem hiszi, de nem is hiheti el, hogy bármilyen kísérlet vagy vállalkozás olyan átalakítható hatású lehetne, hogy a »válság rövidesen véget ér«.

Orbán Ignác fölfedezését Geokráciának nevezte el. Mi a Geokrácia? A »Geokrácia nacionalizmus, mely az internacionalizmust a nemzet szolgálatába állítja«. (106) Ez így nagyon általános. Még az sem visz bennünket közelebb a kérdés velejéhez ha ezt olvassuk: »Képesek vagyunk annyit termelni, hogy mindenki részére paradicsomi életet biztosíthatunk« (104). Ezt csak abban az esetben írjuk alá, ha a bibliai Ádám paradicsomi életére vonatkoztathatjuk, — de nem a Homo Ádámok szomorú életére, akik ma holnap legjelentéktelenebb vágyaikat nem tudják kielégíteni. — »A világválság tétele a maga egészében hamis«, mert »a saját válságát minden egyes független nemzet a saját erejéből könnyen orvosolhatja« (15) mert »a termelésnek technikai lehetősége szinte határtalan«. (10). »De hát mit tegyünk?« »Ma egészen új élet van« (11). »Az első parancs, hogy rövid időn belül annyi kész árut termeljünk amennyire szükségünk van« (13). Igen, igen, de hát hogyan? Miből? kik? hol? Könnyű az ilyen mondatokat leírni, de nagyon nehéz megvalósítani. Nem olyan egyszerű ez a probléma, hogy csak úgy kijelenthetjük »rövid időn belül annyi kész árut termeljünk, amennyire szükségünk van«. Aztán: »kész árut kész áruért és nyers árut nyers áruért elve alapján kereskedjünk« (13) stb. Csak így egyszerűen — de annál kivihetlenebbül, mert hiszen éppen az a baj, hogy nem tudunk kész árucikket elegendő mennyiségben, megfelelő minőségben, versenyképes áron termelni. Hogyan csináljuk ezt, mikor az ipari állam Orbán Ignác szerint is »százszor annyit tud termelni« (107), hiszen »a termelésnek technikai lehetősége szinte határtalan« (10). Ezt nagyon nehéz szembehelyezni az agrár államok kész iparcikkeinek termelésével, még akkor is, ha a termelési lehetőséget nem hisszük »szinte határtalannak«. Sőt úgy tudjuk, hogy a termelés nagyon is határolt és ezer külső és belső ok befolyásolja. Abban is kételkedünk, hogy »ma annál nagyobb a munkaadó keresete, minél magasabb a bér« (17). Ez lehetetlen, mert a két kereset a munka hozadéka osztozik. Irja, hogy »a megérdemelt munkabér kialakulását intézményesen biztosítani kell« (17). Itt is adós ma-

rad a hogyannal? Pedig ezen mulik minden. Majd a munkaidőről állítja: legegyszerűbb megoldás a munkaidő szabályozása. (18) A geokrácia alkalmazása Orbán Ignác szerint a közmunkáknál jelentékeny. »A hasznos közmunkák 3-szor annyit érnek, mint amennyibe kerülnek« (20). Hogy hogyan érnek háromszor annyit, annak bizonyításával a szerző adós marad. Mindenki szívesen venné tőkél-jérek 300 százalékos kamatozását.

A Geokrácia megoldja a világbékét: »A béke nem utópia többé« (27). Ezt ma még senki sem állithatja. Még az sem egészen bizonyos, hogy »katonai leszereléssel befejezhetjük a béke művét« (29). Ez a pacifisták ábrándja egyelőre. A világbéke még utópia és úgy látjuk, hogy jó ideig az is marad.

»A gazdasági helyzet már a háboru előtt is olyan volt, mint ma« (30). Nincs-e ebben ellentmondás ezzel a mondattal: »Ma egészen új élet van« (11).

A kartellről minden nemzetgazda tudja, hogy mi. Aligha akadna egy is, aki aláírná, ha csak nem érdekelt, hogy »a régi kartell a gazdasági élet egészséges megnyilatkozása volt« (35). Ezt aligha mondhatjuk, sőt talán az ellenkezője inkább igaz. (Olvassuk csak R. Liefmannt erről a kérdésről, nem szólva a munkásság pártján álló írókról.) Hogy a paradicsomi állapotok bekövetkezzenek: »magát a gazdasági válságot kell orvosolni« (35). Ezt mondják a szélső baloldali marxisták is. Mire a következő oldalon ezt írja: »a válság jelenségeit a legerélyesebb hatósági beavatkozással sem lehet orvosolni«. De hát melyek azok a jelentések és azokkal szemben mi a teendők? Mert hát az csak nem megoldás, ha azt írja: »Megindul a hasznos közmunka, megszűnik a munkanélküliség« (37). Oh, de-hogy is indul meg és ha megindul, vajjon megszűnik-e a munkanélküliség is az egész vonalon? Aligha. Hol van annyi pénz, hogy csak egy államra vessünk tekintetet, pld. az USA-ban? vagy Németországban? Sehol.

A közmunkaérték meghatározása esetről esetre változik és nem olyan egyszerű, mint azt Orbán Ignác gondolja és ha már sikerülne is, még akkor sem mondhatjuk, »hogy a közmunkaérték szabatos meghatározása az előfeltétele annak, hogy megtaláljuk a válság végokát és orvosságát« (42). A válság és közmunkaérték nincsenek ilyen szoros kapcsolatban egymással. Azt igazán nem mondhatjuk, hogy a közmunka hiánya a válság oka. Orbán Ignác néhány nap múlva már azt írja, hogy »a ragaszkodás a régi rendszerhez és annak titkos diplomáciája okozza a válságot« (61). Ugyan, ezt aztán már senki sem írja alá. Azt sem hihetjük, hogy »a teljes nyilvánosság meghozza a válság orvosságát« (62). Hát nem a közmunka, nem a geokrácia, hanem a diplomácia teljes nyilvánossága hozza meg a válság orvosságát? Szegény diplomácia, ki hitte volna?

»Senki se kapjon semmit ellenszolgálat nélkül« (75). Ez a mondat elég volna az egész Föld átalakítására, de hát hogy is kellene ezt megvalósítani? Ugyancsak szépen hangzik ez is: »Senki a más pénzével ne spekuláljon« (76). Ez is nagyon szépen hangzik.

de kivihetetlen a mai gazdasági rendszer és pénzügyi felépítmény mellett. Ezt is könnyű leírni, »hogy a fogyasztóképeség lépést tartson a termelés technikai fejlődésével«. (82) Ez csak kegyes álom a mai termelési anarchia mellett. Abban azonban teljesen igaza van Orbán Ignácnak: »Mit ér a legnagyobb hatalmi tulsuly által diktált külkereskedelmi szerződés, ha az elszegényedett nemzet vásárlóképesége megszűnt?« (83). Tényleg mit ér? Szép ez is: »A jog alapja az igazság legyen,« (90). Ez kb. olyan kívánság a mai emberrel szemben, mint az, hogy a társadalmi érintkezés alapja a szeretet legyen. Ez a mondat sem állja ki a kritikát: »Az életszínvonalat csak gépmunkával lehet emelni. És ezért nem összetörni kell a gépet, hanem hozzáengedni mindenkit.« (93) Miért hozzáengedni? Nem-e ez következnie ebből?: Legyen mindenkinek gépe. Bizony nagyon sok ember emelte az életszínvonalát, anélkül, hogy gépe lett volna. »Uj rendszerre van szükség, melyben minden nemzet termelhet annyi értékű árut, amennyire szüksége van« (95). Igen, de melyik az az új rendszer? Ezt csak úgy ki lehet találni, mint a puskaport? Mit jelent egy cikkben az ilyen mondat? »Jó volna a gazdasági függetlenség...« stb. (97). Jó volna, igen. »Mindenekelőtt jó volna megalakítani a közmunkát tervező, építő, finanszírozó és üzemvezető u. n. egyesült geokrata vállalatokat. Az első geokrata vállalat Noviszádon...« (97). Siessünk, mert »Csupán a gazdasági élet vezető tényezőin mulik, hogy mikor lesz vége a válságnak« (99). Igen, »a racionalizált köztermelés mindent megold, tessék bevezetni«, »melyet minden pillanatban bevezethetünk« (100 old.) és vége a válságnak.

Befejezem észrevételeimet. Orbán Ignác ötletei nem oldják meg a világválságot. Még a helyi munkanélküliséget sem. Még akkor sem tudná ezt megoldani, ha őt keresné az a vállalkozó és bankár akit Földes Béla ajánl, de aki annak idején Fouriert is elfelejtette fölkeresni.

Ismétlem: Egy széllel nem lehet körülhajózni a világot. Egy ötlettel nem lehet megoldani az agrárállamok és az ipari termelésben előrehaladott országok között kiélesedett ellentéteket, a munkanélküliség súlyos problémáját, az áruforgalom anomáliáit stb. — Egy-egy ötlettel a világot átfogó és lenyűgöző, embermilliókat nyomorba döntő válságot megoldani nem lehet.

Az ilyen cikkek csak elkészerítik az embereket, mert azt a hitet keltik bennük, hogy a válság »minden pillanatban« megoldható.

Szkeptikus.

Pearl S. Buck:
Az édes anyaföld.
(Tho good earth)

Édes, jó meleg érzéssel olvassuk ezt a könyvet. Nem izgalmas és nem nyugtalanító. Nem is érdekesítő. Olyan, mint sok, fárasztó, nehéz munka, fájdalmas élmény, vagy zajos mulatság után, a hazatérés. Megpihenünk és megnyugszunk mellette. Meséje egyszerű, mint egy bibliai történet. Lassu folyásu, mint egy éposz, emberi, mint egy igen nagy művész alkotása.

A történet — mindannyiunk története. Egy ember: megnősül, küzd, dolgozik. Meggazdagszik. Tönkremegy. Nyomorog, újból meggazdagszik. Gyermekei születnek és meghalnak. Barátai és ellenségei vannak. Szeretőt tart. Feltékeny és ő rá feltékenyek.

Aztán megöregszik. Férjhez adja és megnősíti gyermekeit. Eltemet jónéhány embert, akik közel állnak hozzá. Értetlenül áll szemben az új generációval.

Aztán még öregebb lesz. Nem törődik már semmivel, csak az unokaival és a földdel.

A föld: ez az, ami a könyv vezető motivumát és végigzengő melódiáját adja.

Az édes anyaföld, az egyetlen hű, akkor, amikor a hűtlen ezüst és arany elfolyik az ujjaink között. A föld, amely táplálékot ad és biztonságot és ennek a földimádó, egyszerű embernek ezentul, örömet és szórakozást.

Jól esik kézbe venni, mert puha, mint a fekete bársony.

Édesen fájó kin vágyodni utána, ha messze van. Boldogság lefekiüdni a napsütötte barázdák közé és az édes földhöz szorítani a fáradt hátat.

A világon a legszebb látvány az ifju vetés, mikor felüti smaragdzöld fejét.

Szegénységben odaadni mindent: pénzt, butort, otthont, csak a földet nem. Jómódban, a gazdagodás egyetlen pozitív érzése: több föld és még több föld.

Fiatalon vele, rajta, érte élni napestig, — öregén, gyönyörködve szemlélni, — érezni puha simítását a meztelen talpon és tudni, hogy a jó föld ott van és türelmesen vár emberére, amíg megtér hozzá egészen és egészen egyesül vele.

A föld éposza ez a könyv. A paraszt és a föld szerelmét írja le, ami egyforma mindenütt, ahol aranyszínű kalászt vagy ezüstös rizst ajándékoz a föld, hálából annak, aki törődik vele.

Egyforma az egyszerű és jó ember élete mindenütt: Tiszteli atyját, jól bánik feleségével, büszke fiaira. Segíti a szegényt, örül munkája eredményének. Ismeri a hosszú barátságot és a rövid szerelmet. A magát becsüli, a másét nem bántja.

Tisztességes, jólelkű, kicsit hiu. Műveletlen, de józan eszű. Szegénységében félénk, gazdagságában kicsit nagyobb hangu és urhatnám.

Hálás azokhoz, akik jók voltak hozzá. Hűséges, megbízható.

Szóval: A derék ember. Élhetne itt, a mi napsugaras rónánkon és foghatná az ekaszarvát a szarmaták beláthatatlan síkságán, vagy Kanada földjén. És ugyanilyen lehetne, ha Uruguayban vagy Palesztinában forgatná a földet és vetné bele az áldott magot.

Csodálatos finom pikanteriját mégis az adja a regénynek, hogy ez az egyszerű történet Kinában játszódik.

Kina? Mi volt a számunkra? Terra incognita. Színes operettvilág, tipegő, szövirágos szerelem, legyező és copf. Vagy pedig forradalom, halál, ujsághír-tragédia, mozikép, melyen beomlott házak romjai között, ferdeszemű halottak hevernek. Aztán néhány furcsán csengő, rég elhalványodott iskolai emlékszó a földrajzóráról: Jang-ce-kiang, Tien-cin.

És most olvasunk egy könyvet és Kina egyszerre valósággá válik.

Szinte látjuk a Jang-ce-kiang sárga hullámain, amint elöntik a rizsmezőket.

A copfos, legyezős emberkéek, akiket az operett-színpadról ismerünk, éppen úgy éreznek, élnek, szenvednek, mint mi.

A tanító bácsi óriáslegyezőjével pótolja a nád pálcát. Az öreg ur fölé napernyőt tart a szolgál, déli sétatája alkalmával. A szegény rabnő szegyenkezve rejt a pad alá nagy lábait és keserűséggel panaszolja, hogy neki nem volt gondos szertető anyja, aki kiskorában kicsire kötözte volna lábait és azért nem szereti most az ura.

Mindez nem operett többé, hanem élet. Annyira élet, hogy szinte csodálatos, hogy az idegen fehér asszony: a nankingi egyetem tanárnője, hogy is férhetett ennyire a közelébe.

Tudjuk mennyire zárkóztak a bennszülöttek az idegenekkel szemben és hogy az európaiak külön negyedben, elkülönülten élnek.

Ennek ellenére Pearl S. Buck úgy ismeri a kínai paraszt életét a reggeli meleg víztől kezdve, amit a szegény ember tea helyett iszik, a koporsóig, amit az öregek fiaiktól kapnak ajándékba és szobájukban őriznek, mert látása »nagy megnyugvás« számukra, — mintha ő

maga is közülük való volna s mintha a maga világának krónikáját énekelné.

Mert stílusának mesélő nyugalma s hangjának a szereplők szellemi nivójához hangolt tónusa: a régi krónikásokra, a népi regősökre emlékeztet.

Az a közvetlenség, ahogy parasztjait beszélteti és gondolkoztatja, Móra Ferencet juttatja eszünkbe.

Különben is van valami a Wang-Lung történetében, ami itt-ott az »Ének a buzamezőkön«-re emlékeztet.

Csak egy nagy különbség van: Pearl S. Bucknak nincs humora. Wang-Lung számára igen komoly dolog az élet és az iróni is igen komolyan veszi Wang-Lung életét.

Igaz, hogy nálunk nincsenek is olyan szörnyűségek, mint a kínai éhínség, ami náluk minden hatodik-hetedik évben törvényszerűen megismétlődik »ha az esők és a napsütés nem váltakoznak szabályszerűen.« Ilyenkor a gyerekek vízzel elkevert földet esznek és a szülők eladják lányaikat rabnőnek.

Wang-Lung másképp házasodik, másképp eszik, imádkozik, mint a mi embereink. De ugyanugy szenved és édes testvérük, a maga becsületes emberségében és a föld szeretetében.

Ezen a ponton Wang-Lung egyszerű története színbolummá nemesedik.

Az édes anyaföld nem vezetí végig ezt a szimbólumot. Azzal végződik, hogy a nagyon öreg Wang-Lung kétségbe esve emeli fel tiltó szavát, mikor meghallja, hogy fiai az ő halála után el akarják adni a földet. A fiuk megnyugtatták az öreget ígéreteikkel, de a feje felett fölényesen összemoszolyognak.

Ugy tudjuk már megjelent az íróőnének második regénye, mely Wang-Lung fiainak története, akik nem ragaszkodnak a földhöz és ebben a gőgös elszakadásban tönkremennek, mint a gyökerétől elvágott fa.

A szimbolum ebben a könyvben kiteljesedik. Értelme, hogy a föld a megváltás, a föld az élet, csak belőle lehet erőt meríteni, miként Anteus erőt meritett Geától.

A természethez való visszatérés, a rög himnusza dalol Pearl S. Buck regényéből. A föld gazdagga teszi azt, aki bizik benne és hű hozzá, de elpusztítja hűtlen fiait, akik elbizakodottságukban elfordulnak tőle.

Lucia

Stádler Aurél verseskönyve.

Lira és Film Istenről, Magányról, Emberről, Uccáról. A költő a kihalófélben levő széplelkek irodalmatkedvelő csoportjához tartozik, századvégi, romantikus, a fin de siècle hagyományos ismertetőjeleivel. Iskolától menekül, nem óhajt kapcsolatot senkivel, versei néhol gondosan öltözöttek, másutt pőrén dideregnek egy kis poétikus mágond után. Témaválasztása olyan orgonát juttat eszünkbe, amelyiknek a klaviatúráján több a regiszter, mint az orgonista játéklehetőségei s így a ritkán leütött, elmélyedést, tiszta művészetet igénylő fugák sipjai idegenül, diszszonánsan hangzók. Mondanivalókéért nem megy irodalmi szomszédságba, szerteágazó érdeklődése a horizont határáig magáévá teszi az égbolt alattit, sőt néha (Rádióimában) jutul a Zeniten. Kedvünk lenne Erich Kästnerhez hasonlítani, aki logografiában Stád-

ler előde. Genreképei, leíró költeményei több értéket rejtenek önmagukban, mint szubjektív poézise. Gyermekéről készült és a szülői szeretet eszményítését célzó versei szűkebb családi kör számára íródtak. Házi használatra, rokoni elérzékenyülésre. Sok anya elmegy s »Közel nyolc évtized« című verseiben mégis mélyebbre nyult, értéket adott.

Költészetének irányelveit így írja törvénytáblára »A szavak méze és az okosság, Szép, de a gyöngy mégis a jóság.« Ugyanott: »Aki szívével, hitével énekel, Ezer magot, ezer ígét vet el.« (Költői hivatás). Ez a hitvallás készíti a Jóságot kihangsúlyozására, az olvasót kézenfogó igyekezettel a szebb élet útjára vezetni, vagy legalább rámutatni az üdvözítő ösvényre, evangéliumi feladatra.

Életbölcselete rezignált, materializmusa nem korunk áramlása. Társadalmi problémáit jósági alapon hangszerelte. Munkások c. versét nem vállalná műsorára a dolgozók kulturszakosztálya. A munkanélküliekről is megemlékezik, mondván: »Milyen beteg lehet a tespedésben, a ma legemberibben szenvedő hőse, A munkanélküli.« Itt azonban meg kell állnia, mert irányelve nem engedi tovább. A pincében egy percre megpihenő, hajszolt cselédet emlékeztetéssé teszi a meglátás artisztikuma. Itt egészen közel jött a keserűség és megalázás osztályosaihoz s tanúbizonyságot tett írásművészetéről a jóság hangján, távolmaradva az osztályöntudat lendítőerejétől.

Ciklusokra osztott könyvében kétszáz vers került az olvasó elé. Javarésze megjelent folyóiratokban és napilapokban, egy párat a Vajdasági Írás is lekötött. Ez a könyv

talán tizedrészét sem jelenti Stádler írői munkásságának és így nem is teljes képe az író ouvre-jének. Két évtized írői mult után adni ki az első kötetet, deresedő fejfel állni kritika elé és várni az utmutató bírálatot, ez már magában véve idillikus, álmodozó, elvont lélekre vall. Versei igazolják a tehetségét, de azt is, hogy az önkritikája nem elegendő reprezentatív költeményeinek kiválogatására. Fel-lelhető a tiszta értékű írások között a nemodaváló, amint a nemes fémet is gyakran el kell kísé-
 102

sikerült, egészben véve mégis el-
 érte, hogy az érdeklődést leköti. Stádler Aurél husz év előtt elin-
 dult poéta a Parnassus előszobájá-
 ban szerényen helyetfoglalt, köny-
 vét fémjelezni kéri és az olvasók
 szívébe bebocsátást kér.

Czakó Tibor.

Rachmanova naplója.

(Dante 1934)

Alja Rachmanova, doktor Rach-
 manov kórházi főorvos leánya ti-
 zenhét éves lett. Új naplót kapott
 erre az alkalomra ajándékba s ki
 gondolta volna, hogy ezek a la-
 pok ebben a bőrfedelű, arnyonyomá-
 su könyvben egykor történelmi la-
 pok lesznek.

Rachmanov doktor háza európai
 berendezésű, ahol Wilde Oscar-t
 olvasnak és Chopint játszanak a
 zongorán. A kis Alja szenzibilis, ro-
 mantikus teremtés és egyelőre csak
 magával van elfoglalva. Ezerki-
 lencszáztizenhatot írunk s ebben az
 időben már tizezer számra esnek el
 az orosz katonák. De a háboru at-
 moszférájából semmit sem érezni
 még ebben a házban. Alja Rachma-
 nova, magas ívelésű szemöldökei-
 nézi a tükörben, a naplóját írja és
 olykor szentimentális francia ke-
 ringőket játszik. Minden tehetség-
 gel megáldott leány, aki mellett an-
 gol misszek és házitanítók állnak,
 hogy mindent maradéktalanul ki-
 hozzanak belőle, ami szép s ami ér-
 ték.

A szalónokban gondtalanul fo-
 lyik a társalgás, de az egyetemeken
 már nyíltan alakulnak a forradal-
 mi csoportok. Alja rémülten, iszo-
 nyodva mozog ezek között a ron-
 gyos és lángolószemű emberek kö-
 zött, akik forradalmat akarnak
 mindenáron. Ezeknek semmi se

Szerkezet szempontjából néha
 szélsőséges szabadságot engedé-
 lyez önmagának, másutt pedig kö-
 tött formában kényszeríti ki a ri-
 meket. Szabályos, előírás szerinti ri-
 mes verse egy sincs, kizökken és
 nem tér vissza elindulási helyére.
 Ez a felelőtlen csapongás árt
 költészetének, mert megállapítha-
 tó, hogy mondanivalóinak a medre
 a rimes vers marad és abban nyujt-
 hatná a legtöbbet.

Problémái közül az Isten ciklus-
 ban elmélyedésről tesz tanúságot.
 Híte kristálytisza, imája áhitata
 átérzett szózat. Kis templomok c.
 versében sok a poézis.

Lirája bölcselkedő. Leíró versei-
 ben természetes, egyszerű és igaz.
 Genre képei néhol megkapó őszin-
 teséggel vetítenek ki egy elrejtett
 lélekzugot. Ugyan ezt látjuk az
 Ember ciklusban. Arcképek és
 egyéniségek rajzában vázlatképek
 mellett művészt és tökéleteset is
 ad. Tájképei ismerősek, uti élmé-
 nyei rokonok. Film kockáinak
 együttese tetszetős mozaik. Gyer-
 mekek és az Ucca ciklusa kevésbé

szent! Megtagadták az Istent s a bibliát felcserélték a történelmi materializmussal. Alja először csak ösztönösen fél tőlük, de később már öntudatos ellenségük lesz. Sőt, exaltált alakokat rajzol, mint típusokat és lassan kialakul a véleménye is, amellyel az egész orosz forradalmi megmozdulást tömegörületnek tartja.

Amikor a polgárháboru kitör, Rachmanov doktor családjával Szibériába menekül. A borzalom napjai ezek! Szembefordult az orosz nép; »isten hordozói«, ur és szolga egymásnak szegezték fegyvereiket egy új világ születéséért. A tömeg vérszomjas, állatian kegyetlen; asszonyokat, gyermekeket és öregeket gyilkolnak halomra. A kultura lámpája kialudt, mint pislogó mécs a viharban, de világít a bosszu, amely évszázadok temetőjéből támadt fel, hogy elégtételt vegyen magának.

Végtelen hosszú vonatok száguldják be az országot; a menekülők vonatai. Alja itt is írja tovább a naplóját, a legnagyobb nélkülözések között, a vagonlakásban.

Most minden reménye a fehérekben van, hátha sikerül leverniök a vörös csapatokat. Szerelmese Vadim is a fehérekkel harcol, s aggodása a fiuért mindennél nagyobb. De a vörösök győzelmesen nyomulnak mindenütt előre, s egy nap azt a hirt kapja Alja, hogy Vadimot borzalmas módon megölték. Orrát, füleit levágták, szeméit kiszúrták s aztán karóba húzták. Ez a kivégzések módszere ebben az időben. Hány embert ölnek meg ilyen eszközökkel, ebben a könyvben, azt lehetetlen felsorolni.

A borzalom könyve ez és egyben vádirat a kommunizmus ellen. Rettenetes vádirat! Mindenért a forradalmárokat teszi felelőssé, s egyet-

len pillanatig sem gondol arra, hogy ez az évszázados elnyomásnak a reakciója. A fehérek kegyetlenségeiről egy sort sem ír, pedig lehetetlen elképzelni, hogy a vörösök vérengzéseit megtorlás nélkül hagyták volna. S a borzalmak, szenvedések, tömeggyilkolások, éhezések folytatódnak mindvégig a két kötetben, akárha valami örült látomásai lennének.

Az első tendenciózus ellenforradalmi könyv ez, amely céljának megfelel, miután a gyűlölet és elfogultság, a nyugati kultura, az emberszeretet és a béke nagy igazságai mögé rejtette s így a jóhiszemű, gyanutlan olvasóban föltétlenül felháborodást kelt, nem csak a könyvében szereplő »vörösök«, de az egész szocialista világnézet ellen is.

Önkénytelenül Vera Figner emlékiratai jutnak eszünkbe, amikor Rachmanova naplóját olvasuk. Éppen azért, mert ellenlábasa. A két könyvben a Vörös és a Fehér literális harcát látjuk, mint korunk vezérjelenségét.

Figner nem halmozza könyvében a borzalmakat, de amit leír, sokkal megrázóbb, mert egy heroikus önfeláldozásnak dokumentumait adja. Az ő szenvedése még a cári Oroszországban játszódik le, akkor, amikor még ezek sinylódtek és pusztultak el a legrettenetesebb módon a Gondolatért.

Az önfeláldozás mindig nagyobb és megrázóbb a kényszerű szenvedésnél. Figner és társai önként adtak oda mindent azért, ami Rachmanovának semmit sem jelentett: az elnyomottak felszabadításáért.

E helyütt nem boncolhatunk ideológiai kérdéseket. Bennünket csak az objektív igazság érdekelhet azt pedig Rachmanova köny-

vében csak képletesen találjuk meg.

Irodalmi szempontból jó, szépen megírt könyv. Személyes élményei, szerelmes vergődése tiszta líra. Az a rész, ahol gyermekét várja, a magasabb irodalmi műfajra vall. Sok mélységesen megindító képet tart a szemünk elé. Némelyik egészen hozzánk nő, szívünkhöz tapad. Sokszor nem tudjuk letenni, annyira lebilincsel. Van ereje, dinamikája, lendülete a könyvnek, talán sokáig nem felejtjük el, mint az igazán nagy könyveket, de a nagyszerű irodalmi kvalitások sem takarhatják el azt a programot, amely egy politikai irányzatot akar szolgálni.

A könyvet Benedek Marcell fordította nemes nyelv-művészettel és tiszta magyarsággal.

Herceg János.

Dr. Deak Andrija két könyve.

Egy könyvesbolt kirakatában láttam Deak Andrija két könyvét. Szemet szurt a szerző neve: horvát könyveken magyar név. Az egyik címe: »Gladne žene« (Éhes asszonyok), a másiké »Dr. Petrovics Ljubica«.

Ki lehet ez a magyar nevű író és milyenek a könyvei? Az utóbbi kérdésre könnyen kaptam választ. Elolvastam könyveit. Az »Éhes asszonyok« elbeszéléseket tartalmaz, a másik regény. Minden novellájának a szépirodalomban szokatlan témája van: a vérbaj. Különös megrendítő írások, röktön

észrevehető, hogy szerzőjük orvos. Minden sora figyelmeztetés: vigyázzatok, a vérbaj leleselkedik rátok! Tendenciózus írások, de felépítésük és formakészégüknel fogva irodalmiak.

Nagy problémák a vérbaj körül, irodalmi stílus, plasztikus jellemzés, érdekes, lenyűgöző meseszöveg, amin itt-ott kedves humor csillan keresztül. Ez jellemzi Deák írásait. Nagy kérdésekről érdekfelesztő, folyamatos olvasmány, ami mégis gondolkodóba ejti az embert és sokáig foglalkoztatja. Szereplői élő emberek, szenvedők, akik a szörnyű baj áldozatai. Megrázó tragédiák vonulnak el lelki szemeink előtt és óvatosságra figyelmeztetik a könnyelműen gondolkozókat.

A másik könyvet még fokozottabb érdeklődéssel olvastam. Dr. Petrovics Ljubica — egy orvosnő regénye. Szerkezete gyenge, meséje mégis érdekes és stílusa emelkedett. A könyv előszava kiváló irodalmi alkotás: a vér himnusza. A szerző költői emelkedéssel beszél arról a piros életfolyadékról, aminek a neve: vér. Szerkezeti hibája mellett is igazi író munkája ez a regény.

Kíváncsi voltam szerzőjére, főleg magyar neve miatt. Találkoztam vele. Katona. Egészségügyi alezredes. Osztíjeken teljesít szolgálatot. Fiatal ember, negyven év körüli. Szigetvárról került Jugoszláviába. Azelőtt Nisben szolgált. Arról panaszkodott, hogy a magyar kritika nem foglalkozott írásaival. Most részben pótolom ezt a mulasztást.

Dr. Hesslein József.

**Lévai Jenő: Éhség, forradalom
Szibéria.**

A háborús irodalomból és a rengeteg hadifogoly-regény közül is kiemelkedik egy két kötetes történelmi riportsorozat, amely most jelent meg Budapesten. »Éhség, forradalom, Szibéria« az értékes munka címe, szerzője pedig Lévai Jenő, a kitűnő újságíró, aki mint Przemysl védőserégének tisztje került a vár elestekor orosz hadifogságba. Az éleslátású szemtanúnak megrázó beszámolója ez a pompás írói készséggel megírt, az értékes adatokkal alátámasztott könyv. A hadifogságról talán sohasem adott még író ennyire tárgyilagossá és mégis a borzalom ezer színével festett képet. Lévai Jenő azonban nem elégszik meg azzal, hogy a hadifoglyok oroszországi életének megdöbbentően hű fotográfiáját adja, hanem ennél sokkal továbbmegy, a történetíró főkéntes felkészültségével és adataival rávilágít az egész orosz forradalom keletkezésére és kifejlődésére, Oroszország sorsdöntő napjaira. A nagy dráma véres jelenetei elevenednek meg ennek a könyvnek izgalmas fejezetei során, a bolsevikok és fehérek elkeseredett harcai, a cári család tragédiája, a magyar kommunisták szervezkedése, a cseh légiók harcai és ezer eddig sehol meg nem írt érdekesség, amely valamikor kitűnő anyaga lesz a történetírónak. Az »Éhség, forradalom, Szibéria« érdekesebb minden hadifogoly-regénynél és több is annál: olyan izgalmasan érdekes és friss beszámoló a világháború és az újkori történelem egyik legjelentősebb fejezetéről, amelyet minden kortársnak illik elolvasni.

L.

**A. Huxley: A végzet bábjátéka.
Regény.**

Nova kiadás.

Érdekes könyv. Ha az ember el akarná mondani, hogy mi van benne, akkor zavarba jönne. Ennek a könyvnek nincs meséje, nincs cselekménye, hiányzik az iskolás három sorozat: elkezdés, kifejtés, befejezés. Ez a könyv utánozza az életet. Épp olyan rendszertelen és zabolátlan mint az, épp úgy nincs benne rendszer vagy előzetes program, mint ahogy a keddi nap nem törődik a szerdai nappal. Eleinte szokatlanul hat ez a gondtalan bőbeszédűség, az ember hajlandó azt gondolni, hogy a toll vezeti az író és nem az író a tollat: mégis a regény vége felé kialakul egy bizonyos rendszeres rendszertelenség, valami, ami az egész könyvnek mégis egységes ízt és közös veretet ad. Mi ez? Nem tudom megmondani, csak körülírni: Az ami az almat megkülönbözteti a körtétől: egy bizonyos erősen egyéni aróma, zamat, amelyet részekre bontani sem tudok, amelyet képzeletben analizálni sem lehet, de ami van s a könyvben nagyon erős és aktív ható erő gyanánt jelentkezik. Ki a főszemély, ki a »hős«? Senki. Nem egy személy, hanem a háború utáni London. London intelligenciája, a jó módu intellektuelek intim világa. Anglia legjobb rétegének sorsa, napjainak egymásutáni sorozata: ahogy jönnek, mennek, beszélnek, szórakoznak, szeretnek, muzsikálnak, gondolkoznak, utaznak, szalónjaik, clubjaik, korcsmáik, autóik belső élete, látszólag hanyag odavetettségekben s mégis egy magasan, nagyon magasan álló írói intelligencia penetráló erejének átfogó kapcsai közé szorítva, élesen megfigyelve, lelkesen meg-

látva s olyan tempóban s elánnal papírra vetve, hogy helyenként a legnemesebb zene magasztos szépségét juttatja az ember eszébe. Lehet hogy a szerző egy kissé chaotikus elme, de lehet az is, hogy felülről mosolyogva néz le az olvasóra, mint szegény figurára. Lehet, hogy itt egy új kísérlettel állunk szemben: a tendencia mentes regénnyel, amely, mint maga az élet, nem akar tanítani, nem óhajt vezetni, nem tűz ki semmiféle irányt, nem halad megszabott cél felé: hanem hömpölyög, mint a londoni ucca, vagy a Themse vize, ahol a hullámok szintén nem sorrend szerint hömpölyögnek tova. Egy ilyen mély és kápráztatóan okos írónál nem lehet biztosan tudni, vajjon nem éppen akkor akar nagyon valamit, amikor látszólag semmit sem akar.

Bizonyos azonban, hogy Huxley nagyon tud írni, hogy azt a tudást nagyon sok szándékos tudomány tette sokrétűvé és impozánssá. Széles és mélyen alapozott ismeretekkel rendelkezik: sok nyelvet tud, sok világot bejárt, ismeri a modern irodalmakat, pontosan ismeri a természettudományokat, meglepően járatos az orvostudományban, ismeri Londont, az intellektuelek társaságát: s mindezt felszívta magába, átrostálta egy éles judicium rostáján s színessé és elevenné tette egy gazdag lélek patákozóan dúsz értékeivel. Egy nagy szellem beszél ebből a könyvből, furcsa, különös és megértő szellem, amely egyformán otthon érzi magát fenn és lenn, amely megérti az alkoholistát és a száraz természetbúvart, a kommunista félbolondot s a moralizáló alapostolt; s aki nem igen nyilvánít ugyan rendszeres véleményt, de mégis mindenhez

megvan a maga nagyon találó megjegyzése vagy borotvaéles kritikája.

Milyen világot tár elénk Huxley? Milyen a mai London intelligenciája? Mindenekelőtt tulnyomóan gazdagok. Legtöbbjük rendezett viszonyok között él s magasabb életstandardot tart fenn, mint kontinentális kollégái. Erősen ki van fejlődve bennük a közzel sőt az emberiséggel szemben való felsőbb-ség érzése. Talán ez az oka, hogy az angolok között olyan sok a kiváló államférfi és diplomata. Sokat spekulálnak és gondolkoznak. Filozófiájuk egyéni és mély. A sok elmentéses nézet között is legerősebben hangsúlyozza a normalitást. Rampion nevű alakja, — e könyvben modern festő, — nyilván az a szócső, akin keresztül közli mondánivalóit. Ezeknek lényege pedig a természetesség, az emberi, mondhatni phirlogikus követelmények tisztelete, ezt hangsúlyozza minden tulzással szemben: akár vénasszonyos gyerekeveléslről, akár tulhajtott sexualitáslról, morális álszentességről vagy zenei smokkságról van szó. Mintha az álszent vagy korlátolt nyárspolgárságot akarná leginkább tolla hegyére venni: fáradhatatlanul éles megjegyzésekkel ostromozza ennek a mentalitásnak minden megnyilvánulását. — Mindez persze így egyszerűnek és kevésnek hangzik: csak hogy az ötletek óriási gazdagsága, az eszmék színes és kavargó orchestere, a logika finom és hajlékony éle azok, a tényezők, amelyek mondanivalóit eredetiekké és felejtetlenné teszik. Liberalizmus az egész vonalon: mindent megérteni és mindent tudni, szóhoz engedni az ellentétes véleményt s elgázolni azt ami az emberiségnek

árt, megbocsátani az alkoholistának, aki anyjával kapcsolatban freudi álmot szenvedett el s ki-zökkent egyensúlyából, megmagyarázni a kommunista asszisztens »Handlung«-ját, aki anyját rendszeresen támogatja, megfricskázni Lucy önnagyságát, aki több szerelmet fogyaszt el egymaga, mint tíz férfi összesen, finoman megértetni egy öreg lordot, aki óriási vagyona mellett képtelen résztvenni a praktikus életben, de a maga módján az experimentális biológia egészen magas fokáig küzdi fel magát, leleplezni az álszent mágnást, aki krajcáros ajándékokkal csapja be a bárátnőjét, megmutatni singira et studio egy fejlett s alapjában véve irigylésre méltó társadalmat hibáival s erényeivel együtt, s közben biblikus szépségű sorokban áldozati himnuszt zengeni a természet, az este, a rétek, és a virágok szépsége előtt: ez az a nagy érték, amely ezt a könyvet kiemeli az új könyvek hatalmas áradatából s maradandó helyet biztosít számára az irodalomban. A dubrovnikai »Pen« kongresszuson közelről figyeltem az angol írókat. Beszélgettem velük, kíváncsi voltam rájuk. Egy-

szerűk voltak és közvetlenek. Érezni lehetett rajtuk, hogy a társadalom keretén belül nagy szabadságban élnek. Sokszor gondoltam magamban: vajjon hogy élnek ott-hon? Hogy igazítják el az életet Londonban?

A Huxley könyvéből megtudtam ezt is. Az angol intelligencia a világ intelligenciájának egyik legfontosabb vagy talán a legfontosabb rétege. Roppant műveltek és képzetek. Sokrétegű tudományos iskolázottságon mentek át. Vigyáznak az emberre és vigyáznak az emberiségre. Sok whiskyt és sok nőt fogyasztanak. Eszméket termelnek és eszméket ültetnek át a valóságba. Sokat töprengenek a lét fölött és sokat felfofoznak. Szeretik a művészetet és a tudományt. Megértők és megbocsájtók. Nem idegen tőlük semmi emberi: az ellentétet ép oly komolyan veszik, mint az analogot. A Huxley könyve maga páratlanul gazdag pszichológiai és szociográfiai dokumentumaival. Megtanított arra, hogy még jobban tiszteljem őket, mint eddig. A fordítás Dr. Tábori Pál munkája — jó.

Ambrus Balázs.

A Kalangya hírei

Radó Imre „Mélypont alatt” című regénye januári folytatásában, tördelési hibák miatt, az 54. oldal tizedik bekezdése érthetatlenné vált.

Itt adjuk a helyes szöveget:

A hegyelmes úr tizenkét órakor szólalt fel. Pártolta az iparfejlesztési javaslatot... „de vigyázzunk! a kormány nézze meg, hova teszi az ország pénzét. Igen jó példázatot mondott egyik tisztviselőm, megmondom a nevét, megérdemli Weiszberger Zsigmond úr... Van vagy ezerfajta hernyó. Talán több is. Mind szereti az eperfalevelet... Kilencszázkilencvenkilenc fajta megeszi az eperfalevelet, de selyemszálát ereszt belőle... Miért?... Mert az eperfalevélhez hozzáadja a maga tehetségét, szorgalmát. Ad a magáéból is... Vigyázzon a kereskedelmi kormány, hogy az iparfejlesztés céljaira csak a selyemhernyónak adjon eperfalevelet... pardon!... szubvenciót...” (Nagy derűtség a Ház minden oldalán... Weiszberger bácsi felkel és Erzsébet előtt meghajol).

A Kalangya új felelős szerkesztője. Blazsek Ferenc író társunk folyóiratunk felelős-szerkesztői tisztjét e számtól kezdve átvette.

K Ö N Y V É S Z E T Ü N K

(E rovatban minden Jugoszláviában megjelent magyar nyelvű könyvet füzetet, folyóiratot felsorolunk. Itt élő magyar írók és szerzők 1918 év előtt megjelent, más nyelven megjelent, vagy bárhol megjelent könyveit, füzeteit szintén jegyezzük be vesszük.

Kérjük olvasóinkat, ellenőrizték bibliográfiái közléseinket. E nagyjelentőségű munka elvégzése közös feladatunk. A könyveket a szerzők nevei szerint ábécé-sorrendben közöljük. Ha a kimaradt könyvek szerzőjét és címét szerkesztőségünknek tudtára adják, a hiányosságot pótolhatjuk. Fontos, hogy a könyvek eredeti példányát lássuk. Lehetőleg két példány ajándékozását kérjük. Egyiket a Szenteleky Irodalmi Társaság gyűjteményének, másikat szerkesztőségünk használatára.)

Rövidítések magyarázata: K. = kiadó — | D. = szerzőkiadása — | N = kiadója nem állapítható meg — | E. = megjelenésének évszáma nem állapítható meg — | F. = szerkesztője nincsen feltüntetve — | Sz. = szerkesztette — | O = oldalszám — | M = megjelenésének éve — |

2 ik közlemény

Ákácok alatt. Délszlávországi magyar írók novellái két kötetben. Összeállította és az előszót írta: Szenteleky Kornél. (Közreműködtek: Adorján András, Aranyady György, Arányi Jenő, Bencz Boldizsár, Borsodi Lajos, Börcsök Erzsébet, Csuka Zoltán, Czakó Tibor, Czirály Imre, Darvas Gábor, Dudás Kálmán, Farkas Geiza, Gergely Boriska, Herceg János, Kende Ferenc, Kisbéry János, Krjstály István, Lucia, Magister, Markovics Mihály, Munk Artur, Náássy Károly, Polácsi János, Radó Imre, Szenteleky Kornél, Sziráky Dénes Sándor). — K. Jugoszláviai Magyar Könyvtár, Szabotica. — M. 1933. — O. 335.

Boschán Sándor: Árnyak. Elbeszélések. — D. — M. 1929. Szentá. — O. 93.

Brájjer Lajos dr.: A polgári dráma keletkezése. Tanulmány. — D. — M. 1888. Kolozsvár.

- A vidéken. Humoreszkek. Lauka Gusztáv előszavával. — D. — M. 1893. Becskerek.
- Die ungarische Dichtung in der Nachkriegszeit. (Sajtó alatt).
- Moderne ungarische Dichter. Fordítások. — D. — M. 1914. Veliki Becskerek.
- Ungarische Dichtungen. Magyar költők művei Brájjer Lajos fordításában. — (Tartalma: Vallásos és hazafias költészet: Ábrányi Emil, Bárd Miklós, Bartók Lajos, Erdélyi Zoltán, Erdős Renée, Gergely István, Gárdonyi Géza, Gáspár Imre, Jakab Ödön, Jaskóczy Ilma, Kisteleky Ede, Kiss József, Komocsy József, Móra István, Pásztor Árpád, Sebesi Jób, Somló Sándor, Várady Antal, Zempléni Árpád, Zichy Géza. — Elbeszélő költemények: Endrődy Sándor, Kiss József, Lauka Gusztáv, Radó Antal, Rákossi Jenő, Reviczky Gyula, Sas Ede, Szász Károly, Szabó Endre, Szávay Gyula. Humoros és satirikus költemények: Barna Izidor, Bula János, Farkas Imre, Greguss Ágost, Heltai Jenő, Ignóus, Kafika Margit, Kozma Andor, Lenkei Henrik, Lipsey Ádám, Petőfi Sándor, Radó

- Antal, Rudnyánszky Gyula, Szabolcska Mihály, Sz. Szigethy Vilmos, Vajda János. — **Dalok:** Abrányi Emil, Bartók Lajos, Beőthy László, Endrődi Sándor, Etődi Dániel, Farkas Imre, Teleki Sándor, Gyulai Pál, Jakab Ödön, Makai Emil, Pósa Lajos, Petőfi Sándor, Rudnyánszky Gyula, Seres Imre, Szabolcska Mihály, SSzavay Gyula, Szász Béla, Tóth Ede, Tóth Kálmán. — **Epigrammok:** Bula János, Dalnoki Lajos, Gárdonyi Géza, Greguss Ágost, Horváth Boldizsár, Jakab Ödön, Révész Ernő, Szemere Miklós, Szemere Bertalan, Temérdek, Farkas Béla, Vidkovic Mihály). — K. Verlag von E. Kempe, Leipzig. — M. 1906.
- Crayon: Erős fényben. Novellák. — K. Tevan, Békéscsaba. — É. — O. 89.
- Csáth Géza: A varázsló kertje. Miniatűrök. — K. Deutsch Zsigmond és Tsa, Budapest. — M. 1908. — O. 165. {
- Csuka Zoltán: Fundamentum. Versek. — K. Faust Béla. — M. 1923.
- Megyünk. Versek. — D. — 1924.
- Csuka Zoltán és Aranyműves Cs. János: Utak. Versek. — K. Út, Novisad. — M. 1922.
- Emléklap az „Óbecsei polgári magyar dalkör“ zászlószentelési dal-
ünnepe alkalmából 1899 május hó 22-én. Szerkesztő-bizottsági
Csupor Gyula, Dr. Grünbaum Pál, Fárbas József, Dr. Terék József,
Göndör Ferenc. — K. Az „Óbecsei polgári magyar dalkör“. — O. 18.
- Fárbas József: Az orsz. tanítói nyugdíjtörvény revíziója. Értekezés. — K. A „Báctiszavidéki rk. Tanítóegylet“. — M. 1909. Sztárz Becsej. — O. 16.
- Csupor Gyula. Emlékbeszéd. — D. — M. 1904, Szombor. — O. 22.
- Dalos könyvecske népiskolák részére. Összeállította: Fárbas József. — D. M. 1917, Stari Becsej. — O. 39.
- Egy néptanítóról. Szűcs János emlékezete. — D. — M. 1913, Stari Becsej. — O. 22.
- Huszenöt év az „Óbecsei polg. céllövész-egylet történetéből, 1878—1903. — D. — M. 1903, Stari Becsej. — O. 61.
- Farkas Geiza: A fényűzés. Tanulmány. — D. — M. 1897. Budapest. — O. 64.
- A kisgazda. Társadalomgazdasági tanulmány. — K. Pátria r. t. Budapest. — M. 1912. — O. 104.
- A legtöbbet termelő mezőgazdasági üzem. Tanulmány. Különnyomat a „Közgazdasági Szemle“ 1913. évi jul.—aug. havi füzetéből. — M. 1913 Budapest. — O. 28.
- A mezőgazdasági kérdés. Tanulmány. Különnyomat a „Közgazdasági Szemle“-ből. — M. 1919, Budapest. O. 25.
- A nemzet gondálkodása. Tanulmány. — K. Uránia magy. tud. egyesület, Budapest. — M. 1903. — O. 67.
- A társadalmi lélektan köréből. Három előadás. — D. — M. 1923, Veliki Beeskerek. — O. 42.
- Az emberi csoportak lélektana. Tanulmány. — K. Grill Károly, Budapest. — M. 1916. — O. 240.
- Az én rossz kis barátaim. Feljegyzések. Különnyomat az Új Aurórából. — M. 1931, Bratiszlava—Pozsony. — O. 45.

[Folytatjuk]

KÖNYVÉSZETÜNK

E rovatban minden Jugoszláviában megjelent magyar nyelvű könyvet, füzetet, folyóiratot felsorolunk. Itt élő magyar írók és szerzők 1918 év előtt megjelent vagy bárhol megjelent könyveit, füzeteit szintén jegyzékbe vesszük.

Kérjük olvasóinkat ellenőrizték bibliografiai közlésünket. E nagyjelentőségű munka elvégzése közös feladatunk. A könyveket a szerzők nevei szerint abécésorrendben közöljük. Ha a kimaradt könyvek szerzőjét és címét szerkesztőségünk tudtára adják, a hiányosságot pótolhatjuk. Fontos, hogy a könyvek eredeti példányát lássuk. Lehetőleg két példány ajándékozását kérjük. Egyiket a Szenteleky Irodalmi Társaság gyűjteményének, másikat szerkesztőségünknek.

Ha kulturánkhoz hűek maradunk,
"földön maradjunk" és lement-
hatunk fátéknak! Ha kulturánk-
hoz hűlenekké válnak, megdör-
szeg az fejlesztésért sem jár-
dozni sem áldozni! Itt az a mo-
ment, amikor el kell döntenünk,
akarunk-e elengedni a diétánkat
és nyitni a falunkat.

Jugoszláviai Magyar Könyvtár:

"... én sohasem ragaszkodtam az-
et nem olvasott könyvekre vonat-
kozó nézetemhez... amivel nem
mindenki van így"

Ambrus Zoltán

Ducsis Jován Debreczeni József:

Álmok városa

Sz. Szigethy Vilmos:

A vármegyeház kapujában

Börcsök Erzsébet:

A végtelen fal

Szenteleky Kornél:

Ákácok alatt (Két kötet)

Arányi Jenő:

A szentendrei bíró

Cziróky Imre:

... mosoly ... könny ...

Gergely Boriska:

Nagyokról-kicsinyeknek

Tamás István:

A kék vonat (Két kötet)

Városok... falvak... (Két kötet)

"Szertejárt az, ami a miénk"
Szenteleky Kornél

Kalangya könyvtár:

Farkas Geiza:

A fejnélküli ember

Szirmai Károly:

Ködben

Rádó Imre:

Aram

Havas Károly:

Az idők mélyén